

## סוגיא דגינאה

א. גמי' האי מאן דיהיב זוזי לגינאה אקרי וקאזלי עשרה קרי בני זרתא וא"ל יהיבנא לך בני גרמידא איתנהו שרי ליתנהו אסור וכו'. ומצינו ב' פירושים, א' רש"י מפרש דאיתנהו היינו בני גרמידי והיינו דקונה בני גרמידי במחיר של בני זרתא ומשום דיש לו מותר לפסוק אבל בליתנהו אף שיש לו קטנים מ"מ כיון שאין לו גדולים לא חשיב כיש לו ואסור משום דמוזיל גביה. ולפי"ז נמצא דבאיתנהו מותר גם להוזיל ובלייתנהו אסור הוזלה והיינו דינא דר"נ לעיל. ויל"ע בליתנהו ופסק במחיר של גרמידי אי אסור בלא יצא השער או דדמי למחוסר תיקון דלענין פסיקה בשיווי חשיב כיש לו. ב' הריטב"א הביא עוד פי' דאיתנהו היינו דאית ליה בני זרתא וליתנהו היינו דיש לו קטנים מבני זרתא, ומדבריו נראה דטעם ההיתר אף שנותן לו בני גרמידי ואין לו בגודל זה עכשיו דמ"מ כיון שהמוכר היה יכול למכור את הקרי הקטנים ולקבל תמורתם נמצא שלא הרויח המתנה ע"י המכירה כיון שהיה יכול למצוא מעות כנגד קרי שלו. ולכן לא נחשב שקיבל המתנה מהלוקח וע"כ מה שנותן ללוקח בזול אין זה עבור המתנה [וזה דומה לסברת מאי אהנית רק דהתם הסברא היא כלפי הרבית שלא הרויח המלוה ע"י שקיבל רבית משום שהיה יכול לקבלה ע"י מעותיו והכא הסברא היא כלפי ההמתנה עצמה]. ועוד עי' בסמוך בשם החו"ד.

ב. ללישנא בתרא בגמי' אף בליתנהו מותר משום דממילא קרבו. יל"פ בב' אופנים, א. עי' בטור שנראה דמפרש דנחשב שיש לו את הקרי שעתידיים לגדול כיון דממילא קרבו והרי זה כאילו הם בעולם, ונמצא דמהני הך סברא אף להוזיל שהרי פסק על בני גרמידא במחיר של בני זרתא. וכן מבואר ברשב"א ב"ב פ"ז דהכא הוי הוזלה ולמד מזה דכשמכר לחברו חפץ שימסור לו לאחר ל' מותר להוזיל. וע"ע חו"מ סי' ר"ט ד' דאילן שחנטו פירותיו אם מכרו הוי דבר שבא לעולם ובביהגר"א שם ציין מקור לזה מסוגיין. ב. המחנ"א סי' כ"ט דייק מרש"י ד"ה מיניה קרבו דהקנין הוא בבני זרתא שקיימים עכשיו ומה שגדל אח"כ ידיה אשבח, וכן פי' החו"ד סי' קע"ג ס"ח ע"י"ש שהקשה דהא שמואל ס"ל להלן ע"ד א' דמחוסר מלאכה ביד"ש אסור לפסוק דלא חשיב יש לו, וע"כ מפרש שקונה את הבני זרתא ומה שמקבל אח"כ בני גרמידא הוא דדידיה אשבח כיון דממילא קא רבו. ולפי"ז אין מקור דשרי להוזיל. ועי' רמב"ם פ"ט ה"י דפ"י דכיון שאין גדלים אחרים תחתיהן אין למוכר הפסד כשמשאירם עד שיגדלו, וע"י"ש במחנ"א שנראה דמפרש כוונתו דקונה את הבני זרתא ומה שאמרו דמיניה קרבו היינו דאף שמשאיר את הקרי בקרקעו אין זה משום שהמכירה היא בבני גרמידא אלא דלא איכפ"ל למוכר להשאיר אצלו את הקטנים עד שיגדלו. וכ"מ במ"מ שם.

ג. עי' ברמב"ם שם שכתב הנותן לבעל הגנה דמי עשר קישואין אלו ודייקו מזה המפרשים שצריך ליתן לו דווקא אותם קישואין, וכן מבואר בהגהות מרדכי דלא שרי להוזיל אלא כשנותן אותם, וזה א"ש לפי' ב' דטעם ההיתר משום שקנה את הבני זרתא ודידיה אשבח. ועי' מחנ"א שם. אמנם לדבריהם דקנה לגמרי את הקישואין א"כ אין כאן המתנה ויהא מותר גם להוזיל ואי"צ לטעמא דדידיה אשבח ובמ"מ משמע דלהוזיל אסור, ונפ"מ גם אם יהא לו קטנים מבני זרתא דיהא מותר אף שמכר לו במחיר בני זרתא. ולפי' ב' הנ"ל מהריטב"א בזה גופא פליגי ב' הלשונות בגמי' אם יש לו קטנים מבני זרתא אבל באית ליה בני זרתא לכו"ע מותר, ועי' גידו"ת עמ' תתקצ"ו.

ד. עוד יל"ע לפירש"י לל"ק דבעינן יש לו בני גרמידי ע"כ דאין חייב ליתן לו את אלו שהרי אם עכשיו הם כבר גדולים א"כ אח"כ כשיתן לו כבר יהיו יותר גדולים ממה שפסקו. אמנם בפשיטות י"ל דל"ק דל"מ מה שיש לו בני זרתא ע"כ דלא ס"ל דחשיב שקנה עכשיו ודידיה אשבח אלא ההיתר הוא רק משום דחשיב יש לו ומותר להוזיל, ובה ל"ב שיתן לו דוקא מאלו, ורק לל"ב דמותר אף כשיש לו קטנים הוא מטעם הנ"ל, דבלי"ז אין נחשב יש לו כיון דמחוסר תיקון ואף שזה ביד"ש וכמש"כ החו"ד. ולהכי בעינן שיפסוק דווקא על אלו. [מיהו צ"ב מה סיכמו ביניהם]. ועי' ח"י מהרא"ל בזה.

ה. הגמי' מקשה מ"ש מעזי חולבות דאסור אף דממילא קרבו ומתרצינן דשאני קרי דמיניה קרבו, וצ"ב דבשלמא לפי' א' א"ש דס"ד שגם חלב כיון דממילא אתו חשיב יש לו את החלב העתיד לבא, אבל לפי' ב' דמהני משום דקנה את מה שיש עכשיו ודידיה אשבח צ"ב מאי

ס"ד דאף בחלב מהני, ועי' מחנ"א שם שהעיר כע"ז דבחלב הרי הוא מחוסר תיקון ואסור להוזיל משא"כ בקרי שקנה לגמרי. ואפשר דרק למסקנא בעינן דמיניה קרבו מפרשינן שקנה את מה שיש עכשיו ודידיה אשבח ודו"ק.

ו. התוס' הקשו בההיא דפרדיסא לקמן ע"ג דאסור רב מ"ט לא התיר מטעם דממילא קרבו, ובאבנ"ז [סי' רי"א] הקשה הרי הוא מחוסר ג' מלאכות ואסור הוזלה, אבל לפי' ב' א"ש דכיון שקנה עכשיו לא חשיב הוזלה, עי"ש.

### עיזי חולבות

א. ההולך לחלוב את עזיו וא"ל מה שעזי חולבות מכור לך מותר אבל א"ל וכו' כך וכך אסור. ומבואר בגמ' דלא חשיב יש לו כיון דלאו מיניה קרבו. וצ"ל שאין לו היום את כל החלב. וגם ברישא דא"ל מה שעזי חולבות מכור לך מוכר את מה שיהא מחר ומ"מ שרי משום דמוכר בין רב בין מעט. וכ"כ בתוס' רי"ד ועי' רעק"א דף ע"ב ב'. מיהו בריטב"א בפי' כתב דיש לו הכל וכ"כ בהג"מ וכ"מ ברשב"א להלן ע"ג ועי' בשו"ת הרשב"א ח"ב סי' ע"ב דברישא חשיב יש לו, ועי' מהר"ם שיף שהוכיח מכאן דלא סגי ביש לו קצת להתיר פסיקה וכמש"כ הרשב"א לעיל ס"ג וכדאיתא בשו"ע סי' קע"ה ס"ד, וכע"ז בשו"ת הריב"ש סי' ש"ו [לענין הוזלה]. וצ"ע מכאן לרמ"א סי' קע"ג ס"ו דיש לו מעט מותר אפי' הוזלה, ולחוו"ד שם דהרמ"א מיירי בלא קבע לו זמן יש לדחוק דהכא חשיב שקבע לו זמן וצ"ע. ועי' להלן.

והנה בסיפא דא"ל כך וכך אסור פירש"י דמוזיל גביה בשכר המתנת מעות. ומבואר דכשאינו מוזיל מותר ואין איסור פסיקה. וי"ל משום דיצא השער [ומיירי בנותן דמים דאי בבא בחובו אסור] ועי' ריטב"א ישנים שצידד דברישא מותר משום דיצא השער. עי"ש. אמנם בתורי"ד משמע דמיירי בלא יצא השער. עוד יל"פ דרק לענין הוזלה לא חשיב יש לו א"כ מיניה קרבו אבל כשפוסק בשו"ו לענין זה חשיב יש לו או משום דיש לו קצת או משום דממילא קאתו. וכ"מ בשטמ"ק בשם הרמ"ד, ועי"ש שביאר ב' אופנים או דחשיב כדבר שבא לעולם כיון שיש קצת חלב בדדיה וקנה למש"פ, ומ"מ להוזיל אסור. או דבאמת לא קנה אלא דמ"מ לענין איסור רבית שרי. ועי' חוו"ד סי' קע"ג ס"ק י"א.

ועיקר הדבר אי החלב חשיב דבר שלא בא לעולם או דחשיב בא לעולם. נחלקו בזה הראשונים דהרשב"א בתשו' ח"ב סי' ע"ב כתב דחשיב דבר שלבליע. וכ"כ הריטב"א אולם דעת רבינו ירוחם דחשיב דבר שלבליע, עי' רעק"א להלן ע"ב ב' שדן אי קרוב לשכר ולהפסד מותר רק באופן שקנה או גם אם לא קנה כל שדרך מכר הוא שרי, ותלה בפלוגתא הנ"ל.

ב. וברישא דאמר מה שעזי חולבות מכור לך מותר פירש"י ותוס' משום דקרוב לשכר ולהפסד ולא חשיב אגר נטר. ובפשוטו ר"ל דטעם ההיתר משום דלא חשיב הוזלה דזהו המחיר מחמת הסיכון של ההפסד, ובנוס"א י"ל דאף דהוי הוזלה מ"מ אין ההוזלה עבור ההמתנה אלא עבור הסיכון ואפי' אי מוזיל ממחיר השוק לסיכון זה מ"מ הלוקח אין רוצה לשלם יותר עבור זה. וכע"ז משמע בנתיב"מ סי' ר"ט א' שמבואר מדבריו דודאי דההוזלה מחמת המתנת מעות אלא דכיון שיכול להיות גם הפסד מותר, ונראה ביאו"ד דאין זה 'שכר' המתנה אלא תשלום על הסיכון אבל מ"מ סיבת הדבר מחמת ההמתנה [ועי"ש דלהכי אין אונאה]. ועי' עוד ברמב"ן גיטין דף ל' דקרוב לשכר ולהפסד הוי זביני. עי"ש.

אמנם בשו"ת הרשב"א הנ"ל מבואר דרישא שרי משום דיש לו ואף דבאמר כך וכך אסור דלא חשיב יש לו (וכדכתב שם להדיא) צ"ל דכשאמר כך וכך יתכן שאין לו הכל, משא"כ ברישא שלא אמר סכום, וכ"מ להדיא בריטב"א ישנים ובתוס' רי"ד. ועצ"ע. והרעק"א הביא בשם הרשב"א בתולדות אדם דרישא שרי משום דקרוב לשכר ולהפסד ולמד מזה דאף שלא קנה מותר בקרוב לשכר ולהפסד. וצ"ע דבתשובה שלפנינו איתא דשרי משום דיש לו.

ובתוס' רי"ד כתב בטעם ההיתר ברישא משום דקרוב לשכר ולהפסד וגם טעם דיש לו עי"ש וכ"מ בהג"מ. וצ"ב אמאי בעינן לתרווייהו וכן תמה בחי' אנ"ש על ההג"מ וצ"ע. ועכ"פ לפי"ז י"ל כן גם ברשב"א הנ"ל. ועי' רעק"א שם דאף אי חשיב בא לעולם וכמש"כ רבינו

ירוחם בעינין לטעם דקרב לשכר ולהפסד כיון שאין יכול ליתן מיד לא חשיב יש לו, ובטעם דקרב לשכר לחוד ל"מ דבהלואה לא התירו. מיהו אין זה מיישב את התור"ד דכתב דשרי משום דיש לו.

## פרדיסא

ג. להלן דף ע"ג פליגי רב ושמואל בפרדיסא דמוכר פירות שיצאו מהפרדס דרב אסר ושמואל התיר. והקשו תוס' והראשונים מסוגיין, חדא דיש להתיר משום קרב לשכר ולהפסד דומיא דמה שעזי חולבות. ועוד דדמי לקרי דחשיב כיש לו משום דמיניה קרבו. ועל הקושיא מעזי חולבות מצינו כמה תי'. א. התוס' בתי' א' וביתר ביאור בריטב"א דהתם הוא רחוק מהפסד כיון שיש המתנה לזמן רב ומוזיל הרבה וע"כ נחשב שמוזיל עבור המתנת מעות. ועי' מהרש"א דלפי"ז בקרי דמי לפרדיסא דיש המתנה לזמן רב וא"כ לליק דלא מהני הא דמיניה קרבו אסור אפי' במוכר הן רב הן מעט. ונתקשה בלשון הגמ'. ועי' מהרמ"ש דבקרי אין ממתין לזמן רב אלא יום או יומים. ב. בתי' ב' תי' דהתם מיירי במוכר כך וכך דדומיא דהכי גם בחלב אסור. והא דשמואל שרי משום דאיכא צד הפסד דתיוהא ורב ל"ח להכי. ועי' הגהות הגר"א דכל הפוסקים פליגי ע"ז. ועי' רמב"ן דף ע"ג דלכאורה ס"ל כתי' זה. ובהגהות מרדכי הקשה לפי' זה דא"כ אמאי לשמואל מותר וכוונתו דכשומר מדה הרי אם יהא הפסד נמצא שלא העמיד לו המקח ואיך יתכן שהלוקח מפסיד בתיוהא. אמנם בפ"י שם כתב ליישב כפי' זה דא"ל כך וכך ומה דשמואל שרי משום תיוהא היינו דמקבל שאף אם יהא תבואה גרועה אין יכול לבטל המקח. ג. הריטב"א בתי' א' דהכא אם לא יהא חלב אין מעותיו חוזרין אבל התם אם לא יהא שום פירות יחזיר לו מעותיו, ולפי"ז הכא אין הלואה כלל דבשלמא בכל פסיקה כל שלא העמיד המקח לא נפרע חובו והוי המתנה אבל הכא כבר העמיד לו המקח בזה גופא שקנה מה שיהא. ועי' רמב"ן גיטין דף ל' דבכה"ג הוי זביני. וכע"ז עי' בריטב"א ישנים דף ע"ג לענין פרדיסא דאי מיירי התם באין המוכר חייב באחריות המעות אמאי אסור ע"ש. וצ"ע. ד. עוד תי' שם דהתם אין הפירות שמוכר בעולם משא"כ הכא כבר בא לעולם כלו, והנה לדבריו חשיב הכא יש לו ממש ושרי להוזיל לו ואי"צ לטעם דקרב לשכר ולהפסד, ועי' לעיל. [ומש"כ דהתם אין הפירות בעולם דמי למש"כ התוס' בסוה"ד דלא יצאו הפירות ולכאורה מדלא תי' תוס' כן על קושיא קמייתא משמע דס"ל דגם בעזי חולבות חשיב שלבלי"ע ועי' פנ"י].

ד. ועל הקושיא מהא דקרי דחשיב יש לו משום דמיניה קרבו, תי' הראשונים בכמה אופנים. א. תי' תוס' דהתם עדיין לא יצאו הפירות לעולם. אולם רש"י שם פי' דיש בוסר ופסק על היין. ועי' הגהות הגר"א. ובאמת גם התוס' כתבו לעיל דפרדיסא רגיל לקנות בעוד שהוא בוסר, וצ"ל דלאו דוקא הוא רק דבאו לומר דאיכא המתנה, וצ"ע. ב. הרשב"א שם הביא לתרץ דהכא איכא פירות גמורים וחשיב יש לו וגם במוכר שדה לפירותיה מותר משא"כ בפרדיסא שצמחו ולא נגמרו. ונראה כוונתו דאם הוי פירות גמורים כההיא דקרי נחשב שקנה כבר הפירות [אי משום דחשיב שיש לו את הבני גרמיא כנראה בטור אי משום דקנה את מה שיש עכשיו] ואם לא צמחו כלל חשיב שמוכר השדה עצמה לפירותיה וליכא המתנה [דומיא דמשכנתא], משא"כ הכא דהמכירה בפירות הפרדיסא וכיון שלא נגמרו לא חל עדיין קנין אף לענין רבית וחשיב כאין לו ונשאר בגדר הלואה. והרמב"ן כתב שפי' זה אינו מחוור ויתבאר להלן, ועי' מאירי. ג. המ"מ פ"ט ה"י תי' דבקרי אין המוכר נחסר משא"כ בפרדיסא שצריך לעבוד בה, ועוד דאין דרך ליקח פירות הפרדס שיגמרו אבל דרך ליקח דילועין בקוטנן. וביאור דבריו י"ל כהמחנ"א דבקרי נחשב קנין בבני זרתא ואידך ממילא קרבו וידידיה אשבת. משא"כ בפרדיסא אין לומר שקנה את הבוסר מחמת שני הטעמים הנ"ל. [ויל"ע אי בעינן ב' הטעמים יחד להתיר] ועי' כס"מ פ"ה ה"ה שאם יקנה האילנות לפירותיהן ויעשה קנין ע"ז מותר והיינו כנ"ל דטעם האיסור בפרדיסא הוא משום שלא קנה. [ועי' עוד בנמוק"י דף ע"ג והרמ"א בדרכ"מ כתב דהיינו תי' המ"מ ולכאורה סברא אחרת היא צ"ע]. ד. עי' ב"י בשם ר"יו דמה"ט השמיט הרי"ף דינא דפרדיסא כיון דק"ל כליב דרבא דבמיניה קרבו חשיב יש לו. אולם ברמב"ם ורא"ש דפסקו לתרווייהו מבואר דלא כן. ה. עי' אבני"ז סי' רי"א דתמה על קושית תוס' דהרי פרדיסא הוא מחוסר ג' מלאכות וודאי לא חשיב יש לו ועי' מש"כ לעיל בדינא דקרי.

והנה הפרישה סי' קע"ג הקשה לתי' התוס' דהכא לא יצאו הפירות לעולם אמאי לא תי' כן על קושיא א' מ"ש פרדיסא מעזי חולבות. והב"ח שם הקשה להיפך לתי' א' דפרדיסא אסור משום דמוזיל טובא א"כ גם בקרי יאסר כיון דאיכא המתנה הרבה ומוזיל טובא. ולכאורה לק"מ דב' קושיות הן וכנ"ל ותי' התוס' דמוזיל גביה טובא הוי סברא לגבי קרב לשכר ולהפסד דפרדיסא אינו קרב להפסד ולאידך גיסא תי' בתרא הוא דכיון שלא יצאו הפירות לא נחשב שקנה כבר השתא וליכא המתנה, אבל אין זה מיישב קושיא א' אמאי לא נתיר משום קרב לשכר ולהפסד. ועי' מהרמ"ש בזה. ומשמע דהפרישה ס"ל דקרב לשכר ולהפסד מותר רק אם קנה וכרעק"א הנ"ל ובעזי חולבות נמי קונה החלב משא"כ בפרדיסא דלא יצאו הפירות לא קנה. ועי"ש בפרישה וצ"ע. ועי' להלן בדברי הרמב"ן.

ה. עוד הקשו הראשונים מ"ש פרדיסא ממשכנתא דסורא דקנה לפירות. והתוסי תי' דפרדיסא ל"ק אלא הינין ולכך הוי הלואה. עוד תי' דבמשכנתא קנה גוף הקרקע ומשמע דלתי' א' פרדיסא נמי קנה הקרקע לפירות ואעפ"כ איכא המתנה. ועי' מחנ"א סי' ל'. ועי' תוס' רא"ש. ועי' פנ"י דלתי' התוס' דפרדיסא קנה כך וכך הינין ל"ק ממשכנתא דסורא. ובריטב"א הישנים כתב דבמשכנתא קנה הקרקע לפירות שהרי המלוה שהוא הלוקח עובד בקרקע אבל בפרדיסא המוכר עובד בקרקע וע"כ דלא קנה אלא הפירות שיצאו אח"כ ואיכא המתנה. ועי"ש אח"כ שהקשה מ"ש מקרי דשרי משום דממילא קרבו ולכאורה להני"ל ל"ק דבקרי שא"צ לעבוד וממילא קרבו להכי איכל"מ דקנה עכשיו את הקטנים וידידה אשבח, משא"כ בפרדיסא, ומזה נראה דס"ל כהטור דל"ק עכשיו אלא דקונה את הבני גרמידא ורק דחשיב יש לו ולכך מקשה דה"נ נימא בפרדיסא. מיהו עי"ש בתי' דמשמע דקנה עכשיו וכהמחנ"א וצ"ע.

### שיטת הרמב"ן - בסוגיא דעזי חולבות

ו. בגיטין דף ל' מלוה אדם לכהן וללוי להיות מפריש על חלקן. והיינו שיפרע החוב ע"י המעשר שבמקום לתתו ללוי יוריד מהחוב, ואמרינן התם דאין חושש משום רבית [אע"פ שלא יצא השער - רש"י] כיון דאי לית ליה לא יהיב ליה עי"ש, ובפשטות כוונת הגמ' דכיון שמקבל עליו ההפסד הרי זה קרוב לשכר ולהפסד. אולם הרמב"ן שם פ"י דכיון דיכול להפסיד גם את הקרן הוי זביני, והוסיף דדמי למה שעזי חולבות מכור לך דשרי. ומבואר דטעמא דשרי מה שעזי חולבות הוא משום דהוי זביני, והיינו דכיון שאין המוכר חייב באחריות הקרן אין כאן הלואת מעות ושרי [אף מדרבנן דלא גזרו אלא בהלואה דרך מכר משא"כ הכא דליכא הלואה כלל]. וסיפא דאמר לו כך וכך דאסור היינו משום דאם לא יהא השיעור שפסק יחזיר מעותיו ונמצא דהוי הלואה. ולפי"ז יל"פ דברי הפרישה הנ"ל אות ד' ודוק.

ועי' עוד ברמב"ן להלן דף ע"ג בההיא דפרדיסא דפירש"י שמקבל עליו שאם יתקלקל הכרם יפסיד דאינו מחזיר לו מעותיו, ומקשה הרמב"ן דא"כ מ"ש ממה שעזי חולבות דשרי, וכתב דצ"ל בדעת רש"י דהכא דכבר גדלו קצת ואיכא בוסר דמתחזי מהשתא דאיכא רווחא דפירי איכא אגר נטר. [ונראה דר"ל דבעזי חולבות הוי קרוב להפסד משא"כ הכא דכבר גדל עיקר הפרי ליכא חשש הפסד כ"כ]. אך הרמב"ן סיים דאין זה מחוור. ונראה כוונתו כמש"כ הריטב"א דסו"ס כיון שאין מעותיו חוזרין א"כ הוי מכר וליכא הלואה כלל ולא איכפ"ל דאיכא רווחא. וזה כשיטתו בגיטין הנ"ל.

ולכן מפרש הרמב"ן דההיא דפרדיסא מיירי שמוכר מסאה בדינר ודמי לסיפא דמה שעזי חולבות כך וכך מכור לך, והיינו דלא קיבל הלוקח כל האחריות אלא רק שגם אם יחמיץ יקבל אותו. [והיינו כתי' ב' דתוס' אך לא מטעמייהו דלתוס' אי לא אמר כך וכך הוי קרוב לשכר ולהפסד ולרמב"ן אי לא אמר כך וכך אין המוכר מקבל אחריות דמיו ולא הוי הלואה]. והוסיף הרמב"ן שמקבל עליו המוכר לשכור פועלים וצ"ב מה הוצרך לזה, ואולי דזהו הרבית.

ז. עי' עוד להלן בגמ' דף ע"ג דמודה רב בתורי דנפיש פסידיהו, ולפיר"ח היינו שלוקח עגל קטן בדינר ומקבלו כשהוא גדול, ושרי משום דאיכא חשש פסידא דאפשר שימות ומשו"ה מוזיל גביה ולא משום אגר נטר. וכ"כ הרמב"ם פ"ח ה"ה. והקשה הרמב"ן דתיפו"ל דהוי כקרי דשרי כיון דמיניה קרבו וממילא קרבו [דחשיב כיש לו או דדידיה]. ותי' דהכא לאו ממילא קרבו אלא בטרחו של המוכר וכו' וכ"כ המ"מ פ"ט ה"י בדעת הרמב"ם. אך הרמב"ן הקשה ע"ז דמ"מ הרי הוא מכור מעכשיו ואמאי אסור, ובהגהות הגרא"ז צ"ל תמה דכיון דהמוכר טורח בו וצריך ליתן מזונות ע"כ המכירה על אחר שיגדל. וכדבריו מתבאר במ"מ הנ"ל עפ"י הרמב"ם דבקרי חשיב מכירה עכשיו רק משום דאין למוכר הפסד במה שמשאיר הקרי אצלו משא"כ בפרדיסא. אמנם הרמב"ן לשיטתו הנ"ל [וכמש"כ הגרא"ז] דהכי דאין לו אחריות להחזיר המעות אפי' כשהמוכר טורח במזונות וכדו' הוי מכר ולא הלואה ושרי. ופרדיסא נמי שרי כה"ג, ולכן נשאר בקושיא על פ"י הר"ח.

ח. הלח"מ פ"ח ה"ה כתב שלדברי המ"מ דפרדיסא אין היתר דקרי משום דיש שם עבודה והמוכר חסר בכך, א"ש גם דלא דמי לעזי חולבות דהתם נמי אין עבודה. וצ"ב דסברת המ"מ היא כמשנ"ת דמשו"ה לא חשוב שמכר היום אלא מחר והוי הלואה ואיכא אגר נטר. אבל בעזי חולבות דההיתר משום קרוב לשכר ולהפסד מה איכפ"ל שהמוכר צריך לעבוד. ולרמב"ן הנ"ל א"ש דבעזי חולבות נמי ההיתר משום דקנה עכשיו. ואולי הלח"מ מפרש סברת המ"מ דהטירחה וההפסד של המוכר הוי רבית. וכן משמע בנמוק"י דף ע"ג ע"ש ובדרכי משה כתב דס"ל כהמ"מ בתי' הנ"ל ומשמע דמפרש במ"מ כנ"ל [אמנם תי' ב' דהמ"מ מבואר דהיא משום שקנה עי"ש].

ט. עי' בחו"ד סי' קע"ג ס"ק י"ד דהוכיח מסוגיין דאף שאחריות הפסד על הלוקח דומיא דעגלים מ"מ כל שיש הפסד למוכר במה שנשאר אצלו שצריך לטרוח במזונות וכדו' כההיא דפרדיסא חשיב אגר נטר. ובס"ק ט"ו כתב דהכא קנה לגמרי. וצ"ע דלכאורה אי אסרינן ע"כ דחשיב שלא קנה וכדברי המ"מ, דאל"כ הרי אין כאן ההלואה וכקושיית הרמב"ן. וצ"ע.

## חביתא דחמרא- קרוב לשכר ורחוק להפסד

יש ללמוד את הגמ' כאן ובדף ע"ג ע"ב אמר ליה רבא מברניש וכו', ואח"כ את התוס' ותורא"ש ורמב"ן רשב"א כאן, תור"פ וריטב"א בדף ע"ג ב', הגהות מרדכי והגאשר"י כאן. טור ושו"ע סי' קע"ג סעי' י"ג והנו"כ.

א. אמר אבבי שרי ליה וכו' הילך ד' זוהי אחביתא דחמרא אי תקפה ברשותך אי יקרא או זילא ברשותי וכו'. מלשון הגמ' משמע דאין זה תנאי בעלמא שיהא המוכר אחראי על הפסד הקלקול אלא שאם יתקלקל יתברר דלא קנה והוא ברשותו של מוכר אבל אם לא יתקלקל הוי מכר ולכן אין היוקר רבית. וכ"מ בתוס' ודו"ק. וקושיית רב שרביא דהא גופא שמתנה שאינו מקבל אחריות הפסד ע"כ דאין זה מכר אלא הלואה ושוב הוי רבית, וכ"מ ברש"י וכ"ה ברא"ש.

ויש לדון אם הרבית היא אחריות ההפסד שמקבל המוכר או שהיוקר הוא הרבית, וממשי"כ רש"י דקריבת השכר הוי רבית משמע דקאי על היוקר שהוא השכר. ולחלן דף ע"ג ב' בהנהו רבנן דיהבי זוזא אחביתא דחמרא משמע שם שעצם אחריות התקיפה היא הרבית וכן הוא בלשון הטור על דין הגמ' שם, אמנם עיי"ש בתור"פ דפשיטא ליה דהכא היוקר הוא הרבית ועיי"ש מש"כ לחלק בין הסוגיות, וצ"ע היטב, מיהו בתוס' בסוגיין סוד"ה אי תקפה משמע דגם הכא האחריות דתקיפה היא הרבית. ושמא לתירוצם הכא הרבית היא היוקר ולזה מהני מה שמקבל יוקרא וזולא.

ובפשטות אם עיי' התנאי הוי הלואה מה"ט לא הוי רבית דכיון דשייך למוכר דינא הוא שיהא ההפסד למוכר וזה גופא הטעם דחשיב הלואה, וא"כ צ"ב הגמ' דף ע"ג דהאחריות קלקול הוי רבית, וצ"ע. ועי' להלן.

ב. בתי' הגמ' דהוי קרוב לזה ולזה משום דמקבל עליה זולא, עי' ברמב"ן ב' גירסאות בתי' הגמ', גירסת רב האי גאון כיון דקביל עליה זולא וכו', ולפי"ז כוונת הגמ' דלא חשיב קרוב לשכר כיון דיתכן גם שיפסיד אם יזול. וכ"כ הרשב"א. (וכ"כ רעק"א להלן דף ע"ב ב' ומדמה ד"ז לעיזי חולבות). ועוד הביא הרמב"ן דיש גורסים כיון דקביל עליה יוקרא וזולא, וכ"נ גירסת התוס' ד"ה אי בסוה"ד. ולגיי' זו כוונת הגמ' דכיון שהיוקר והזול שייך ללוקח הרי זה כמכר אע"פ שהפסד הקלקול שייך למוכר ודלא כסברת רב שרביא דהוי הלואה. ולפי' אי מודה אבבי דהוי הלואה אלא דאעפ"כ שרי משום דליכא רבית כיון דקרוב לזה ולזה ובאופן שיהא השכר יותר מן ההפסד לכאורה יהא אסור. אבל לפי' ב' דתי' הגמ' דעדיין הוי מכר לכאורה לא איכפ"ל דיש ריוח ללוקח כיון דהוי מכר. מיהו התוס' כתבו דאי הפסד הקלקול שכיח חשיב רבית ובזה ביארו הסוגיא להלן ע"ג, וצ"ע דלכאורה להנ"ל דלגירסתם דקביל יוקרא וזולא וכו' תי' הגמ' הוא דהוי מכר תו לא איכפ"ל דמקבל ריוח. ומשמע שגם לגירסתם תי' הגמ' הוא דליכא רבית כיון דאיכא הפסד כנגד השכר.

ובהגהות מרדכי הוכיח מסוגיין דאע"פ שצד ההפסד של המוכר יותר משל הלוקח מותר. והיינו משום אחריות הקלקול עיי"ש. ושמעינן תרתי חדא דנידון הגמ' דהוי רבית גם משום אחריות הקלקול וגם דתי' הגמ' דקרוב לזה ולזה היינו דליכא אגר נטר, וכפי' אי הנ"ל. ועי' ב"י וב"ח דבסוגיין אם לא התנה שמקבל אחריות הקלקול אם יתן לו אח"כ יין טוב הוי רבית אע"פ שקיבל הלוקח יוקרא וזולא, ומבואר דשייך רבית אף כשקיבל יוקרא וזולא, רק דכשהתנה שמקבל אחריות אין זה רבית כיון דדינא הוא שיהא ההפסד שלו כיון דעדיין לא זכה הלוקח, ודוק. ובעיקר דברי ההג"מ דאף שצד הריוח יותר שרי, יל"ע ממשי"כ שם בשם ראב"י דדדוקא בשוויו מותר אבל כשמוזיל אסור אף דאיכא צד שיוזל. אכן המחנ"א סי' כ"ט ביאר דכשמוזיל לא שכיח שיוזל פחות ממה שמכר. ולא הוי קרוב לזה ולזה.

ג. ויש לדון באופן שהתנו להיפך שאחריות הזולא שייך למוכר והפסד הקלקול ללוקח, ולכאורה תלוי בהנ"ל דלפי' אי דתי' הגמ' דעיי' שקיבל זולא הוי קרוב גם להפסד י"ל דה"ה איכא אבל לפי' ב' דכיון שקיבל זולא הוי מכר אפשר דכשהזולא למוכר ל"ה מכר וריוח היוקר הוי רבית. אמנם י"ל דכל אחריות שיש ללוקח סגי בזה דלא יתבטל שם מכר וצ"ע. ויל"ד בדברי המהרש"א בתוס' בעי"ב שהקשה מהמשנה דף ע"ב דפוסק עמו בשער הזול ולא אסרינן משום קרוב לשכר, אמנם שם גם אין קרוב להפסד דגם הקלקול למוכר [רק דזה עצמו לא הוי סיבה ליחשב קרוב לשכר כיון דלא קנה דבר מסוים כמבואר בתוס' בעי"ב אבל מ"מ אין קרוב להפסד. ומ"מ לתי' התוס' שם בפסיקה אין אחריות המוכר בקלקול סתירה למכר וא"כ י"ל דלא איכפ"ל דקרוב לשכר ורחוק להפסד ועי' רעק"א דלא נקט

הכי וצליע שם]. ועייע להלן בדין הגמי דף ע"ג ד"מ דמייירי דאחריות הזולא על המוכר ומשו"ה בעינן שיקבל הלוקח את הקלקול עי"ש במהרש"א ובחזו"א סי' ע"ו א'. ויתבאר להלן.

## חביתא דחמרא [ב]

**ד. תוס' ד"ה אי תקפה** וכו' בא"ד ואי בשלא משך מה צריך להתנות אי תקפה ברשותך וכו' ופשטות דבריהם דאי מייירי בלא משך ל"ק קושיתם שמתנה שאם יוקיר יהא המקח קיים ולא הוי הלואה, דכיון שלא משך לא קנה והוי היוקר רבית. ולתי' ב' דמייירי בלא משך כתב בשו"ת רעק"א סי' נ"ב דבמשך מותר. אך צ"ב שהרי כשלא התנה שיקבל המוכר עליו אחריות קלקול מותר אף שמרויח היוקר ועי"כ משום דקנה למשי"פ וכדאמרינן בפסיקה ביש לו או ביצא השער. וא"כ גם כשהתנה דמקבל אחריות הקלקול נימא דאי לא יתקלקל הוי מכר, וכ"ה הפנ"י. וכע"ז הקשה החזו"א סי' ע"ו ג' דכל שלא חזר בו המוכר וקיבל משי"פ חל הקנין ומאי שנא ממשך [אמנם בזה י"ל דחכמים ביטלו הקנין ולא רק שיכול לחזור בו אך קשה מהא דשרי פסיקה ביצא השער], ומכח קושיא זו כתב החזו"א דאין כוונת התוס' דאי לא משך ל"ק קושיא הנ"ל רק דקשה טפי דאי"צ להתנות עי"ש היטב, ולפ"ז כתב שגם לתי' ב' דמייירי בלא משך מ"מ גם במשך מותר ודלא כרעק"א. אולם עי' בטור ושו"ע סי"ג שכתבו דאסור אפי' משך ומשמע דאתא לאפוקי מתי' ב' וכרעק"א. וכ"מ בבאר הגולה דזה כתי' א'. וכן מפורש בתורא"ש להדיא דאי מייירי בלא משך ל"ק קושיא הנ"ל. וצ"ל דבלא משך אף דקנה למשי"פ אין זה קנין גמור ובאמת איכא המתנה, ולא מהני אלא לאיסור רבית דרבנן ובאופן דההפסד על המוכר דנראה יותר כהלואה אסור, ולהכי לא הקשו אלא במשך. ועי' פנ"י בנוס"א.

**ה.** בקושית התוס' אמאי צריך להתנות, עי' בחזו"א דפי' דכיון שגם בלא תנאו חייב באחריות בכה"ג לא משוי לה הלואה. וזה עפ"י מה דמשמע בתירוצם דמעיקר הדין מהני התנאי והוי מכר אלא שאסרו חכמים היכא דהתנאי מבטל המכר [והיינו שעצם זה שהתנה באופן זה הוי רבית, כנלענ"ד] אבל במקום שבלא תנאו מתבטל משום דלא קנה אין זה סתירה למכר. אבל הפנ"י פי' דהקושיא רק על הלשון ור"ל דלענין ביטול מקח קשיא לתוס' דאף בלא תנאי יהא אחריות על המוכר. ואיכא נפ"מ בזה לתי' א' דמייירי במשך ומשמע דבלא משך איה"נ דאי"צ להתנות ולביאור החזו"א יהא מותר אף בלא קיבל הלוקח זולא, משא"כ להפנ"י.

**ו.** שם בא"ד וי"ל דלעולם איירי בשמשך ואפי"ה אסור וכו' אלא ודאי כיון דאחריות ההפסד על המקבל לא מהני אפי' בתנאי להחשיבם פיקדון, ונראה דבדין חו"מ הוי מכר רק לענין רבית חשיב הלואה, וכ"מ בחזו"א הנ"ל דמעיקר הדין מהני התנאי ליחשב מקח על צד שלא יהא הפסד אלא דמ"מ אסור חכמים. ולכאורה כוונתם דעצם האפשרות שיהא הלואה משוי לה הלואה, אך א"כ צ"ב תי' הגמי לגירסה ב' ברמב"ן דמשום דקיבל יוקרא וזולא הוי מכר והרי סו"ס איכא צד הלואה וכן במתני' להלן ע"ב דפוסק עמו על שער הגבוה, והיינו שאם יוזל לא קנה עכשיו אלא אח"כ בשעה שנותן לו החטים, [כן ביאר בשו"ת רעק"א סי' נ"ב וכ"מ במאירי שם, אמנם בחו"ד קע"ג ס"ק י"ח משמע שלא פי' כן] ועי"כ דדוקא משום אחריות קלקול ס"ד דהוי סתירה למכר, וגם בעיסקא שהביאו תוס' הוי אחריות הפסד. ועצ"ע. ועי"ע להלן בתוס' בע"ב.

**ז.** שם וא"ת אכתי כי לא אתני נמי יכול לחזור בו אי תקפה דמקח טעות הוא וכו' ואפי' מאן דפליג התם ואמר דמזליה דגברא גרים מ"מ כי אתני מאי פריך הכא קרוב לשכר ורחוק להפסד הוא והא מקח טעות הוא וכו'. ולשון התוס' מבואר להדיא דאין הקושיא רק על הלשון אלא על דין הגמי דאמאי אסור משום רבית [וכ"מ גם ממה שהקשו למ"ד דמזליה דגברא גרים דמ"מ כשהתנה הוי ביטול מקח והכא הרי בעינן לתנאי ופשוט] וכ"מ בב"י סי' קע"ג עי' להלן, וביאור קושיתם יל"פ דאין תנאי האחריות מחשיב זאת להלואה דלעולם מקח גמור הוא אלא דכיון דנתברר למפרע שנתן לו חומץ מקח טעות הוא, ואי נימא דהאחריות הוי רבית יל"פ דרק אי נותן דבר שאין המכר עצמו מחייבו לתת לו אבל אי משום מק"ט אין זה רבית. אמנם ה"ט"ז ס"ק י"ח פי' דהקושיא רק על לשון הגמי אמאי בעינן תנאי אבל לדינא אין נפ"מ ועי' להלן. אך צ"ע מלשון התוס', ועי' חזו"א ס"ק ה' שתמה עליו. [ומ"מ בקושיא קמיינתא יש לומר כהפנ"י דהקושיא על הלשון, אך גם זה דוחק דמשמעות התוס' דב' הקושיות דמין אהדדי וצליע].

**ח.** שם ואין לחלק בין מוכר בתשרי ולוקח בטבת לשאר השנה וכו'. אמנם בתור"פ להלן דף ע"ג כתב לחלק כן וכ"כ הב"י בשם תלמיד הרשב"א. ובטור כתב שפסקו שיתן לו בניסן ועי' ב"י שיל"פ דס"ל כתוס' דטבת לאו דוקא ומשי"כ ניסן ה"ה אף יותר מזה וכ"כ הב"ח והט"ז וכ"מ בביהגר"א, עוד פי' הב"י דס"ל דיש לחלק בין עד טבת לשאר השנה ודלא כתוס' [ועי"ש שהכריח כן ויתבאר בסמוך], ומשי"כ הטור ניסן הוא משום דכך היתה גירסתו ולדידיה היין שמונח בו הקלקול מחזיק עד ניסן.  
גמ"ח אוצר התורה – מ"מ על איזהו נשך מאת הרב מ. חדש  
אינו מוגה כה"צ

והנה התוס' תי' דהכא לא מייירי בקלקול של חימוץ אלא בשאר קלקול. אבל רש"י לא כתב כן, וכן מפורש בטור דמייירי בהחמיץ. וכן דייק המחנ"א אונאה י"א מהרמב"ם פ"ח. וצ"ב מה יענו לקושית התוס' וכ"ה הב"י. ומזה הכריח דהטור יתרץ כנ"ל דדוקא בהחמיץ קודם טבת הוי מק"ט למפרע אבל הכא החמיץ לאחר טבת וזהו שכתב הטור שהחמיץ בניסן ולא הוי מק"ט למפרע [ודלא כתוס']. והמחנ"א שם תי' דהכא דפסק על חבית ידועה לא איכפ"ל דמעיקרא חלא כיון שקנה יין זה כמו שהוא ולכך בעינן תנאי. וכע"ז כתב בדרישה. ועי' חזו"א שם ס"ק ד'.

אמנם הטי"ז ס"ק י"ח כתב דלק"מ דאיה"נ אי"צ לתנאי ואין קושית התוס' על דין האיסור אלא למה צריך תנאי, אבל גם בהחמיץ שא"צ תנאי חשיב רחוק מהפסד ובעינן לתי' הגמ' שמקבל זולא. וכן מבואר בלבוש ובחכמ"א כלל קמ"א ס"ב שכתבו גם בדינא דסוגיין דמעיקרא הוי חומץ וגם דהוי קרוב לזה ולזה משום דמקבל זולא. אך צ"ע דל"מ הכי בתוס' וכנ"ל אות ז'. ואפשר שלמדו כן מהראשונים הנ"ל שפי' דהחמיץ, אך על הטי"ז שפי' כן בתוס' קשה כנ"ל.

**ט. שם וא"ת מה צריך לקמן לטעמא דמעיקרא חלא חלא תיפול דאפי' בתקפה דליכא למימר הכי שרי להתנות כדאמר הכא כיון דקביל עליה יוקרא וזולא וכו'.** וי"ל דקלקול של חימוץ שכיח וכו' הוי רחוק להפסד. ותי' זה א"ש רק לשיטתם דהכא לא מייירי בחימוץ אלא בקלקול בעלמא וכ"כ הדרישה. וצ"ב לשיטת הטור הנ"ל. וי"ל בכמה אופנים א. הב"י כתב דלא התנה בהדיא שמקבל ההפסד ולכך אם נותן לו לבחור יין טוב הוי רבית וביאור"ד משמע מהב"ח שאם לא התנה הרי של לוקח החמיץ וכשנותן לו יין טוב מעצמו הוי רבית. אולם מהפרישה שם מבואר שאף לב"י חייב להעמיד לו יין טוב ולכך הוי האחריות רבית ועי"ש שתמה דודאי חשיב שהתנה. ב. הפרישה ס"ק כ"ג כתב דהתם לא קיבל הלוקח זולא ולהכי בעינן לטעמא דמעיקרא דחלא חלא. וכ"כ בפסקי הרי"ד. ומדברי התוס' מוכח דסברי דהתם קיבל הלוקח זולא אמנם עי' מהרש"א בע"ב שהוכיח מתוס' שם דלא קיבל זולא ועי' בסמוך וכן משמע בתור"פ דף ע"ג שהקשה אמאי לא חייש התם ליוקרא וזולא. ג. עי' היטב בתור"פ שם דחילק בין הסוגיות דהכא החשש רק משום זולא והתם רק משום התקיפה, וביאר דהכא ל"ח לתקיפה משום דאם יחמיץ לא יתן לו יין אחר אלא יחזיר מעותיו ולא חל המקח ולא קיבל יותר דמים, אבל התם הרבית מחמת התקיפה משום דאם יחמיץ יתן לו יין טוב. ומתבאר דאף בסוגיין ל"מ טעמא דקיבל זולא רק לגבי מה שקיבל יוקר אבל לא להתיר אחריות תקיפה [רק דהכא אין זה רבית כיון דאם יחמיץ הוי הלואה וכנ"ל ברש"י וא"כ שלו החמיץ, משא"כ התם דאם יחמיץ יתן לו יין אחר וזה הוי רבית] ובזה ל"מ קבלת זולא דעדיין רחוק מהפסד. אמנם הריטב"א שם תי' עוד דהכא כיון שקיבל הלוקח זולא אין אחריות התקיפה רבית. ד. עי' מחנ"א דיני אונאה סי' י"א דהתם פסק על חבית סתם והוי כפסיקה דשרי בהוזלה ולפי"ז כ"ש דאי"צ לקבל אחריות זולא.

ובעיקר מש"כ הפרישה דלא קיבל זולא, הב"ח והש"ך ס"ק כ"ד פליגי ע"ז לדינא דאי המוכר קיבל זולא אף דמעיקרא דחלא חלא [ונמצא שאין מקבל אחריות הקלקול אלא הוי מק"ט] מ"מ הוי רבית משום קבלת הזולא גופא. ומשמע דס"ל דהוי הלואה משום הזולא [דאי משום אחריות ההפסד הרי אין זה מחמת התנאי אלא משום דלא קנה חומץ] והיוקר הוא הרבית. ועי' חו"ד ס"ק י"ח. ובאמת גם בדרישה מבואר דבמכר חבית ידועה מודה דאחריות הזולא הוי רבית [ולפי"ז צ"ע מה שתמה הש"ך דבסוגיין גם למקשה קיבל הלוקח זולא] אלא דהתם פסק על חבית סתם והרי זה כפסיקה דשרי אף שהמוכר מקבל עליו זולא. ועי"ש שלשון הטור משמע כדבריו.

ומה שהוכיח הפרישה מפסיקה כתב הש"ך דהתם לא שרי אלא לפסוק או כשער של עכשיו או כשער הזול אבל כשמקבל המוכר אחריות זולא אסור. וצ"ע דכשער הזול היינו אחריות זולא וכ"ה הרעק"א שם. ועי' חו"ד ס"ק י"ח דבפסיקה אין מקבל אחריות שאם יוזל יבטל המקח אלא שיתן לו כשער הזול וזה לא משוי הלואה ובכה"ג שרי אף שרחוק להפסד כמש"כ הנמוק"י משא"כ הכא שאם יוזל יבטל המקח. עי"ש. ועי' חזו"א ס"ק ו' דהש"ך מפרש דפסק כשער הזול היינו כשער שיהא בשעה שיקח החטין בין אם יוקר בין אם יוזל. אך כתב דהראשונים לא פי' כן.

**שם וי"ל דקלקול דחימוץ שכיח הלכך אע"ג דמקבל עליה יוקרא וזולא הוי רחוק להפסד.** ויש להסתפק בכוונתם די"ל דכיון דשכיח החימוץ לא מהני אחריות זולא דלוקח לאשווי מקח. או דכוונתם דאחריות החימוץ גופא הוי רבית ואף דהוי הלואה חשיב רבית, אך מסברא צ"ב כדקשינו לעיל דכיון דהוי הלואה ולא קנה דינא הוא דיעמיד לו יין טוב. אמנם בלא"ה משמע שם כן דאחריות החימוץ הוי רבית. ועי' עוד בתוס' בע"ב.

## מראי מקומות- איזהו נשך

### חביתא דחמרא [ג]

**י. תוס' בע"ב** ד"ה האי קרוב לשכר ורחוק להפסד וכו' וא"ת תקשי ליה אמתני' דיצא השער פוסקין דהתם נמי אין הלוקח מפסיד כלום בתקיפה, וכ"ה הרמב"ן והרשב"א. עי' מהרש"א דהו"ל להקשות טפי דאף לתי' דאב"י דכיון דקביל עליה זולא מותר יקשה דהא בפסיקה שרי אף בלא קביל עליה זולא כדתנן דף ע"ב פוסק עמו בשער הזול, והרעק"א במשניות הוסיף להקשות דזה לא יתישב גם לתי' התוס' שתי' דכיון שלא קנה פירות מבוררים אין ניכר שיהא קרוב לשכר וכו' והרי כ"ז לגבי אחריות הקלקול אבל לגבי אחריות זולא דכל הפירות הוזלו הרי ניכר הרבית. אמנם עי' הגהות מרדכי ואשר"י שתי' כן על קושיא זו דקביל עליה זולא. וכ"כ הטי"ז סי' קע"ה סק"ט, והחו"ד תמה עליו דלגבי זולא ל"מ תי' התוס' ועי' פנ"י שעמד בזה.

והחו"ד ס"ק י"ח תי' עפ"י הנמוק"י בסוגיין דדוקא כשהאחריות משוי לה הלואה ומשום דאיכא צד ביטול מקח אסור בקרוב לשכר ורחוק להפסד משא"כ בפסיקה דל"ק דבר מסוים והאחריות היא מדינא דכיון שלא קנה דבר מסוים אמרינן דמה שנתקלקל אינו של הלוקח וכ"כ הפנ"י. וכן נראה מדברי הרמב"ן שתי' דהכא מיירי בקנה חבית מסוימת וקבלת האחריות משוי לה הלואה, משא"כ בפסיקה. ולכאורה זו גם כוונת רש"י דכיון שאינו מקבל אחריות המקח הוי הלואה, והיינו משום דאי הוי מכר הו"ל לקבל אחריות אבל בפסיקה שלא קנה דבר מסוים ושורת הדין שאין יכול לתת לו יין שנתקלקל אף בלא שהתנה א"כ לא משוי לה הלואה ולא איכפ"ל שקרוב לשכר, אך ברמב"ן משמע שברש"י אפשר לפרש באו"א וי"ל דלרש"י עצם זה שלא זכה בגוף המכר עדיין הוי הלואה וא"כ גם בפסיקה נימא הכין. אמנם בדעת רעק"א י"ל דקשיא ליה דאחריות הזולא שקיבל המוכר משוי לה הלואה. אבל החו"ד נקט דאחריות זולא לא משוי לה הלואה דאף שיוזל אין המקח בטל אלא שפסק ליתן כשער הזול. ועי' בסמוך. עוד יש לדון דלש"י התוס' הכא אין פ"י הגמ' דהוי הלואה אלא האחריות הפסד גופא הוי רבית וכדמשמע מדבריהם בע"א. וגם בתי' כאן כתבו רק שאין ניכר שרחוק להפסד ולא כתבו דל"ש כלל רחוק להפסד, ודוק.

**י"א. שם בא"ד וכן משמע לקמן דקאמר מעיקרא וכו' משמע דקלקול אחר דלאו חימוץ הוה מקבלי.** והיינו דמשמע דרק קלקול דחימוץ באחריות המוכר משום דמעיקרא חלא הוא אבל לשאר קלקולים דליכא סברא זו האחריות על הלוקחים, ופשטות כוונתם דאל"כ אסור משום רבית, ועי' מהרש"א דלתי' אב"י דהוי קרוב לזה ולזה, א"כ גם אם לא קיבלו שאר קלקולים מותר, והוכיח מזה דהתם מיירי דלא קיבלו זולא. אך הקשה מהתוס' בע"א דלא כתבו כן. ועי' מהרמ"ש שכוונת התוס' לקלקול אחר דשכיח דומיא דחימוץ וכמש"כ תוס' בע"א דלזה ל"מ מה שקיבלו זולא. וכ"כ החו"ד ס"ק י"ז. ובפנ"י פ"י דכוונת התוס' רק להוכיח דביש לו הפסיקה היא להביא לו דוקא מאלו ובסתמא אחריותו על הלוקח אבל לדין רבית אם התנה שיהא האחריות על המוכר שרי כיון דקיבל זולא, וכע"ז צידד המהרמ"ש אך כתב שזה דוחק.

ובעיקר הדבר כבר הובא לעיל דהפסקי רי"ד שם כתב דלא קיבלו אחריות זולא וכ"מ בריטב"א ישנים. וכ"כ הדרישה סי' קע"ג ב', אבל הב"ח בקו"א והש"ך ס"ק כ"ד כתבו דודאי קיבלו אחריות זולא דאל"כ ל"מ מה דמעיקרא חלא חלא. ועי' ט"ז שם ס"ק י"ז. וזה לכאורה כרעק"א דאחריות זולא גופא הוי רבית. אמנם החו"ד חילק כנ"ל דתלוי אם קיבלו שאם יוזל יבטל המקח ויחזיר המעות, משא"כ בפסיקה שיתן לו כשער הזול.

**י"ב. שם בא"ד ומיהו נראה קצת דפוסק על הגדיש הוי דומיא דפוסק על שער שבשוק שאין הלוקח מפסיד בשום ענין וכו' יכול המוכר לתת לו חטין אחרים וכו'.** עי' גידו"ת ש' מ"ו נ"ז שדייך מרש"י דף ע"ב ד"ה פוסק עמו וכו' לתת לו מאותו גדיש דמשמע דלא כתוס'. ולעיל בסוגיא דקרי הובא דברי ההג"מ דחייב ליתן לו מאותם שיש לו והובא בב"י ובש"ך, אך מדבריהם משמע שרק בקרי דמהני משום דמיניה קרבו בעינן לתנאי זה עי' מחנ"א. אבל בעלמא אפי' נותן לו אחרים מותר ואף בהוזלה. ועי' ח"י מהרא"ל. אמנם בהג"מ שלפנינו הובא דין זה אף בקיראי וכן ראיתי בשם סי' כהונת עולם סי' קע"ג ופי' דבהוזלה ל"מ יש לו אלא כשקנה אותם וכתב שם שהתוס' דידן מיירי בפוסק בשווי דסגי בפסיקה בעלמא משא"כ בהוזלה בעינן שיקנה ממש. ולפי"ז אם יהא אחריות על המוכר יהא אסור הוזלה. ועי' שו"ת רעק"א סי' נ"ב.

**י"ג. שם ורבנן דיהבי זוזי אחמרא משמע דקלקול אחר בר מחימוץ הוה מקבלי היינו לפי שהיו סומכים על יין של בעלי בתים דוקא.** ופשטות כוונתם דהתם משמע שאם המוכר מקבל אחריות אסור משום רבית ולזה פ"י דלא דמי לפסיקה משום שקנו את מה שיש בביתם של המוכרים ושוב הוי כדינא דסוגיין שאם מקבל המוכר אחריות אסור. אבל הפנ"י לשיטתו הנ"ל דכיון שקיבלו זולא אין איסור רבית אם אחריות הקלקול על המוכר מפרש דכוונת התוס' לפרש מהו המקח בסתמא דאף שכתבו דבפסיקה בסתמא האחריות



על הלוקח משום דאין חייב להעמיד לו דווקא פירות אלו, מ"מ התם אחריות המקח על הלוקחים משום דקנו דווקא ממה שברשות בעה"ב. וקצ"ע לשון התוס'.

ובעיקר דברי התוס' דבפסיקה שלא קנה דבר מסוים ואין ניכר שמקבל המוכר ההפסד אין איסור ול"ד לסוגיין ולסוגיא להלן. מדברי רש"י שם מבואר דפליג ע"ש שהקשה מ"ש מפסיקה ותי' דבין שאני דרגיל להחמיץ ושמא כלו [וי"ג שלו] החמיץ. ומבואר דבפסיקה נמי אסור אם קיבל אחריות קלקול דשכח. וי"ל דרש"י לשיטתו הנ"ל [לפי' הגידו"ת] שגם בפסיקה ביש לו חייב להעמיד דוקא מאותם חטין, וא"כ הוי כמכר ממש ואי מקבל המוכר אחריות הוי רחוק להפסד. ועי' בריטב"א הישנים [ועי' חי' מהרא"ל סי' קע"ג ס"ק כ"ג]. ורש"י תי' דבין דשכח פסידא אסור לפסוק [והראשונים הקשו דמתני' לעיל ריש פירקין מיירי ביין, ולכאורה י"ל דמיירי קודם טבת דאיכל"מ דמעיקרא חלא הוא אמנם לסברת המקשה שם צ"ב].

בעיקר הקושיא מפסיקה עי' תור"פ להלן דף ע"ג דהכא הלוקח מתנה שאינו רוצה לקבל המקח עכשיו ולכך הוי הלואה, משא"כ בפסיקה, עי"ש היטב. [וזה לכאורה כסה"ת שער מ"ו נ"ו בדעת הרמב"ם אמנם לדבריו אף בקבע לו זמן לטובת המוכר אסור ואכמ"ל] ועי"ש עוד ויש לדון הרבה בדבריו. ועי"ע חי' הריטב"א החדשים וישנים.

י"ד. בשו"ת הריב"ש סי' י"ט כתב דהא דשרי בהלואה סאה בסאה ביש לו מ"מ אם התנה שאם יוזל השער יתן לו כשער הזול אסור דקרוי לשכר ורחוק להפסד. והו"ד ברמ"א סי' קס"ב ס"ב ועי"ש בביהגר"א שציין לתוס' דידן וצ"ב מ"ש מפסיקה דשרי לפסוק כשער הגבוה.

## המלוח את חבירו לא ידור בחצירו חנים

### דף ס"ד ע"ב

א. מתני' המלוח את חבירו לא ידור בחצירו חנים ולא ישכור ממנו בפחות וכו'. עי' תור"י דרישא מיירי לאחר הלואה דבשעת הלואה הוי רבית קצוצה מדאורייתא ומשנתינו באבק רבית איירי. אבל סיפא מיירי רק בקצץ בשעת הלואה דכיון דאין נותן רבית ממש אלא מוזיל בשכירות זה לא נאסר אלא כשניכר שמוזיל עבור ההלואה משא"כ אח"כ הרי זה הוזלה במכר בעלמא, ואע"פ שקצץ לא חשיב רבית קצוצה כיון דלא נתן יותר אלא הוזיל במחיר, ובה מיישב הא דאיצטריך רישא ולא יליף לה בכ"ש מסיפא, דקמ"ל ברישא שאסור אף בלא קצץ משא"כ בסיפא. אמנם הרמב"ם פ"ו ה"א כתב דבהשכיר בפחות באופן שקצב בשעת הלואה ופי' שפוחות עבור ההלואה הוי ר"ק.

ב. בגמ' אמר ר"נ אע"פ שעמרו הדר בחצר חבירו שלא מדעתו א"צ להעלות לו שכר הלוהו ודר בחצרו צריך להעלות לו שכר וכו' אי ממתני' הו"א ה"מ בחצר דקיימא לאגרא וגברא דעביד למיגר אבל חצר דלא קיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר אימא לא קמ"ל, ולל"ב ר"נ מיירי דוקא בהלוני דקצץ. אמנם בדקיימא לאגרא אפי' בלא קצץ הוי רבית שהרי חייב לו דמים והוי רבית מאוחרת. ופשטות הגמ' דקמ"ל ר"נ דמתני' מיירי אף בחצר דלא קיימא לאגרא וכן מבואר ברש"י ד"ה אבל הלוהו לא ומתני' בדקצץ. והיינו דכיון דמתני' מיירי בלא קיימא לאגרא א"כ לל"ב ע"כ מירי בקצץ. אמנם בתוס' סוד"ה אבל כתבו דמתני' מיירי בקיימא לאגרא [ונפ"מ דאף אם נכנס מדעתו אסור] ולפי"ז אף לל"ב דר"נ מתני' מיירי גם בלא קצץ דכיון דקיימא לאגרא הוי רבית וכו"ל. וכ"כ התור"י ד.

ג. שם הלוהו ודר בחצרו צריך להעלות לו שכר. כתב הרמב"ן דהיינו בזמן שדר שם דצריך להעלות לו שכר כדי שלא יעבור איסור אם ידור בחנים אבל אחר שכבר דר אי"צ לשלם דכיון שכבר גבה אין צריך להחזיר, ואפי' בגברא דעביד למיגר, דכיון דלא קיימא לאגרא א"כ לא חסרו ממון, [והרמב"ן במלחמות הוסיף לבאר דהשבת רבית היא כדין גזילה, ולכן בלא חסר אי"צ להחזיר אמנם עי' בסוגיא דהשבת רבית שכתב הרמב"ן דחיובו הוא להקיא איסור שבלע וצ"ל דכ"ז הוא בממון שעיקרו גזל ועצ"ע] והוסיף הרמב"ן דאפי' לצאת ידי"ש אי"צ להחזיר דאפי' אבק רבית אינו ורק מחזי כרבית. אמנם הרמב"ם כתב שאף לאחר שדר צריך להעלות לו שכר, ועי' ביהגר"א סי' קס"ו דכן משמע פשטות הגמ' דמיירי אף לאחר שכבר דר שם. ועי' שו"ע שביאר דכוונת הרמב"ם מדין החזרת רבית דחייב להחזיר לצאת ידי"ש וכן מפורש בתשובת הר"י מגאש הובא בשטמ"ק. והעירו דלשון הרמב"ם שאם לא העלה לו שכר הרי זה אבק רבית משמע דכשמעלה שכר לא עבר כלל איסור ולא מדין השבה הוא. ובסי' קס"א לא הביאו רבותינו ראי' מהרמב"ם לדין החזרת א"ר וצ"ע.

ומדברי הרמב"ן למד בביהגר"א סי' קס"א סק"ז דכל אבק רבית חייב לצאת ידי"ש וכפסק השו"ע שם דלא כתוס' ב"ק צ"ד. ובחי' רא"ל שם העיר דלשון הרמב"ן בחי' משמע לכאורה דרק בדר שלא מדעתו חייב לצאת ידי"ש, וביאר משום דכשישלם נמצא דמעיקרא לא נטל רבית אלא דר בתורת שכירות. אמנם זה צ"ע דכיון שמתחילה נכנס אדעתא דרבית איך יעקור האיסור וגם דלפי"ז אין חיובו רק לצאת ידי"ש אלא כדי דלא ליעביד איסורא ולשון הרמב"ן ל"מ הכי. ולמש"כ הגר"א בדעת הרמב"ן אולי י"ל דבנתן מדעתו הוי מחילה, וצ"ע סתימת השו"ע שם. [ובקיימא לאגרא לכו"ע אם דר שלא מדעתו אף לאחר שדר בה חייב להעלות לו שכר מדין גזל, דלא גרע מלא הלוהו, וכ"כ הרמב"ן ועי' במ"מ שם].

ואם עדיין לא החזיר לו חובו עי' בראשונים שהאריכו אי דמי למשכנתא דסלוקי בלא זוזי אפוקי ממוןא הוא או דדוקא במשכנתא שזכה המלוח בה והוי כגבה חובו עי' ר"י בעה"מ ורמב"ן ורא"ש. והרמב"ם כתב דמנכה לו מהשכר כדי חובו אבל אם השכר כנגד כל החוב לא ינקה הכל.

ד. ולל"ב דוקא באמר הלוני אסור, והנה הרי"ף כתב דבהלוני הוי רבית קצוצה ויוצאה בדיינים ופשטות דבריו מיירי בלא קיימא לאגרא, אבל הרמב"ן בחי' ובמלחמות כתב דלא קאי על הגמ' אלא על חצר דקיימא לאגרא ובחי' הוסיף דבלא קיימא לאגרא אי"צ להחזיר ואפי' לצאת ידי"ש, וכ"כ הרשב"א והוכיח כן מדעבדין צריכותא בין הלוהו להלוני משמע דדמו אהדדי. אמנם הטור כתב שבהלוני חייב לצאת ידי"ש ומשמע דנקט הכי ברמב"ן ועי' ב"ח שם וצ"ע היטב בלשון הרא"ש. עוד עי' ב"י דבאמר הלויני ודור בחצרי בשכר הלואה אף לרמב"ן הוי ר"ק. ויל"ע בקיימא לאגרא והגברא עביד למיגר דזה לא נהנה וזה חסר אי כה"ג נמי ל"ה ר"ק לרמב"ן או דכיון דזה חסר הוי ר"ק, וקצת משמע הכי ברמב"ן. שו"ר שכ"כ בפלפולא חריפתא אות ר' וכ"ה בביהגר"א סי' קס"ו ס"ק ד' בדעת הרמ"א שם [לענין א"ר וה"ה בהלוני יהא ר"ק דברא"ש מבואר דדמיין אהדדי ודו"ק] והטעם דאף בלא נהנה חייב כיון דחייב בדין ממון כמבואר בשו"ע חו"מ סי' שס"ג ס"ו. והיינו דכיון שחייב ממון הוי המחילה רבית. ועי' חי' רא"ל סי' צ' באו"א.

אולם **בדעת הרמב"ם** דייקן בסה"ת שער מ"ו ח"ג ס"יט והב"י מדכתב בפ"ו ה"ב הואיל ולא התנה וכו' משמע דס"ל דבהלוני אף לאחר שדר צריך להעלות שכר דחשיב ר"ק אף דלא עביד למיגר משא"כ בהלוהו דלא קצץ אין צריך להעלות לו שכר דהוי א"ר. ועי' עוד בב"י דסובר הרמב"ם דכיון שקצץ משוי לה עבידא למיגר, אולם עי' ברא"ש שכתב לדחות סברא זו דאטו רשיעא הוא שרוצה לעבור איסור, אדרבא נימא דכיון דלא קיימא למיגר לא איכפ"ל לתת למלוה. ויל"פ עוד דס"ל דאין תלוי בדין גזל אלא הלכה מחודשת היא, ועי' מחנ"א דיני רבית סי' ס"ג ובחי' רא"ל מאלין שם.

ובב"י משמע דלהרמב"ם אפי' בלא קיימא לאגרא דלא חסר הוי רבית קצוצה אם אמר הלויני, אמנם הלח"מ צידד דגם הרמב"ם מודה דלא הוי ר"ק אלא בקיימא לאגרא ולכאורה כוונתו דאע"ג דלא עביד למיגר ולא נהנה הוי רבית משום דזה לא נהנה וזה חסר. ולהנ"ל שגם הרמב"ם מודה בזה נמצא דלח"מ אין מחלוקת בין הרמב"ם לרמב"ן. אולם יתכן דהלח"מ אזיל לשיטתו דמפרש דברי הרמב"ם לעיל דגברא עביד למיגר היינו דהמשכיר עביד למיגר עי"ש. וצ"ע.

[ובתוס' רי"ד הנ"ל דפי' דמתני' ע"כ בדלא קצץ דהא לא מיירי ברבית דאורייתא לכאורה משמע דס"ל כהרמב"ם דלרמב"ן אפשר לפרש אף בקצץ ובלא קיימא לאגרא, אך יש לדחות דא"כ יקשה מאי קמ"ל סיפא דלא ישכור הימנו בפחות].

ה. שם, אבל חצר דלא קיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר וכו' קמ"ל. המהרש"א הקשה מנ"ל דגם בלא עביד למיגר אסור דלמא דוקא בעביד למיגר שהמלוה קיבל רבית, וקמ"ל דאע"פ דהחצר לא עבידא למיגר דבלא הלוהו אין צריך להעלות שכר כיון שלא חסר כדכתב רש"י ד"ה אינו מ"מ אסור, אבל בגברא דלא עביד למיגר מותר. ותי' דכיון דבעביד למיגר אסור אע"ג דליכא נשך וע"כ משום גזירה ה"ה בלא עביד למיגר. ובמהרמ"ש כתב דאיה"נ דדוקא בחדא לטיבותא אסור, ובאמת בתורי"ד כתב כן דבלא עביד למיגר מותר והוכיח כן מהגמ' לקמן דמיירי באופן שהמלוה נהנה, אבל הראשונים לא כתבו כן וכ"כ בשו"ע סי' קס"ו ס"א.

ו. רש"י ד"ה אבל הלוהו לא, ומתני' בדקצץ ליה בשעת מתן מעות או לאחר מכן. והיינו כשמרויח לו זמן וכ"כ הראשונים. אבל הרמב"ם שם ה"ג כתב דבארווח ליה זימנא לא הוי ר"ק ועי"ש בהשגות הראב"ד וכן ברמב"ן ורשב"א דפליגי.

### החזרת אבק רבית לצאת יד"ש

ז. לעיל הובא דברי הרמב"ן דאבק רבית חייב להחזיר לצאת יד"ש וכ"מ ברשב"א, ודוקא הכא אין חייב להחזיר לצאת יד"ש משום דלא חסרו ממון ואין האיסור אלא משום דמחזי כרבית.

ובביהגר"א סי' קס"א כתב דשיטת הרמב"ן היא כריב"ן בתוס' דף ס"ב א' דלמ"ד ר"ק אין יוצאה בדיינים חייב לצאת יד"ש וה"נ אבק רבית, ויל"ע דמשמעות הרמב"ן שם דמסיק [עכ"פ בשיטת הבבלי] דאין חייב לצאת יד"ש, וצ"ע.

ומצינו פלוגתא בזה אי דמיין אהדדי, דהרשב"א לעיל הביא פלוגתת הראשונים הנ"ל בר"ק למ"ד אין יוצאה בדיינים אי חייב להחזיר לצאת יד"ש וכתב דאין נפ"מ לדינא, אמנם הר"ן כתב דנפ"מ לאבק רבית לדידן דהוי כר"ק למ"ד אין יוצאה בדיינים, וזה כהגר"א, ולרשב"א משמע דאין תלוי זב"ז, ובפשטות ס"ל דאף אם ר"ק למ"ד אין יוצאה בדיינים חייב לצאת יד"ש מ"מ אבק רבית אין חייב לצאת יד"ש, ועי' מל"מ פ"ד דפשיטא ליה דא"ר לדידן אינו חמור מר"ק למ"ד א"י"ב. מיהו למבואר ברשב"א בסוגיין הרי חייב לצאת יד"ש. אכן הרשב"א ב"ק דף ע"ה כתב דבא"ר אין חייב לצאת יד"ש ועי' מל"מ פ"ד ה"ו שעמד בסתירת הרשב"א.

ובהגהות לרשב"א לעיל ס"ב הביא מהריא"ז דאף שלמ"ד ר"ק א"י"ב אין גם חיוב לצאת יד"ש מ"מ לדידן חמיר אפי' אבק רבית וחייב לצאת יד"ש. וביאור הדברים דלמ"ד דר"ק יוצאה בדיינים ס"ל דאף שזכה ברבית מ"מ נתנו ללוה זכות ממון ברבית ולהכי אף באבק רבית יש זכות ממון ללוה אלא שאין ב"ד מוציאין ממון. משא"כ למ"ד אין יוצאה בדיינים, אחר שזכה ברבית אין ללוה זכות ממון וע"כ אין חייב אף לצאת יד"ש. ולפ"ז יתכן דכן הוא דעת הרשב"א. ולהאמור איכל"מ דגם הרמב"ן ס"ל הכי דאף שבר"ק למ"ד דאין יוצאה בדיינים אין חייב אף לצאת יד"ש מ"מ א"ר לדידן חייב לצאת יד"ש, אך הגר"א לא נקט הכי וכנ"ל.

דף ס"ה ע"א

## השבת רבית

א. גמ' אמר אביי האי מאן דמסיק זוזי דרביתא בחבריה וקא אזלי חייט ד' בזוזא ויהיב ליה איהו ה' וכו' ד' מפקין מיניה רבא אמר ה' מפקין מיניה דמעקרא בתורת רביתא אתאי לידיה. וצ"ל בדעת רבא דאף שלא קצץ לתת חמשה מ"מ כשנתן חמשה עבור מה שקצץ נחשב הכל תשלום רבית קצוצה כיון שבזה פורע את חיוב דמי הרבית, ונחשב כאילו שוה לו זוז.

עוד נחלקו בקצץ ד' זוזי ברבית ויהיב גלימא דלאביי מחזיר ד' זוזי ולרבא מחזיר גלימא דלא לימרו דמכסי בגלימא דרביתא. ונתקשו הראשונים מ"ט לא אמר דבתורת רבית קיהיב ליה וכדלעיל. ועי' רמב"ן שהוכיח מזה דבאופן א' אין חייב להחזיר החטין אלא את דמיהן דחיוב השבת רבית אינו משום דלא זכה ברבית אלא אע"פ שזכה חייב להחזיר ולא חייבו אלא הממון ולא החפץ, ורק בדבר מסוים חייב להחזיר אותו בעצמו מטעם דלא לימרו וכו', ומ"מ אף שמחזיר דמים לא סגי בזוז שקצץ, וביאר שם הטעם כדי שלא יהנה מהרבית [ולכאורה צ"ל שאין חיובו רק להחזיר הממון שלקח ולא החפץ דא"כ אין חייב יותר מד' דהרי החמישי אינו רבית קצוצה, אלא שבמקום החטין שגבה חייב ליתן תמורתם ודוק].

אמנם עי' בתור"פ דהגמ' להלן דמחזיר גלימא מיירי בשוה כמו שקצץ דאי שוה טפי תיפוז"ל מטעם דלעיל דבתורת רבית יהיב ליה. ומשמע מדבריו [עי' היטב בריטב"א בשמו] דבשוה טפי חייב להחזיר החפץ עצמו מדינא ולא רק משום דלא לימרו וכו', אך צ"ב מאי נפ"מ אי שוה טפי. ועי' להלן.

ב. ובעיקר דברי הרמב"ן שקנה החפץ ורק משום מצות החזרת רבית חייב להחזיר ולכן יכול להחזיר דמיו, וכ"כ הריטב"א בקידושין ו' ב', וכן הוכיח הרעק"א דף ס"א מסוגיין. אך המחנ"א רבית ס"י ב' כתב דרבית קצוצה לא זכה בה המלוה וחייב להחזיר החפץ ולא את דמיו, והא דגלימא שאני דקצץ דמים אלא שהלוה מכר חפץ בדמי הרבית ולכך המקח קיים וחייב ליתן דמים, אבל כשקצץ חפץ הרי הוא עצמו הרבית וחייב להחזירו כיון דלא קנאו, ודלא כהריטב"א. ועיי"ש שהוכיח כן מלשון הרמב"ן במלחמות לעיל ס"ד דהוי כגזל עיי"ש. וצ"ע דברמב"ן מבואר כהריטב"א וכ"כ הרמב"ן לעיל ס"ב דחיוב התורה להחזיר אינו משום ממון אלא מצוה בעלמא היא. ועי' חו"ד ס"י קס"א ט' שצידד כהמחנ"א ודחה דמ"מ הוי כגזל לאחר יאוש שזכה בו וחייב רק דמיו. עיי"ש. ועי' מל"מ פ"ח ה"ט"ו שכתב כהמחנ"א ובשעה"מ אישות פ"ה ה"ט"ו והרעק"א בגליון תמחו דברבית קנה החפץ וכ"כ המל"מ גופיה פ"ד ה"ד, ובחזו"א ס"י ע' ב' כתב דהמל"מ מודה דקנה החפץ אלא שמדין השבת רבית חייב להחזיר החפץ עצמו וכ"ז כשקצץ להחזיר חפץ, עיי"ש. מיהו בראשונים בסוגיין ל"מ הכי.

והנה הראשונים למדו מכאן דמקח הנעשה באיסור חל, ורק כשלא קנה אלא למש"פ אין שייך מש"פ לעבור איסור. ולדברי המחנ"א דבסוגיין הוי מקח רגיל אלא שתשלום המקח הוא ע"י החוב רבית לכאורה ל"ח מקח הנעשה באיסור, ופשטות דבריהם דחשיב פירעון הרבית ע"י שוה כסף.

ויותר קשה דאי הוי מקח אלא שפירעון דמיו הוא בדמי הרבית אמאי לרבא נותן ה' הרי ע"כ מוזיל לו דיפרע בדמי הרבית דהיינו בזוז. ועי"כ שנותן בתורת פירעון. אמנם בדעת אביי משמע כהמחנ"א ובזה גופא פליגי, דאביי ס"ל דאין החטין היקרים ניתנים לפירעון הרבית בתורת שיווי הדמים אלא דהוי מקח בהוזלה שמוזיל לו וקובע מחירו בד' ובדמי המקח מנכה את חוב הרבית וא"כ אין החפץ ניתן בתורת רבית אלא ד' זוז שניתנו עבור המקח. ויתכן לפרש דכל דברי המחנ"א הם בגלימא דשוה כדמי הרבית שבוה גם לרבא הוי מקח ולא פירעון ולכך מודה בעיקר הדין לאביי משא"כ לעיל דאינו שווה כדמי הקצצה ס"ל דניתן בתורת פירעון. ולפ"ז יתיישב גם דברי התור"פ. ודו"ק. ולדברי המחנ"א י"ל שבקצץ חפץ גם לאביי חייב להחזיר החפץ עצמו כיון דזהו הרבית וכ"כ החזו"א שם.

ג. החו"ד כתב עפ"י הנ"ל שזכה בחפץ כדין גזלן דלפ"ז אם הוזל או הוקר החפץ אחר שקיבלו המלוה משלם כשעה שקיבל כדין גזילה דמשלם כשעת הגזילה. וכ"כ המל"מ שם [בהוזל]. מיהו ברמב"ן משמע שאין לו חיוב דגזלן אלא מצוה בעלמא, וגם דאיכא מצוה להחזיר החפץ אלא שיכול לפרוע דמיו תמורת החפץ, וכ"מ לשון השו"ע ס"י קס"א ס"ח. ומשמע שזה כעין פדיון על החפץ וא"כ צריך להחזיר כשיו עכשיו וכן משמע בריטב"א, וצ"ע. ועי' חזו"א שם.

ד. עי' עוד ברמב"ן דמשמע שאם הלוה אין רוצה ליטול החפץ אלא דמיו רשאי, וכ"מ בנמוק"י דאם הלוקח רוצה לקיים המקח רשאי, ובהגהות הגרא"ז ציין ללשון השו"ע דמשמע דתלוי רק במלוה, ותמה על הרמב"ן והנמוק"י, וסברתו כנ"ל דהחוב הוא להחזיר את החפץ אלא שיכול לפדותו וכהוכחה הנ"ל דא"כ אמאי צריך לשלם דמיו ולא סגי בדמים שקצץ. [וזה דלא כהחו"ד]. אמנם דעת הרמב"ן נראה דכיון שאין מצוה למלוה להחזיר החפץ וכבר זכה בדמים בשעה שקיבל החפץ נתחייב אז בדמיו. ועי' מל"מ פ"ח ה"א ד"ה ודע.

ה. הראשונים למדו מסוגיין דמקח הנעשה באיסור חל, ובפשוטו הראי' היא מדין ב' דאפי' לרבא אין מחזיר גלימא אלא משום לזות שפתיים. ובגידות ח"ב ס"ב הקשה דלמא הגמ' מיירי כששניהם רוצים לקיים המקח ותי' שהראי' מאב"י דס"ל שאין מחזיר הגלימא ורבא לא פליג אלא משום לזות שפתיים. והמל"מ פ"ח ה"א (ד"ה מ) תי' שאם שניהם מתרצים אין לחוש ללזות שפתיים דהוי כלקח אחר שהחזיר לו. עוד תי' דאיכא ראי' מדין א' דאי לא חל המקח ודאי חייב להחזיר החפץ או דמיו כשער של עכשיו אם נתרצה המוכר, ואמאי הוצרך רבא לפרש משום דשקיל בתורת רביתא, וע"כ דחל המקח. ועי"ש שהאריך בזה.

ו. שם, הרעק"א בגלהש"ס הקשה מסוגיין על התוס' לעיל ס"א ב' שכתבו דרבא ס"ל דר"ק אין יוצאה בדיינים, וכ"ה המהרמ"ש וכתב דאיכל"מ דרבא לטעמיה דאב"י קאמר, אבל יקשה מהמשך הגמ' בדין ג' במשכיר חצר בדמי הרבית וכו' והתם רבא לנפשיה קאמר.

ז. שם אמר רבא האי מאן דמסיק תריסר זוזי דרביתא בחבריה ואוגר ליה חצר דמתגרא ב' ואוגריה ניהליה בתריסר כי מפקינן מיניה תריסר מפקינן מיניה וכו' דא"ל סברת וקיבלת. יל"ע מאי שנא מדין א' שנתן שוה זוז ורביע בזוז דרבית מפקינן מיניה דמיהן כשווין נימא דהמלוה קיבלו בזוז. וי"ל.

ח. שם, בגמ' הובא דין זה לגבי שכירות קרקע אמנם בטור ושו"ע הביאו דין זה לגבי מטלטלין, ובמחנ"א דין י"ד פליג די"ל דדוקא בקרקע דאין בה אונאה י"ל דקיבל אותה ב"ב אבל מטלטלין נחשב העודף על הקציצה כמתנה. עוד עי' בפרישה ס"ק ט"ו דבמכירה בכה"ג מחזיר החפץ ששוה פחות דאף שחל המכר יכול לומר שאם מחייבין אותו להחזיר אין חייב לקיים המכר ודוקא בשכירות שכבר נשתמש בו ומחזיר דמים חייב מה שקצץ. והט"ז חולק ע"ז דאין המכר בטל וכ"כ החו"ד ועי' מחנ"א שם שהסכים עם הט"ז למ"ד דזכה ברבית, ועי' מל"מ פ"ח הט"ז שאם הלוקח מוכן לקבל דמיו בשויו יתכן דאף לפרישה אין יכול ליפטר בחפץ אלא חייב ליתן דמיו, [וזה רק לשי' הרמב"ן והנמוק"י דגם הלוא יכול לומר שרוצה רק את דמיו. והעירו דלכאורה פלוגתת הפרישה והט"ז היא אם תביעת הרבית היא בחפץ או בדמיו דלפרישה אין לו תביעה אלא בחפץ ולכן יכול לסלקו בחפץ, והט"ז ס"ל דתביעתו על הדמים. וא"כ הפרישה ס"ל דלא כהרמב"ן וצ"ע סברת המל"מ].

## מראי מקומות – איזהו נשך

**א. מתני' מרבין על השכר ואין מרבין על המכר** וכגון שמוכר שוה י' בי"ב. ובגמ' מפרשין דבמכר שנתחייב משעת המכר כשפורע אחר זמן איכא המתנה וכשמשלם י"ב הוי אגר נטר אבל שכירות אין משתלמת אלא לבסוף וליכא אגר נטר, ומוסיפה הגמ' דמשהו הוא דשוי הכי. וצ"ב דכיון דאינה משתלמת אלא לבסוף וזהו הזמן לשלם א"כ אין כאן המתנה כלל ואפי' אי מוכר לו ביוקר אין זה אגר נטר. וכן הקשה הריטב"א ישנים והניח בצ"ע. ועי' מחנ"א סי' ל"א שעמד בזה.

עוד ילה"ק דכיון שאינה משתלמת אלא לבסוף א"כ כשמשלם עכשיו איכא הקדמת מעות שהרי אי"צ לשלם עכשיו אלא אח"כ, וכשמוזיל הוי שכר הקדמה [דומיא דהוזלה בפסיקה].

**ובקובה"ע סי' נ"ג ט' וקה"י ב"מ סי' מ"ו** תי' דהא דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף היינו משום דמשלם על התשמישים וזהו רק אחר שקיבל התשמישים, אבל אפשר לחייב תשלומים משום עצם קנין השכירות וזה הוי כמקח שקיבל זכות להשתמש לזמן ששכר, וי"ל דכשמשלם למפרע התשלום על הקנין ולכך לא הוי הקדמת מעות, וליכא אגר נטר.

**ועי' במחנ"א** שם שכתב כע"ז ליישב קושיא קמייתא, דאף כשמשלם לבסוף אם הוא יותר מהמחיר דנים כאילו פי' שמתחייב לשלם עכשיו כשויו והתוספת משום ההמתנה, ולכך לא התירו אלא בשויו. וכנראה כוונתו דמתחייב על הקנין כהקובה"ע. ויל"ע דלדבריו גם כשמשלם מתחילה בזול נימא דהוי הוכחה שהתשלום על השימוש ומשום ההקדמה מוזיל גביה, אא"כ נימא דזהו המחיר כשקונה זכות לכל השנה. ודוחק.

**ב.** אך עיקר דברי האחרונים דכשמשלם עכשיו אין משלם על התשמישים אלא על קנין השכירות, צ"ע מהרמב"ן ושאר' שהביאו רא"י מכאן דאם מכר חפץ ע"מ לשלם י"ב לאחר זמן ואחר שקנה מוזיל לו אם ישלם עכשיו מותר דומיא דהוזלה בשכירות, והיינו דכשנעשה המקח ע"מ לשלם אח"כ זהו זמן החוב ואם יפרע אז אין זה אגר, ואם מקדים לשלם קודם מותר להוזיל כבסוגיין. ועי"ש דמדמי לה למוכר שט"ח מאוחר ומוזיל גביה דשרי, ועי"ע בתשובת הרמב"ן בסה"ת שמ"ו ח"ד סעי' י"ג. ולדברי האחרונים לכאורה לא דמי דשאני שכירות דמשלם עכשיו על קנין השכירות ואין כאן הקדמה כלל. ואפשר דכוונת הראשונים להוכיח דה"נ במוכר חובו משלם על המקח ולא הוי הקדמה. אבל פשוט דברי הראשונים נראה דגם בשכירות חשיב שמקדים תשלום חובו ועי"כ משום דמשלם על התשמישים וחיובו רק לבסוף ואעפ"כ שרי, וכ"מ בשטמ"ק בשם הרמ"ך להדיא דטעמא דמותר להוזיל בשכירות משום דהוי כמוכר חובו בפחות. והטעם צ"ל דל"ד להקדמת מעות דחשיב הלואה עד זמן הפירעון משא"כ הכא דאין נותן לו אח"כ כלום ואין כאן הלואה אלא הקדמת מעות בלבד ועי' לשון ר"י מגאש ב"ב פ"ז א'.

מיהו עדיין צ"ע מה הדמיון למכירת שט"ח דהתם קנה את עצם הזכות גבי' ולכך כתבו דבעינן שהלוקח יקבל אחריות שאם הלוח לא ישלם יפסיד. אבל הכא הקדים את עצם הפירעון. וצ"ע.

**ג.** ועי' בגמ' ב"ב דף פ"ז א' לענין שכירות פועל דכששכרו לעבוד לאחר' הוי ההקדמה אגר נטר, אבל כשמתחיל השכירות מיד מותר, ועי' רשב"ם שם ד"ה אבל בא"ד **ולא הוי אגר נטר שהרי מיד התחיל במלאכה**, ועי' תוס' שם פ"ו ב' שכתבו דבמשנתנו נמי לא שרי אלא אם נכנס לדור בה מיד, והיינו משום דמיד התחילה השכירות אבל בשכר לאחר' הוי אגר נטר על ההקדמה. **אמנם רבינו יונה והרשב"א** שם פי' דשאני שכירות קרקע דקנה מהשתא ולכך לא הוי הלואה ושרי אפי' אם לא דר מעכשיו משא"כ בפועל דיכול לחזור בו ולא חל קנין, ודלא כתוס' [ועי' ט"ז סי' קע"ז ז' ובקה"כ שם]. אמנם ברשב"ם שם משמע דרק אם הוי שכירות לכל יום בפ"ע יכול לחזור בו אבל אי הוי שכירות אחת כיון שחל השכירות אין יכול לחזור בו. ועי' מחנ"א שכירות פועלים סי' ב' שהאריך בזה.

**ד.** ולשי' הרשב"א ודעימיה דבשכירות פועל לא קנה צ"ב מה יועיל דהתחיל במלאכה דסו"ס כיון דאין שכירות משתלמת אלא לבסוף הוי הקדמת המעות רבית. וכן הקשה הרש"ש שם ועי' שטמ"ק שם בשם הרא"ם. ומשמע דכל שמשלם על מה שמקבל עכשיו אע"פ שאין חייב לשלם עכשיו לא חשיב הקדמה, וכ"מ בר"י מגאש שם.

ובגידו"ת ש' מ"ו עמ' תתקע"ט תי' דדמי לפסיקה ביש לו דשרי להוזיל, וה"נ חשיב יש לו. ומזה הוכיח דאפי' במפרש שני מחירים מותר להוזיל ודלא כהטור סי' קע"ג בשם רבינו ישעי' עי"ש. ויסוד דבריו מבואר ברשב"א ב"ב וכ"נ ברבינו יונה שם. עי"ש היטיב ועי' רעק"א להלן דף ע"ב ב' דמבואר דגם כשקנה בעינן לטעמא דיש לו, וצ"ב.

ה. נחלקו האחרונים במכירה באופן שמחירו בשוק י"ב ואמר אם מעכשיו ב"י ולאח"י ב"י אי חשיב רבית או דכיון שזהו המחיר אין כאן רבית. דברמב"ם פ"ח ה"א נראה דמירי דשוה י' ומשמע דבשוה י"ב מותר, וכ"כ המחנ"א דיני רבית סי' ל"א דכיון שאין משלם יותר ממה שקיבל מותר. ועי"ש דזה דלא כהב"י סי' קע"ג ג' שביאר בדעת הרמב"ם שם ה"ב דאסור, אמנם המל"מ שם ה"א נקט דאסור וכהב"י, ובגליון רעק"א שם ציין לדברי הרמב"ן במלחמות שכתב כן דמתני' מיירי אף בשוה י"ב. והטעם צ"ל דכיון שהסכים למכור ב"י נמצא דבשביל המתנת מעות מוכר ביוקר. ולא דמי לשכירות דשרי דלא חשיב המתנה דזהו זמנו כיון דאין משתלמת אלא לבסוף.

ו. כתבו הראשונים [עי' רי"ף רמב"ן רמב"ם פ"ח ב' ונמוק"י ועוד] דמשכח"ל היתר גם במכר כגון שמתחילה מכר ע"מ לפרוע י"ב לאחר"י דשרי [כ"ז שאין מחיר אחר בשוק משום דזהו שוין] ואח"כ אמר שיתן עכשיו ב"י דשרי דומיא דשכירות דשרי ההקדמה אע"פ שמוזיל לו, ויל"ע בשטמ"ק בשם הרמ"ך הנ"ל דאחר שפ"י דבשכירות הוי כמוכר חובו בפחות כתב דדוקא כשהחזיק או שקנה בקנין ע"מ לשלם לאחר"י י"ב ולהכי הוא דהוי כמוכר חובו בפחות. וצ"ע דאם כבר החזיק ע"מ כן הרי גם במקח מהני וכמש"כ הראשונים. ואולי נפ"מ לדברי הב"י דבסמוך וצ"ע. ועי' ב"י שאם אח"כ משלם לאחר"י י"ב אסור דהוי אג"י, [והמחנ"א חולק כנ"ל] אמנם עי' גידו"ת עמ' תתק"נ שאם נגמר המקח כשפסק ב"י הרי גם כשהסכים אח"כ להוזיל לו מ"מ כשחזר ופסק לפרוע לאחר"י ב"י מותר דא"י אגר נטר אלא חזר לפיסק הראשון וכ"כ הרמ"א סי' קע"ג. אמנם אם שוב נגמר המקח לפרוע עכשיו ב"י כתב הגידו"ת שם דנקבע שזהו מחירו, וכשמוסיף עליו משום ההמתנה הוי אג"י.

ז. ולאידך גיסא עי' ב"י סי' קע"ו בשם תלמידי הרשב"א דבשכירות נמי משכחת לה רבית כשקצץ לשלם מיד י' והחזיק בה ואח"כ א"ל שישלם לבסוף י"ב הוי רבית דומיא דמכר כיון שכבר נתחייב לשלם מיד כשמשלם אח"כ הוי המתנה והוי אג"י, וכ"ש כשהרחיב הזמן לאחר שדר בה. ולמש"כ המחנ"א דבשכירות מותר לשלם י"ב מפני שזהו שוין צ"ל דהכא נקבע המחיר י' ולכך חשיב שמוסיף לו אג"י.

### רבית דרך מכר

ח. עי' בב"י שם שנסתפק אי בהרווחת הזמן של דמי השכירות הוי רק א"ר או רבית קצוצה. ועי' ט"ז דספק הב"י הוא רק באופן א' דהרויח הזמן קודם שדר בה אבל כשהרחיב הזמן לאחר שדר בה ודאי הוי ר"ק, אבל בנקוה"כ שם כתב דגם בזה מסתפק הב"י כיון דלא הוי הלואה.

ובפשוטו הנידון אם דרך מקח מותר מה"ת משום דהוה המתנה על דמי מקח משא"כ אחר שנתחייב ומרויח זמן החוב הוי הלואה בעלמא. ועי' חו"ד דכ"ז לדעת הראשונים דאף שלא בשעת מתן מעות הוי ר"ק, משא"כ לרמב"ם.

עוד יל"ד דדרך מקח מותר רק משום דזהו מחיר החפץ ואין נותן להדיא שכר המתנה. ועי' שו"ת המב"י"ט סי' קט"ז בהלואה שקצץ שיקנה הלואה ממנו מקח ביוקר דלא הוי ר"ק כיון דקבע שזהו מחיר החפץ, ולכך אף בהלואה שרי מה"ת ועי"ש דזהו הטעם דדרך מכר מותר מה"ת. אמנם זה דלא כהמהר"י בן לב בהגהות בגליון המב"י"ט [הו"ד בט"ז סי' קע"ג ו'] דס"ל דהוי ר"ק. עי"ש שהוכיח מהא דשוכר בפחות לרמב"ם בקצץ הוי ר"ק, והמב"י"ט נדחק בזה דשכירות הוי כהלואה וצ"ע.

ועי' ריטב"א ריש פירקין דדרך מכר אינו ר"ק משום דאין ניכר הרבית ודלא כרש"י שם דיליף מקרא דמלוה הונו וכו'. וצ"ב דבשלמא בפסיקה ונתייקר אין ניכר הרבית אבל במרבה על המכר וכן בפסיקה בהוזלה אמאי אין ניכר, ועי"כ משום דיכול לקבוע מחיר לחפץ.

## טרשא

א. גמ' אמר ר"נ טרשא שרי ומקשינן ממתני' דאסור להרבות על המכר ומתירי' דהתם קץ הכא לא קץ, אמר ר"פ טרשא ידי שרי וכו'. ומצינו כמה ביאורים בגמ'.

א. **לרש"י ובעה"מ וכ"נ דעת תוס' לעיל ס"ג ב' וכ"כ הרשב"א** - ר"נ מיירי בקצץ לשלם לאח"י י"ב ואף דמכר ביוקר שרי כיון דלא פי' להדיא דמייקר מחמת אג"נ, ומתני' דאסור מיירי בקצץ כלומר מפרש ב' מחירים. והרמב"ן דחה פי' זה והוכיח מהא דבפסיקה אסור להזיל אף דלא פי' ב' מחירים. והתוס' שם תי' דבפסיקה מיירי בשומתו ידועה כלומר שידוע שמחירו יקר יותר וא"כ ניכר שמוזיל גביה בשביל הקדמת המעות ודמי למפרש, וה"נ במוכר ביוקר בהמתנה אם יצא השער דמי למפרש, וטרשא דר"נ מיירי דאין שומתו ידועה וגם לא יצא השער ואין ניכר דמוכר ביוקר אלא נראה שזהו המחיר, ורק כשקצץ ב' מחירים ניכר דמייקר עבור ההמתנה. וכ"כ הרשב"א.

אמנם טרשא דר"פ מיירי בדקצץ כשער של אח"כ וכדפירש"י [דאי קצץ י"ב מאי קאמר דשכראי לא פסיד הרי גם אם ימתין לא יוכל למכור במחיר יקר. וצ"ע דברי הרמב"ן במלחמות בדעת בעה"מ דאף שקצץ בכך וכך שרי ר"פ עיי"ש].

ועי' תוס' בע"ב דר"פ מיירי במפרש ב' מחירים או דיצא השער דחשיב כמפרש, וכ"כ הבעה"מ דאף במפרש שרי ר"פ משום דמה שמוכר עכשיו בזול עושה טובה ללוקח כיון דאיי"צ לזוזי. ולפי"ז בטרשא דר"פ אין שייך התירא דר"נ [ואפי' בלא קצץ מחיר מסוים] ולכך הוצרך לטעם דידיה. והוסיפו התוס' דאף למאי דקיל דאין הלכה כר"פ מ"מ איכל"מ דהלכה כר"נ דבלא מפרש ולא יצא השער מותר וכ"כ בעה"מ. אמנם ברשב"א משמע דבמפרש ליכא להתירא ר"פ [וה"ט דאין יכול לומר דאין נוטל אגר נטר] אלא מיירי ביצא השער, ומ"מ גם לדבריו ל"ש היתרא דר"נ כיון דמיירי דיצא השער דחשיב כמפרש, אבל בלא יצא השער דלא חשיב כמפרש מותר כר"נ.

אמנם הרמב"ן מפרש אליבא דרש"י דר"פ מיירי בלא מפרש, וכ"כ בסה"ת עמ' תתקע"ז ולפי"ז הוכיח דאין הלכה כר"נ דמאחר דקיי"ל דלא כר"פ אפי' קצץ רק כשער של שעת פירעון כ"ש דליתא לדר"נ. אך להלן שם כתב כתוס' דר"נ מיירי בלא יצא השער ובזה מותר אם לא פירש [ועי' בסו"ד הרמב"ן שהביא כפי זה בשם יש מפרשים].

ועי' סה"ת עמ' תתקפ"א שאם לא פי' אם מעכשיו כשער של עכשיו אלא קצץ שיתן בתשרי כשער של תשרי מותר לכו"ע, ובגידו"ת תמה דלרמב"ן אליבא דרש"י אסור, אמנם משמע שם דכ"ז ביצא השער או שומתו ידועה דהוי כמפרש כמש"כ התוס', וכ"כ החו"ד ס' קע"ג א'. ולפי"ז י"ל דאף לרמב"ן איתא לדר"נ כיון שאין שומתו ידועה, אך מקושית הרמב"ן על רש"י מפסיקה דאסור משמע דשומתו ידועה לא חמיר טפי.

ב. **שיטת הר"ח** [הובא בחי' הרמב"ן] דר"נ מיירי בדלא קצץ מחיר מסוים אלא קצץ ליתן באייר כשער של אייר, וכן הכריח הרמב"ן דאי בקצץ מחיר מסוים אסור אף בלא מפרש ב' מחירים וכדמוכח מפסיקה בהזלה ולא ס"ל תי' הני"ל, [ורק בקרקע דאין אונאה לקרקעות יכול לקבוע מחיר אחר ולכך קתני מתני' במפרש]. והא גופא תי' הגמ' דמתני' דאסור מיירי בקצץ ביוקר ור"נ מיירי בלא קצץ מחיר מסוים אלא כשער של שעת התשלום. ולפי"ז כתב דמדלא תי' הגמ' [כפרש"י] דמתני' מיירי במפרש ב' מחירים משמע דאף במפרש אם מעכשיו כשער של עכשיו שרי.

ועי' במלחמות שהביא ב' פירושים ומשמע דפליגי בהני"ל, דהגאונים פי' דר"נ מיירי אף במפרש ב' מחירים וכנ"ל דכיון שלא קצץ מחיר מסוים אלא כשער של שעת הפירעון שרי, אמנם עיי"ש היטיב דאין הטעם משום דמוכר לפי המחיר של אח"כ אלא דשרי משום דשמא לא יתייקר אע"פ שרוב פעמים מתייקר, [וצ"ע בהגאש"י שכתב דמיירי ששוה כדמים שנתן<sup>1</sup>] משא"כ כשקצץ להדיא יותר מהשער של עכשיו. ולפירוש זה בטרשא דר"פ מיירי בגוונא דר"נ וקמ"ל דאף אי ליתא לטעמא דר"נ שרי מטעם אחר, ולפי"ז למאי דקיי"ל דלא כר"פ כמבואר בגמ' כ"ש דליתא לר"נ. וכתב הרמב"ן דזו שיטת הר"י דלא הביא לדר"נ.

ג. אבל בשם אחרים פי' הרמב"ן דר"נ מיירי בלא פי' שני מחירים דבמפרש ע"כ הוי אגר נטר. ור"פ מיירי במפרש דליתא להתירא דר"נ ולכך הוצרך לטעמא דידיה. ומעתה גם אי ליתא לדר"פ מ"מ איתא לדר"נ דכיון דלא פירש שרי באופן דלא ניכר דמייקר היינו דלא קצץ מחיר מסוים יותר ממחיר של עכשיו.

<sup>1</sup> ויתכן ליישב דיש איסור מחמת הפסיקה עצמה ולזה סגי דאין היוקר ברור אולם אם לבסוף נתייקר הרי סו"ס קיבל יותר ולזה כתב דלבסוף אין שוה יותר.  
גמ"ח אוצר התורה – מ"מ על איזהו נשך מאת הרב מ. חדש  
אינו מוגה כה"צ



ולדינא אין נפ"מ בין ב' הפירושים ובכה"ג דאמר כשער של אח"כ ולא פ"י מעכשיו בפחות לכו"ע שרי, דלאחרים שרי משום דר"נ וק"ל כוותיה ולגאונים דלא קי"ל כר"נ מ"מ בזה לא מיירי ר"נ ולכו"ע שרי.

אמנם לשי' רש"י לפי הרמב"ן בכה"ג מיירי ר"פ ולמאי דקי"ל דלא כר"פ אף דלא פ"י אסור. אמנם לגידו"ת וחוו"ד הנ"ל לא אסור אלא ביצא השער דשומתו ידועה משא"כ לר"ח אליבא דהרמב"ן אין נפ"מ אם שומתו ידועה וכשלא קצץ בכל גווי מותר. ולדינא ע"י ש"ך ס"ק ג' דשרי בקצץ לשלם בתשרי כשער של תשרי אף שעכשיו יצא השער, וע"י רעק"א שם דמתוס' מוכח דאסור. והיינו כהרמב"ן אליבא דרש"י [וקי"ל כרש"י אליבא דר"נ ע"י שו"ע ס"א]. ובאבנ"ז סו"ס ר"ו כתב דלא נקטינן כתוס' אלא להקל. וע"י חוו"ד שם שהוכיח מהרמ"א ס"ד דאסור, אמנם ע"י אבנ"ז ס"י ר"ז ד' דהרמ"א מיירי דלא קצץ כשער של זמן מסוים אלא כשער שיהא בזמן שישלם וזה הוי אג"נ דלפי ההמתנה משלם משא"כ בקבע זמן מסוים.

ד. ולשיטת הר"ח והגאונים דר"נ מיירי במפרש יש לדון איך הדין בצירור דרש"י שקצץ מחיר מסוים ולא פ"י מעכשיו וכו', דהרמב"ן נקט בפשיטות דאסור כיון דודאי איכא יוקר וכנ"ל, אבל בדעת הר"ח י"ל להיפך דבזה אף אי לא קי"ל כר"נ מותר כיון דלא פ"י, וע"י גידו"ת עמ' תתקע"ו.

ה. בשי' הרמב"ם ע"י מ"מ פ"ח ה"א דס"ל דאין הל' כר"נ, וכ"כ הב"י. ובהגהות מרדכי כתב דפסק כר"נ וע"י אבנ"ז ס"י ר"ו. עוד מצינו שיטת רה"ג ע"י בהג"מ ס"י תל"ד וע"י ברמ"א סעי' י"ד ובשו"ע הגר"ז סעי' כ"ב.

**ב]** ע"י ח"י הרמב"ן בסו"ד דאף לשיטת רש"י אם מעלהו הרבה יותר ממחירו בזמן הפירעון ברוב שנים אסור וצ"ב מאי נפ"מ כמה יהא שוה בשעת פירעון הרי קנה עכשיו. ובשלמא אי נקטינן לסברא דחטי דקדחו באכלבאי כמש"כ הרמב"ן בדעת אחרים א"ש אבל לרש"י דקצץ מחיר מסוים צ"ב. ואפשר דהאיסור רק משום מחזי כרבית ובכה"ג נראה כקונה בשעת פירעון ולא מחזי כרבית.

עוד ע"י בטוש"ע ס"י קע"ג ס"א דאם מעלהו הרבה אסור מפני שניכר לכל שבשביל המתנת מעות מעלהו. וע"י ביהגר"א דהטעם משום דבכה"ג חשיב כשומתו ידועה דניכר שאין זה המחיר. ולכאורה אין זה שייך לדברי הרמב"ן שלא יעלהו ממחיר דשעת פירעון. אולם בביהגר"א שם כתב דמקורו ברמב"ן וכ"מ בחוו"ד שם דהא דאסור במעלהו הרבה היינו ביותר ממחירו בשעת פירעון, וזה כהגר"א דדברי הטור הם עפ"י הרמב"ן. ומבואר דטעמא דהרמב"ן משום דניכר הרבית. אמנם ע"י רעק"א שם דהוסיף על השו"ע את דברי הרמב"ן דלא התירו אלא אם ברוב השנים לא יהא יותר ממחירו בשעת הפירעון, ולהגר"א הרי דברי הרמב"ן מבוארים כבר בשו"ע, וע"כ דס"ל דתרי דיני נינהו, וצ"ב.

### הערות בדברי הרמב"ן במלחמות

א. הגאונים פ"י וכו' אבל הכא השער של תשרי אינו קצוץ שמא לא יתיקר ולפיכך מותר, ואח"כ כתב ואחרים אמרו דרב נחמן ודאי בלא קצץ כלום אלא אמר כשער של תשרי והוא שער היוקר ולפיכך מותר דאמר ליה חיטי הוא דקדחו באכלבאי. וביאור טעם זה יל"פ דאין זה אגר נטר כיון שהיה יכול למכור אח"כ ולקבל מחיר זה, ועוד יל"פ דנחשב שבאמת מוכר רק אח"כ, מיהו זה א"ש בגוונא דר"פ שאי"צ עכשיו את הכסף אלא שעושה טובה ללוקח שנותן לו המקח עכשיו. אבל ר"נ מיירי בכל אדם, וע"י. וצ"ב אמאי בדעת הגאונים פ"י טעם ההיתר שמא לא יתיקר ולא מטעם הנ"ל. והפשוט דדוקא לאחרים שייך טעם זה כיון דלא קצץ אם מעכשיו כשער של עכשיו אבל לדברי הגאונים מיירי דאמר אם מעכשיו כשער של עכשיו וע"כ הוא מוכר עכשיו והוי אגר נטר ולהכי בעינן לטעמא דשמא לא יתיקר.

ב. שם אבל להתיר לזמן בדמים קצובים יותר משער של עכשיו חס ושלום וכו' ולא עוד אלא אפ"י פסק עמו בשויהן והוקר השער אסור דהיינו מתני' וכו'. וצ"ע דתקשי גם לגאונים דהתירו משום דשמא לא יתיקר מ"ש מפסיקה דאסור לפסוק בשו"ס שמא יתיקר ונמצא מוזיל לו ולא אמרינן שמא לא יתיקר. ובעיקר ההוכחה מפסיקה יש לדון דפסיקה הוי הלואה טפי כיון שהקדים לו מעות והמקח שנותן אח"כ הוי פירעון ההלואה משא"כ בטרשא דמתחילה נעשה מקח ונתינת הדמים הוי דמי מקח, וע"י ריטב"א ואפשר שנתכוון לזה.

ג. שם והנותן דמים נוטל כשער שיצא ואם יש לו מותר נעשה כמי שקנו לו מעותיו וכו' מה שאין כן במושך פירות שהמעות אצלו. ולכאורה ר"ל דאף שהמעות אצלו לא שרי מטעם דיש לו, וצ"ב אמאי אסור. ואפשר דהטעם דאין המקח קונה את המעות אלא מחייב אותם. ע"י ריש פ' הזהב. שו"ר באבנ"ז ס"י ר"ה שעמד בזה [ועי"ש דלשון הרמב"ן צ"ל והמעות אצלו הלואה]

## טרשא דרב חמא

א. גמי אמר רב חמא טרשא דידי ודאי שרי מ"ט ניחא להו דליקו ברשותי וכו'. ונחלקו הראשונים אי מיירי באחריות על ר"ח שהוא המוכר או על הלוקחות. דרש"י פי' דהאחריות על ר"ח, ולפי"ז אין המכר חל אלא במקום היוקר וההלואה היא רק מזמן המכירה עד פירעון הדמים וא"כ המכיר היקר זהו מחיר החפץ ולא קיבל יותר אלא מה שטורחים עבורו בהולכת הסחורה הוי אג"נ עבור ההלואה שאח"כ. ולזה הוצרך לומר דניחא להו בהכי משום דנקטי להו שוקא. וכן פי' תוס' והרמב"ן במלחמות.

אולם הבעה"מ פי' דהאחריות על הלוקחות וא"כ המכר חל במקום הזול. והרמב"ן שם דחה פי' זה דא"כ הוי רבית ממש שמשלם יותר ולזה ל"מ מה דניחא להו וכו' אלא רק לגבי טירחא מהני טעם זה.

ולדעת בעה"מ אם האחריות על המוכר, כיון דהמכר חל רק במקום היוקר ולא נחשב שקיבל בזול, אי"צ לטעמא דניחא להו דלוקמיה ברשותי וכו', וכ"כ האו"ז הו"ד במרדכי ובב"י וכן צידד הרשב"א. אך הראשונים פליגי דכיון דטורח עבור המוכר הוי רבית על ההמתנה ולכך בעינן לטעמא דסוגיין. ומקור פלוגתתם הוא בגמ' דף ע"ב ב' וכדלהלן.

וצ"ב לדעת בעה"מ אמאי שרי. ועי' ריטב"א דאין הטירחא עבור אג"נ אלא כדי שיהא ניכר כסוחר והתירו בדרך מכר. והב"י סי' קע"ג סעי' ט"ו תי' דמיירי שלא ביקש לו שילוח לו אלא מעצמו משתמש בהן. וצ"ב. והט"ז ס"ק כ"ד פי' דהטירחא עבור עצמו כדי שיהא לו מעות דהיינו שהלוקח בא ללוות מעות והמלווה אין לו מעות אלא סחורה ונותן רשות ללווה למכור הסחורה ולהוציא מזה מעות.

והנה באופן שהאחריות על המוכר בפשוטו הפי' דמוכר ללוקחים במקום היוקר והם חייבים לו דמי המכר לפי השער של מקום היוקר, אולם עי' רש"י סוד"ה אמר, לא הוי מלווה גביהו עד שהפרקמטיה נמכרת והם מקבלים המעות ואותם המעות נעשין עליהן מלווה ומשמע דהם מוכרים בשליחותו במקום היוקר והם לווים את הדמים שם, וכ"כ ברמב"ן במלחמות עי"ש [ועי' להלן אות ב' - ג']. ולפי"ז לדעת הראשונים דאם אינו נותן שכ"ט הוי רבית איכל"מ דהוי רבית קצוצה שקצץ שיטרחו לו וילוה להם אח"כ את הדמים. ונפ"מ דלא סגי עד שיתן שכר טירחא משלם, עי' להלן ע"ג בתוס' ד"ה מאי טעמא, ועי' היטב בחו"ד סי' קס"ז ב' שעמד בזה. מיהו י"ל דאדרבא כיון דאינו קונה את החפץ אלא לווה את דמיו שייכא סברת הט"ז דהטירחא עבור עצמו כדי שיהא לו מעות וכן מבואר בט"ז שכתב עפ"י הנ"ל דגם אי בעינן שישלם שכ"ט סגי בשכר מועט ודלא כהב"י ע"ש.

## המוליך חבילה

ב. דף ע"ב ב' המוליך חבילה ממקום הזול למקום היוקר דהלוקח משלם כמקום היוקר דאמרינן דברשות מוכר מותר ברשות לוקח אסור. הבעה"מ הנ"ל פי' דברשות מוכר מותר אף שהלוקח טורח בחינם במכירה, ולכן הכריח דבטרשא דר"ח מיירי דקאי ברשות לוקח והתם דליכא לטעמא דסוגיין אסור. אולם התוס' שם פי' דברשות מוכר נמי אי טורח בחינם הוי רבית אלא מיירי דנוטל שכר טירחא משא"כ בטרשא דר"ח ולכן הוצרכו שם לטעם הנ"ל, וכ"כ הרשב"א בפ"י ב'. ועי' רמב"ן במלחמות באו"א דהכא מיירי שפסק ליתן לו מחיר מסוים כשער המצוי שם אבל הלוקחים מוכרים הסחורה כפי שירצו ויכול להיות שיהא להם ריוח ובשביל זה הם מוכנים לטרוח במכירת הסחורה משא"כ בטרשא דר"ח הם מוכרים עבורו ומה שיקבלו הם נותנים למוכר ואין להם ריוח ולכך הטירחא היא אג"נ. ולדבריו התם אין הם מוכרים עבורו אלא שקונים ממנו כשמגיעה הסחורה למקום היוקר אבל המכירה היא עבור עצמם ומה"ט גופא אין הטירחא [גם בהולכה] בשביל המוכר אלא לעצמם. ודוק.

ג. בעיקר פי' הגמ' דנראה מדברי הראשונים דהלוקח אינו קונה הסחורה לעצמו אלא מוכרה לקבל דמיה וכ"כ ברש"י ד"ה מותר דאין כאן מלווה עד שימכור וכו' וזה כנ"ל ברש"י בטרשא דר"ח. אכן בפסקי רי"ד פי' דאין רצונו למכור את הסחורה אלא הוא צריך את הסחורה עצמה ורק דבעה"ב אין מוכר כאן אלא במקום היוקר ולכן הלוקח מוכן לשלם כמקום היוקר. ולדבריו אינו שלוחו כלל אלא דע"י אחריות המוכר חשיב שקונה רק במקום היוקר.

ד. שם, ברשות מוכר מותר, והיינו משום דלא קנה עדיין את הסחורה. ולכאורה צ"ל דמיירי שיכול הלוקח להחזיר את הסחורה כיון דלא קנה וכן משמע ברמב"ם פ"ח ה"ג ושו"ע סעי' י"ד, אבל אי לא יכול להחזיר ע"כ דכבר קנה, ועי' פרישה ס"ק כ"ז. אמנם בש"ך ס"ק כ"ט מבואר דברשות מוכר מותר אף כשאין הלוקח יכול להחזיר את הסחורה, וכ"כ בשו"ע הגר"ז דיני רבית סעי' כ'. וצ"ל דכיון שלא נגמר המכר סגי להתיר לקבל יותר דלא חשיב הלואה, ועצ"ע. ולהלן הבאנו מהלבוש דברשות מוכר שרי משום דהיוקר אינו עבור ההמתנה אלא הוא כתשלום על קבלת האחריות.

ה. רש"י ד"ה תנה לי וכו' ואעשה צרכי במעות עד זמן פלוני, ע"י הגהות הגר"א שדייק דאל"כ כיון שאין נהנה מהמעות לא הוי הלואה ואפי' ברשות לוקח מותר וכן דייק מתוס' להלן, וצ"ל לרמ"א סי' קע"ז ס"א. ומקור ד"ז בסה"ת ח"ג סי' כ"ח דאם אינו נהנה אין קבלת האחריות מחשיבתו כלום אלא שליח בעלמא הוא שמקבל אחריות, וע"י להלן בסוגיא דחמרין עוד אופנים דאף שקיבל אחריות לא נעשה לזה.

וע"י בטור דאפי' אם הלוקח מחזיר המעות מיד כשמכר הסחורה אסור כיון דמתחילה נעשית הלואה במקום הזול. ולכאורה זה דלא כרש"י שמשמש במעות עד זמן פלוני, והב"ח כתב דרש"י קאי על ההיתר, דברשות מוכר מותר אפי' אם משתמש אח"כ במעות אבל ברשות לוקח אסור בכל גווני ובגידות ח"ג אות ל"ב כתב דרש"י לאו דוקא, וזה דלא כהגר"א. מיהו בעיקר הדין י"ל דגם להטור אם אינו נהנה מהמעות לא הוי הלואה ומותר. דע"י פרישה ס"ק כ"ט דיש לו הנאה דע"י מגלו ליה תרעא וכע"י כתב ה"י ס"ק כ"ב דעושה כן כדי להראות שמאמינים לו. שו"ר דהגר"א גופיה נקט הכי בס"ק ל"ד ע"י"ש וצ"ע.

ו. שם ברשות לוקח אסור ע"י ריטב"א דמסתברא דאינו אלא אבק רבית אף שקצץ ליתן לו כמקום היוקר וביאר משום דעיקרו דרך מקח. והנה להפסקי ר"ד דסוגיין מייירי שרוצה לקנות הסחורה ורק משלם כמקום היוקר כיון שהמוכר רצה להוליכה לשם לפי"ז ודאי הוי דרך מכר דשרי מה"ת [לשיטות דכל דרך מכר מותר מה"ת]. אמנם למה שנראה בראשונים שאינו רוצה לקנות כלל אלא שרוצה הכסף ורק שלמלוה אין המעות ונותן לו הסחורה שימכרנה וישתמש במעות יש לדון דלא חשיב מכר אלא הלואה ויהא אסור מה"ת. וע"י לשון רש"י דמהשתא הוי מלוה עליה. וע"י גידות ח"ג אות ל"ב דהכא אסור אף באין שומתו ידועה כיון דהוי הלואה. אמנם י"ל דגם הריטב"א ס"ל הכי אלא דמ"מ הוי דרך מכר [וכ"מ בלשונו דהיה מקום לומר דהוי ר"ק]. וע"י חו"ד סי' קס"ז ב'.

## חמרין

ז. בגמ' דף ע"ג החמרים מעלין במקום היוקר כבמקום הזול ואין חוששין וכו'. והיינו להיפך מהנ"ל דהכא הלוקחים הקדימו המעות לפני שקנו החפץ, ותלוי אי חשיב שמיד בשעה שקנו החמרין את הסחורה במקום הזול הוי הקנין עבור הלוקחין ואין נחשב הוזלה [נמ"מ הוי הלואה עד שעת הקנין] או דקנו רק כשחזרו למקום היוקר ונמצא דהוי הוזלה מחמת הלואת המעות עד זמן הפירעון. ומצינו ג' שיטות בראשונים, א. רש"י פי' דאחריות הדרך גם בחזרה היא על החמרין והתוס' תמהו דא"כ הוי הלואה עד שהגיע למוכר ונמצא מוכר לו בזול בשכר הלואה. ב. התוס' פי' דאחריות על הלוקחים ולכך חשיב שקנו במקום הזול. ג. הרמב"ן פי' כרש"י דמייירי שהאחריות על החמרין ואעפ"כ נחשב שקנו עבור הלוקחים ופי' דמייירי דמשלם לחמרין שכר טירחא על הבאת הסחורה וע"כ משום דכבר קנאה והא דאחריות על החמרין טובה הוא שעשו ללוקחין דמתנה שו"ח להיות כשואל. ואי דאחריות עצמה הוי רבית עבור ההלואה בהולכת המעות עד מקום הזול ביאר שם דאין זה הלואה אלא פיקדון רק שמותר לו להשתמש בהם כשולחני, וכ"כ הנמוק"י בדעת הר"ח. והו"ד ברמ"א וע"י ש"ך ס"ק ל"ג דאף השו"ע מודה בזה לדינא.

אמנם לדעת רש"י משמע דאף אין משלם שכר טירחא, והדק"ל. וע"י רמב"ן שיישב דעת רש"י דאף שהאחריות על החמרין חשיב ברשות הלוקחין משעה שקנה במקום הזול כיון שקיבלו על עצמם ליקח החפץ במחיר זה אף אי יוזל. וכ"כ הריב"ש סי' ש"ז.

והרמב"ן הביא רא"י מהירושלמי דשרי אף שהחמרין קיבלו אחריות ופי' מטעם הנ"ל דבעה"ב נותן שכ"ט וכ"כ הריטב"א אמנם ע"י"ש דלגמ' דידן מפרשין כתוס' והתוס' פי' בדעת הר"ח באו"א ויל"ע אי פליגי לדינא. ובביהגר"א ס"ק ל"ד ביאר דברי הירושלמי דשרי אף בדלא נותן שכ"ט משום שלא נהנה מהמעות ובכה"ג לא הוי הלואה אלא חשיב שלוחו [וכנ"ל בשם סה"ת], אך כתב דלגמ' דידן דאמרו דניחא להו וכו' מה"ט איכא הנאה והוי הלואה וע"כ בעינן לטעם הר"ח דמשלם שכר טירחא. ומדבריו נראה דגם זה הוא רק בצירוף דניחא להו דמגלו להו תרעא דמשו"ה מפרשין דקיבלו אחריות מחמת ההנאה וע"י"ש דמשמע דלעיל במוליד חבילה דברשות לוקח אסור מייירי אף בנותן שכ"ט וע"כ משום דליכא לטעמא דניחא להו וכו'. ע"י עוד בשו"ת רעק"א סי' נ"ב דשו"ט אי יש להתיר בסוגיין משום דכשקנו החמרין יחשב פסיקה ביש לו דשרי להוזיל ע"י"ש.

## המשך סוגיא דטרשא דרב חמא ומוליד חבילה - שו"ע סעי' י"ד

ח. הרמב"ם פ"ח ה"ג כתב חבית של יין שהיא שוה עתה דינר ומכרה לו בשתיים עד הקץ ע"מ שאם תארע בה תקלה הרי היא ברשות מוכר עד שימכרנה הלוקח הרי זה מותר שאם אבדה או נשברה אינו משלם כלום ואם לא מצא למכרה ולהרויח בה היה לו להחזירה לבעליה וכן אם מכרה לו בשתיים וא"ל היתר על שתיים יהיה שכר בשביל שאתה מטפל למכרה וכו' מותר אע"פ שאם אבדה וכו' תהיה ברשות הלוקח. ודבריו הובאו בטושו"ע סעי' י"ד. ויסוד ההיתר הוא דקאי ברשות המוכר וממילא נחשב היוקר ברשות המוכר ולא נתן

לו יותר ממחירו. ונתחדש עוד דאף כשקיבל הלוקח אחריות כשיכול להחזיר החפץ לבעלים מותר וע"כ דבכה"ג חשיב דמוכר בשליחותו אף שקיבל הלוקח אחריות וכנ"ל ברמב"ן דמתנה שו"ח להיות כשואל.

ונתחבטו רבותינו בביאור ב' דינים אלו, דלכאורה דין אחד הוא ורק שהוסיף הרמב"ם שאפי' אם הוא ברשות לוקח מותר. ועי' ב"י שתמה דלא היה לו להאריך אלא להוסיף שאפי' אם היה באחריות לוקח מותר כיון שאם רצה מחזיר לו הו"ל ברשות המוכר. ונשאר בצ"ע.

והנה מתבאר בלשון הרמב"ם כמה חילוקים בין ב' הדינים, א. דבדין א' כתב ב' סיבות להחשיב הסחורה ברשות המוכר גם דאחריות האונסין על המוכר וגם דיכול הלוקח להחזיר למוכר משא"כ בדין ב' סגי במה שיכול להחזיר למוכר ואפי' אם הוא באחריות הלוקח. ב. בדין א' כתב שמכרה לו עד הקיץ כלומר שיפרע לו אח"ז ולא הזכיר זאת בדין ב'. ג. בדין ב' כתב שאמר לו שיהא הריח בשכר הטירחא ולא הזכיר זאת בדין א'. ומ"מ גם בדין א' משמע שיש ריח וכדדייק הבי"י מדכתב ולהרויח בה, אלא שלא הזכיר המוכר שיהא בשכר טירחה. ומצינו כמה ביאורים בזה.

א. הש"ך כתב דמש"כ הרמב"ם בדין א' שאם לא מצא למכרה יכול להחזירה לבעלים ט"ס הוא וקאי על דין ב', ולדבריו סגי במה דאחריות אונסין על המוכר ליחשב ברשות מוכר אפי' אם אין יכול להחזיר למוכר והיינו דין א'. ודין ב' הוא להיפך דאי יכול להחזיר למוכר אפי' אם באחריות הלוקח הוא חשיב ברשות מוכר לענין זה. ועי' ביהגר"א שהסכים עם הש"ך וכ"כ החכמ"א סי' קל"ט סעי' כ"ב להלכה דאפי' אם אין יכול להחזיר מותר, ולאפוקי מגירסת הרמב"ם והשו"ע שלפנינו דבכל גווני לא הותר אלא אם יכול להחזיר למוכר דנמצא דלא קנה עד שיגיע למקום היוקר. ובפשוטו סברת הש"ך דכל שהמוכר קיבל אחריות לא נגמר המכר. אמנם עי' לבוש שמשמע דבאמת קנה לגמרי אלא דהרבית אינה עבור ההמתנה אלא תמורת האחריות.

ועי' מ"מ דמקור דין א' הוא טרשא דר"ח [וכרש"י דקאי באחריות מוכר], ויש להעיר [עפ"י סי' נתיבוי"ש] אמאי לא הביא דמקור די"ז הוא בברייתא דמוליך חבילה דברשות מוכר מותר דחדושה דר"ח הוא רק שאי"צ לשלם שכ"ט כיון דניחא להו דלוקמי ברשותי אבל בדין הרמב"ם לא מיירי בהכי ובפשטות השכ"ט הוא הריח א"כ הו"ל להביא מהברייתא. ולהש"ך איכל"מ דר"ח מיירי בכה"ג דאין יכול להחזיר למוכר ואפי"ה שרי כיון דבאחריות המוכר קאי, אבל הברייתא מיירי באחריות המוכר לגמרי. ועי' ביהגר"א דמשמע הכי. אמנם הבי"מ פי' אליבא דהש"ך להיפך דדין זה הוא דין הברייתא עיי"ש [ובנתיבוי"ש שם חידש עוד דבכה"ג אי"צ לשלם שכ"ט דבאמת המכירה כבר נעשית במקום הזול אלא דמ"מ שרי כיון דלא נגמר המכירה ולא נתחייב לו עד שיגיע למקום היוקר, ולכן אי"צ לשלם שכ"ט דהלוקח טורח בשלו, ולפי"ז מדויק לשון הרמב"ם דלא הזכיר בדין א' דהריח הוי שכ"ט. וצ"ע אם לזה כיון הגר"א].

ב. הפרישה כתב לחדש דאחריות הלוקח מגדירה כקנין רק אם לבסוף איכא הלואה ועי' האחריות נחשב שכבר מעתה קנה אבל כשלא מלוה לו גם אח"כ אינה הלואה אלא כדין מתנה שו"ח להיות כשואל. ולפי"ז ביאר דבדין א' מיירי דאחר שימכור ישהה את המעות אצלו עד ימות הקיץ ואיכא הלואה ולכך אי קיבל אחריות הוי הלואה מעכשיו אם לא דקיבל המוכר אחריות, אבל בדין ב' שמיד מחזיר המעות לבעלים ליכא הלואה כלל אלא מוכר בשליחות הבעלים דכיון דיכול להחזיר הסחורה לבעלים לכך חשיב דמוכר בשליחותו, בזה גם אי יקבל אחריות לא משוי הלואה.<sup>2</sup>

ג. הבי"ח כתב דבדין א' אחריות המוכר היא עד הקיץ ואח"כ היא שלו ואין יכול להחזיר ונמצא דאיכא הלואה אח"כ ומשו"ה נחשב שמתחילה הוי מכר ולזה בעינן שיהא האחריות על המוכר דעי"ז לא חל המכר עד שיגיע למקום היוקר משא"כ בדין השני יכול להחזיר גם אח"כ כל זמן שלא מכר ולכך אין נחשב ברשותו אלא מוכר בשליחות הבעלים ואף אם הוא באחריות הסוחר ומה שקיבל אחריות לא משוי למכירה אלא כיון שהתנה לשלם היתר על שנים הוי שומר שכר דנתחייב באחריות אבל ליכא הלואה כלל.

ד. עוד עי' בב"מ דנראה דפי' [ואולי לזה כיון הטי"ז] דבדין א' מיירי דכשיגיע למקום היוקר יחול המכירה לפני שימכור וכשמוכר שלו הוא מוכר, [אמנם עדיין נחשב טירחא במה שמוליך הסחורה לשם] ולכן כתב דקונה בשתיים והיינו כשער של מקום היוקר ומה שימכור ביותר הריח ממילא שלו, אבל בדין ב' לא קנה כלל אלא דמוכר בשליחות הבעלים במקום היוקר והיה למוכר ליטול כל מה שקיבל אלא שנותן לסוחר היותר עבור הטירחא. ומשו"ה בדין א' בעינן שיהא באחריות המוכר דאל"כ נחשב שקנה כבר עכשיו לגמרי,

<sup>2</sup> אמנם כ"ז באופן שהתנה שיכול להחזיר החפץ דע"כ דהוא שליח של הבעלים למוכר ורק האחריות משוי להלואה ובה אמרין שזה רק באופן דאח"כ ישתמש במעות, אבל כשאין יכול להחזיר לבעלים עיקר העיסקה היא מכירה מעכשיו ורק משום דאחריות המוכר משוי לה דלא נגמר המכר, א"כ כשהאחריות על הלוקח הוי מכירה גמורה מעכשיו והמתנת המעות הלואה היא אף שלא ישתמש במעות וכמבואר בטור סט"ו בדינא דמוליך חבילה דאף אם יחזיר המעות מיד אסור. ועיי' בדרישה, ועי' חו"ד ס"ק כ"א - כ"ג.

משא"כ בדין ב' מיירי דמוכר בשליחות הבעלים אפי' דקיבל הלוקח אחריות נחשב עדיין של המוכר והריוח שלו ולא הוי רבית והאחריות היא כמו דמתנה שו"ח להיות כשואל. והאחריות עצמה אינה רבית משום דיש לו ריוח בה.

ועיי'ש בבי"מ שדן אם צריך שהמוכר יקבל אחריות רק עד שיגיע התגר למקום היוקר או דבעינן שיקבל המוכר אחריות עד שימכור וזה תלוי אם ההיתר משום דההלואה חלה במקום היוקר ואין כאן הוזלה ותו לא איכפ"ל דיהא באחריות המוכר או דההיתר משום דחשיב שלוחו של המוכר וא"כ בעינן שיהא באחריותו עד שימכור. וכתב דמרש"י ד"ה ברשות מוכר משמע דסגי באחריות הדרך אבל בד"ה מותר משמע דמשעה שימכור הלוקח הוא דהוי הלואה וא"כ בעינן שיהא באחריותו עד המכירה.

## הלואת סאה בסאה ביש לו

גמ' המוליך חבילה ממקום למקום וכו' ואני אעלה לך פירות שיש לי באותו מקום וכו'. ומבואר מרש"י דאף דכבר עכשיו שוה הסאה דפירעון יותר במקום ההוא שרי. ועי"כ הטעם דלא הוי הלואה כלל כיון דחשיב שקנה עכשיו, ועי' ריטב"א ישנים באו"א. ועי' מחנ"א סי' כ"ב שהקשה לפרש"י דהא בכה"ג הוי רבית דאורייתא כיון שהתנה לתת לו במקום היוקר ואיך שרי ביש לו, ות"י דכיון שיתכן שיוזל לא הוי ר"ק. עוד ת"י דקנה מה"ת ולא הוי הלואה. ועי' פסקי רי"ד ומאירי.

ועי' הגהות מרדכי דדוקא בדרכו לילך למקום הרחוק שרי וכ"כ הגר"א סי' קס"ב ס"ק י'.

## דף ס"ה ע"ב

### מכר לו את השדה

א. מתני' מכר לו את השדה ונתן לו מקצת דמים וכו' אסור. ועי' רש"י דגם מוכר אסור לאכול פירות באופן שאמר לכשיהיו לך מעות קנה מעכשיו דאם יתברר שחל המכר מעכשיו אם יאכל המוכר פירות הוי בשכר המתנת מעותיו. וכ"ה בגמ' וכמו"כ כשאמר קנה מעכשיו והמעות חוב אצלך. ועי' מאירי שנתקשה מ"ט לא נימא דהמוכר שייר בקנין זכות אכילת פירות עיי"ש ועיי' אבני"ז.

והנה בפשטות אי מוכר אוכל פירות בשכר המתנת דמי המקח הוי רבית על דמי מקח ואסור רק מדרבנן. אולם הרמב"ם פ"ו ה"ו כתב בגוונא דא"ל קנה עכשיו ושאר המעות יהיו חוב אצלך [ובפשטותו ה"ה באופן שהתנה לכשיהיו לך מעות קנה מעכשיו וכו'] דמוציאין ממנו מה שאכל ומשמע דהוי ר"ק וכ"כ הריטב"א וכן בסה"ת ח"ב ה"ט [עמ' תת"ס] וצ"ב. ועי' בגידו"ת שם שביאר דמיירי שהרויח לו הזמן רק אחר המכירה [ולפ"ז באופן שהתנה לכשיהיו לך מעות קנה מעכשיו לא שייך זה] עוד ת"י דדרך מכר מותר מה"ת רק כשמשלם בתורת דמי מקח אבל כשמשלם שכר בנפרד מדמי המקח אסור מה"ת. וזה תלוי בפלוגתת המבי"ט ומהריב"ל במוכר בזול עבור הלואה ועי'. ועיי' אבהא"ז פ"ו ה"ד דמוציאין ממנו משום גזל אמנם בסה"ת מפורש דמשום רבית הוא.

גמ' מי אוכל פירות ר"ה אמר מוכר אוכל פירות ומפרשינן בגמ' כגון שאמר לו לכי מייתית קני דהלוקח לא קנה ואכילת הפירות ודאי משלו ואין צד רבית, וצ"ב מאי קמ"ל, ועי' רא"ש דכוונת ר"ה לאפוקי לוקח ולפ"ז א"ש קצת.

ב. בגמ' פעמים ששניהם מותרין, דאמר ליה קני כשיעור זוזך, וברש"י זה אוכל פירות קרקע המגיע לדמים שנתן וכו'. וכ"כ הרמב"ם פ"ו ה"ו כל אחד מהם אוכל כשיעור מעותיו. עי' תו"ח שתמה דמשמע לכאורה דאם אוכל יותר הוי רבית והרי אין כאן הלואה כלל דמעותיו ניתנו בתורת קנין ואין המוכר לוח וכמו"כ מה שלא שילם לא קנה ואין הלוקח לוח. ועי' פנ"י שצידד דכוונת רש"י רק בדין ממון דהיכי דלא התנו מגיע לכל אחד פירות כשיעור מעותיו אבל בכל גווני לא עבר על איסור רבית. מיהו שאר הדינים ודאי איירי בהל' רבית כמבואר בגמ' דהא דשניהם אסורים הוא דלא כר"י דשרי צ"א ברבית, ואי לא התנו נימא דאסורים משום ספק גזל אם יתברר שאין לו זכות לאכול פירות, וצ"ע.

ג. משכן לו בית וכו' לכשתרצה למוכרם לא תמכרם אלא לי בדמים הללו אסור בשוייהן מותר וכו'. ונחלקו הראשונים אי מיירי באומר מעכשיו או לא. דבתוס' ד"ה לא הקשו מהא דסיפא דמתני' הלוהו על שדהו וכו' הרי אילו שלו ומשמע אף דלוקח בפחות משויה ות"י בתי' א' לאוקימתא דגמ' להלן דהתם מיירי באומר מעכשיו דאיל"ה הוי אסמכתא וא"כ לא הוי הלואה משא"כ הכא, וכ"כ ההגהות מרדכי הו"ד בב"י סי' קע"ב דבאומר מעכשיו מותר בכל גווני. אמנם הראב"ד בהשגות פ"ז ה"ז כתב דהכא נמי מיירי באומר מעכשיו דאלי"כ הוי אסמכתא, ועי' ריטב"א והמ"מ פ"י כן גם בדעת הרמב"ם. והחו"ד סי' קע"ב ס"ק י"ב הוכיח כן מהנמוק"י מדכתב דאם מכר לאחר הראשון קנה.

וצ"ב להראב"ד והנמוק"י דהרי אין כאן הלואה ואפשר דתנאי הרבית הוא על צד ההלואה, ושו"ר כן בחו"ד סי' קס"א א' בתו"ד. ובגידו"ת עמ' תתקס"ו עמד בזה ותי' דכיון שתלוי ביד הלוח דיכול להחזיר המעות לעולם א"כ לא חשיב מכר כלל אלא הלואה ועצ"ע. ולדעת תוס' דלא אמר מעכשיו ע"י פנ"י דצ"ל דהכא באמת לא קנה אלא דכל זמן שלא חזר בו אם מכר בשוויה מותר וע"י חו"ד סי' קע"ב שם דאף דלא קנה מ"מ נתחייב עבור ההלואה וצ"ע. ובגידו"ת שם כתב עפ"י הנ"ל שגם לתוס' מיירי במעכשיו ומ"מ לא דמי להלוהו על שדהו דהתם לאחר ג"ש חל המכר בע"כ משא"כ הכא לעולם יכול להחזיר המעות.

ע"י בסה"ת ח"ג סו"ס כ' עמ' תתק"ג דבמוכר בדמים הללו הוא א"ר, והב"י סי' קע"ב פי' דס"ל דצד אחד ברבית הוא א"ר, והקשה מהתוס' דף ס"ג א' דצ"א ברבית אסור מה"ת והוי ר"ק. אמנם לעיל בד"ן א' דמתני' מבואר בסה"ת דהוי ר"ק, וע"י מקומ"ח דכוונת סה"ת דהוי א"ר משום דהוי דרך מכר. [ואולי זה תלוי אי הוי דמי מכר למפרע או דהוי פירעון ההלואה ע"י להלן אות ו']. וע"ע להלן.

ד. בקושי' תוס' הנ"ל מהא דהלוהו על שדהו וכו' תי' עוד דהתם כיון שהיה יכול למכור לאחר ולקבל יותר ע"כ מה שמכרה לו בזול אין זה מחמת רבית. וצ"ע דאדרבא נימא דמשום שהמתין לו המעות מכר לו בזול ואמנם אין זה מחמת הקציצה מ"מ ליהוי כרבית מאוחרת, וכ"ה בשע"ד סי' קס"ו א'. וע"ע בריטב"א דהתם אין זה מחמת תנאו וצ"ב. וע"י בסה"ת עמ' תתקס"ו בשם הראב"ד דהתם אם לא יפרע לו עד ג"ש בע"כ הוי מכירה מעכשיו משו"ה לא הוי הלואה כלל משא"כ הכא דעדיין תלוי בדעתו של לוח הוי הלואה, ועי"ש בגידו"ת דפי' דבריו כנ"ל דכיון דלעולם תלוי בדעתו אם ירצה למכור משו"ה לא חשיב מכירה אף דאמר מעכשיו משא"כ התם דאם לא יפרע לו הוי של המלוה בע"כ דלוח חשיב מכירה מעכשיו ועצ"ב.

ה. שם בדמים הללו אסור. הרמב"ן הביא מהסוגיא בע"ז דף ע"ב דבמתנה אל תמכרנה אלא לי בק' ומכר בק"כ מותר דזוזי אנסוהו ולא התנה אלא אם ימכור מדעתו אבל במכר ביותר הוי מכירה באונס דזוזי, וא"כ ה"נ יכול למכור לאחר ביותר מדמיה, אלא דמ"מ אם מכר למלוה אף שיכול למכור לאחר הוי רבית. וכ"כ הריטב"א. עוד עי"ש שאם מכר לאחר באותם דמים קנה הראשון ואפי"ה אסור משום רבית. וע"י נמוק"י דמבואר דיש חולקים ע"ז וצ"ע טעמם, ואי מיירי באין מוצא למכור יותר ביוקר א"כ הוי כבשויה דלא הפסיד הלוח ומ"מ דהרמב"ן, שו"ר בשע"ד סי' קע"ב בשם הרדב"ז דבמתנה בדמים הללו והוזל לרמב"ן אסור ולרשב"א מותר, וכנראה דפי' כן ברמב"ן דידן דאח"כ הוזל ולכן לא יכול למכור לאחרים ביותר ואעפ"כ אסור. וע"ע בגידו"ת עמ' תתקס"ה שהאריך בזה.

ו. ובהא דשרי במוכר בשוויה יל"ע אמאי הא גופא שמתחייב למכור לו ולא לאחרים לא חשיב רבית, וע"י שו"ע סי' ק"ס סכ"ג דאסור לקצוץ עם הלוח שלא יתן מלאכתו אלא למלוה דהוי רבית. וע"י ט"ז שם שתמה ע"ז מסוגיין, והסמ"ע בקו"ר הרבית אות כ"ט תי' דהכא הוי מצרן דמדינא דב"מ הוא קודם וע"י פנ"י. ובנקוה"כ שם תי' דהתם המלוה מרויח דאי לא היה שוכרו למלאכתו לא היה לו את הכסף אבל הכא שילם תמורתו.

והנה בפשטות הכא הוי הלואה אלא שמתנה שאם ירצה הלוח למכור השדה ימכרנה למלוה, וכן משמע ברשב"א להלן סי' ד"ה רב נחמן דכתב דהתנאי הוא אפי' אם ירצה למכרה אחר הפירעון ומשמע דאין התנאי שיהיו המעות דמי מקח אלא דמתנה שמלבד ההלואה ימכור לו בזול. אמנם ע"י בתוס' מגילה כ"ז ב' דמבואר דהכא אם ירצה למכרה הדמים ניתנו בתורת מכר וכ"כ הרעק"א בכו"ח לעיל ס"ג, וכ"כ החו"ד סי' ק"ס ועפ"י' תי' קושית הט"ז הנ"ל אמאי שרי להתנות שימכרנה לו, דהכא ליכא הלואה כלל כיון דאמר מעכשיו ואפי' לתוס' דלא אמר מעכשיו אין פירושו דהוי הלואה ופורע ע"י השדה שמוכר לו אלא הדמים ניתנו בתורת דמי מקח, ובסי' קע"ב הוסיף לבאר דל"ד לפסיקה דאסור אף דהוי דמי מקח וזה עפ"י מה שיסד בסי' קס"ח דדוקא בפסיקה שלא מכר דבר ידוע ואיכא חיוב הגוף לקיים הפסיקה חשיב הלואה אבל היכא דמכר דבר ידוע דליכא חיוב הגוף לא חשיב הלואה כלל. וצ"ע דהרי איכא חיוב להעמיד המקח וע"י. מיהו עיקר דברי החו"ד צ"ע דא"כ אמאי במוכר בדמים הללו אסור הרי אין כאן הלואה, וצ"ע.

עוד כתב החו"ד סי' קע"ב י"א דאף אי נתייקר מותר מטעם הנ"ל דלא דמי לפסיקה, ולאידך גיסא במוכר דמים הללו אסור אף אם לבסוף הוזל וזהו שו"י ובשע"ד הביא מהרדב"ז דפליגי בזה הרמב"ן והרשב"א בסוגיין עי"ש.

ע"י ב"י דבמוכר בדמים ידועים אלא שזהו המחיר, לרש"י חשיב כבשויה ולהמ"מ אסור ורק כשלא קבע סכום אלא כפי מה שישוה בשוק שרי וצ"ע כוונתו, ואולי מיירי דאח"כ נתיקר ואעפ"כ לרש"י מותר וכהחו"ד הנ"ל ובזה פליג המ"מ, וצ"ע.

### רבית דרך קנס

בגמ' משכן לו שדה וכו' לא תמכרם אלא לי בדמים הללו אסור וכו' והיינו משום שמוכר לו בזול הוי רבית והובא לעיל קושית התוס' מהלוהו על שדהו וא"ל אם אי אתה נותן לי עד ג"ש ה"ה שלי ואמאי לא הוי רבית משום דמכרה בזול. והתוס' תי' למ"ד דהתם אמר

מעכשיו אי"ש אולם הריטב"א דחה דבגמ' משמע דלא הוצרכו לזה משום רבית אלא משום דאלי"כ הוי אסמכתא עיי"ש. והנה הריטב"א להלן דף ס"ו הוכיח מהא דהלוהו על שדהו דרבית דרך קנס מותר, והיינו דהכא לא שילם יותר מחמת שכר המתנה דהרי אם ישלם בזמן אי"צ לשלם ורק אם יאחר מזמן שקבעו ימכור לו בזול ואי"צ רבית וכ"כ הרשב"א שם וציין להר"י מגא"ש ב"ב שכי"כ, [אלא שסיים דמ"מ לכתחילה אסור משום הערמת רבית וכ"כ בשו"ע סי' קע"ז סי"ד]. ועי' עוד שו"ת הרשב"א ח"א סי' תרנ"א. ולפי"ז כתב הרעק"א דל"ק מסוגיין דהכא ל"ה דרך קנס אלא התנה משעת הלוואה דאם ירצה למכור חייב למכרה לו, ומקושת התוס' דידן משמע דאף דרך קנס אסור. אולם תמה דהריטב"א גופיה הקשה קושת התוס' וצ"ע. ועי' חו"ד סי' קע"ז שם שהוכיח מתני' התוס' דאסור וכהרעק"א, ועיי"ש שביאר בזה דאין הרבית מה שמקבל בסוף אלא עצם התנאי שיש לו זכות שאם יאחר ישלם הלוה קנס ה"ה שוה פרוטה והוי רבית ומדבריו משמע דה"נ במשכן לו בית עצם הזכות שחייב למכור לו בזול הוי רבית וצ"ע דא"כ אמאי חשיב צ"א ברבית הרי הוי ודאי רבית וכ"ה בהגהות אמרי ברוך שם. עוד יל"ע אף אי הזכות עצמה שוה פרוטה מ"מ התנאי אינו מחמת ההלוואה אלא להכריחו לשלם בזמן ואכתי הוי דרך קנס וצ"ע.

### צד אחד ברבית

עי' גמ' לעיל ס"ג א' דמיתנין לפלוגתא דר"י וחכמים בלוה שעשה שדהו מכר אי שרי המלוה לאכול פירות ולאביי פליגי בצ"א ברבית ועיי"ש בדינא דרב בפסיקה, ועי' בגמ' ערכין ל"א ומגילה כ"ז ב' ובתוס' שם.

א. נחלקו רבותינו אם צ"א ברבית אסור לחכמים מה"ת או מדרבנן. ובגמ' ערכין דאמרו דהוי רבית אלא שהתורה התירתו משמע דבעלמא אסור מה"ת וכן הוכיח הרשב"א להלן ס"ז א' ובשו"ת הריב"ש סי' תס"ד [ודברי הש"ך סי' קע"ב סי"ק כ"ט צ"ע כדחקשו המקומ"ח והבי"מ]. וכ"כ התוס' דף ס"ג א' דלחכמים אסור מה"ת. אמנם הראב"ד הובא ברשב"א שם ס"ל דלכו"ע ל"ה הוי ר"ק, ועי' מחנ"א סי' י"ב דכ"מ בשו"ת הרשב"א ח"ב סי' קע"ד דלוה שקיבל עליו לשלם מס שיטל על המלוה הוי צ"א ברבית והוי א"ר. [וצ"ע מהרשב"א בדף ס"ז], ועי' בתוס' לעיל ס"ד ב' ובערכין ל"א דיל"פ כוונת הגמ' שם דרבית גמורה היא מדרבנן אלא דכיון שהתורה התירתו לא אסרו חכמים, [ואמנם התוס' שם לא דנו משום צ"א ברבית אלא משום דהוי ספק אם יהא פירות מ"מ לדבריהם אין ראוי מהגמ' דאיכל"מ דגם צ"א לא הוי רבית קצוצה עיי"ש ועי' ב"ח סי' קע"ב דהוכיח מהתוס' דצ"א ברבית הוי דרבנן ואולי כוונתו למש"כ וצ"ע ועי' שם דכתב דדברי התוס' דס"ג דהוי דאורייתא קיימי רק לרבא אבל לאביי הוי מדרבנן וכוונתו דלרבא ע"כ דר"י פליג בדרבנן משא"כ לאביי ועצ"ע].

ב. והנה מבואר בגמ' כמה אופנים דחשיב צד אחד ברבית ותלוי בפלוגתא דר"י וחכמים א. דינא דמתני' דמקח ששילם מקצת דמיו והתנו שאם ישלם את השאר יקנה מעכשיו, ומי שיאכל פירות הוי ספק רבית וכדלעיל. ב. משכן לו בית ואמר לו לכשתרצה למכרם לא תמכרם אלא לי בדמים הללו והוי צ"א ברבית דתלוי אם ירצה למכרם. ג. מכר לו בית והתנה המוכר שיוכל לבטל המקח אם יהא לו מעות, וכשיאכל פירות הוי צד אחד ברבית, וכעין דין א'. ודין זה דומה למוכר בית בבתי ע"ח שהמוכר יכול להחזיר המקח ועי' בסוגיא בערכין ל"א דלחכמים הוי רבית אלא שהתורה התירתו ולר"י הוי כרבית ואינה רבית כיון דהוי צ"א ברבית.

והרמב"ם פ"ו ה"ו בדינא דמתני' דשילם מקצת דמיו באופן שאמר המוכר לכשתביא מעות תקנה, כתב דאם אכל הלוקח פירות מוציאין ממנו וכן באמר קנה מעכשיו ושאר הדמים הרי הן חוב אצלך אם אכל המוכר פירות מוציאין ממנו. ויל"פ דהתם הוי ר"ק משום דהוי ודאי רבית אבל בהתנה אם תשלם קנה מעכשיו דאמרינן בגמ' דהוי צ"א ברבית אין מבואר להדיא דהוי ר"ק. אמנם בשה"ת עמ' תת"ס פ"י דבריו דבכל גווני דגמ' הוי ר"ק ומבואר דס"ל דצ"א ברבית אסור מה"ת. והרמב"ם שם ה"ה בדן דמכר לו בית וכו' כתב דכל הפירות שאכל הוי רבית קצוצה ובגמ' הרי מבואר דהוא דלא כר"י ומוכח דס"ל דצ"א ברבית אסור מה"ת. וכ"כ ה"ט"ז סי' קע"ד בדברי השו"ע שם ובסי' ק"ע סי"ק ב' וכן הוכיח במקומ"ח סי' קע"ב סי"ד עיי"ש. אמנם יש לדחות דברמב"ם מבואר דלא קנה וא"כ הוי ודאי הלוואה ולפי"ז לא הוי צ"א, אך קשה מהגמ' [ועיי"ש בלח"מ שציין לרמב"ם ה' מכירה דהמכר קיים ולפי"ז אי"ש הגמ'] ועי' מחנ"א סי' י"ג דצ"ל דהרמב"ם לא גרס בגמ' דזהו דלא כר"י ולפי"ז אין ראוי דצ"א ברבית הוי ר"ק. אמנם עי' שו"ת בית אפרים יו"ד סי' מ"ב וכ"ה באבהא"ז מכירה י"א דלא נחא להו למחוק הגירסא בגמ' ופ"י דהא דל"ק הוא רק משום דאסור לאכול הפירות ולא נחא ליה לקנות באיסור. ולפי"ז מבואר כהמקומ"ח דצ"א הוי ר"ק.

ג. ובדעת סה"ת הובא לעיל דבדין דמשכן לו בית כתב דהוי אבק רבית והב"ח סי' קע"ב ס"ד נקטו דס"ל דצ"א ברבית הוי רק א"ר אבל במקומ"ח שם תמה עליו דהרי בדינא דמתני' הנ"ל כתב דהוא מה"ת וע"כ פי' דהתם שאני דהרבית רק שיהא מכירה בזול ונחשב מחיר החפץ ולא קיבל דבר נוסף. וזה כהמב"ט דבהלואה גמורה והתנה שימכור בזול אסור רק מדרבנן. ועי' לעיל דלסה"ת במוכר שהתנה שיאכל פירות ג"כ הוי ר"ק אף דהוי דרך מכר וא"ש למב"ט דהא דדרך מכר מותר מה"ת הוא משום דזהו מחיר החפץ, ולהנ"ל הסה"ת אזיל לשיטתו הכא דכשאינו מחיר החפץ אסור אף במכר. ובב"מ שם תי' דהיכי דצד ההיתר הוא שלא יהא הלואה אבל אם יהא הלואה איכא ודאי רבית אסור מה"ת, משא"כ הכא דאף לצד ההלואה איכא ספק אם יקבל רבית דהרי אין הלואה חייב למכור לו בזה דמי למשכנתא והוי רק מדרבנן. ועי' מחנ"א סי' י"ב דהכא אין חייב ליתן אלא תלוי ברצון הלואה ולכך לא הוי ר"ק.

## טעם ההיתר בצד אחד ברבית

ד. בעיקר ההיתר דצד אחד ברבית לכאורה טעם ההיתר משום דלא חשיב קציצה, אך צ"ב אמאי מותר לגבות ומ"ש מרבית מאוחרת דאסור אף שלא קצץ. והנה מצינו כמה אופנים דצ"א ברבית א. במכירה על תנאי שיכול לבטל המכירה ולוקח אוכל פירות, כגוונא דפליגי רבנן ור"י בלוח שעשה שדהו מכר וכן בהא דערכין ל"א בבתי ע"ח ובמגילה כ"ז במכירת ביהכנ"ס, או במתני' דשילם מקצת מעות ולוקח אוכל פירות וכן בהא דאם יהיו לי מעות החזירם לי. ב. משכן לו בית ומתנה לכשתרצה למכרם תמכרם לי בדמים הללו, ג. בדף ס"ג בפסיקה ביצא השער דאסור רב לגבות מעות והוי צ"א דאם יגבה פירות שרי. והנה באופן א' איכל"מ דבשעת גבית הרבית הוי צ"א דהוי ספק המתנת מעות ולכך שרי, אבל באופן ב' דמתנה שימכור לו בזול הרי בשעת הגביה הוי ודאי רבית, מיהו אי נימא דעל צד המכר ליכא רבית אלא מחמת צד ההלואה איכל"מ דכל הרבית היא רק מחמת הקציצה, ודו"ק. אך באופן ג' האיסור רק בשעת גבי' דהרי לא קצץ שיתן מעות, ויקשה כנ"ל דהשתא הוי ודאי רבית, ועי' תוס' דף ס"ג א' ד"ה צד אחד שהרגישו בזה וכתבו דאע"פ שבשעת הפירעון הוי רבית כיון דבשעת הפסק הוי צ"א שרי וצ"ב.

ה. ובשע"ד סי' קע"ב ד' כתב דכיון שבשעת התנאי הוי צ"א והשתא גובה מחמת התנאי שרי, ור"ל דאין נותן עכשיו מרצונו אלא מקיים ההתחייבות [וכל איסור גביית ר"ק הוא מחמת גמר הקציצה ואכמ"ל] ובצ"א ברבית דההתחייבות מותרת מותר לגבות, משא"כ ברבית מאוחרת דלא קצץ. ועי' ברכת אברהם שכ"כ בשם הגרנ"פ זצ"ל. מיהו יל"ע באופן ג' דלכאורה לא קצץ כלל שיתן מעות ועי'.

והנה במתנה לא תמכרם אלא לי בדמים הללו דנו הראשונים אי חייב לקיים תנאו ונקטו בפשטות דאם אי"צ לקיים התנאי אין איסור רבית אבל הרמב"ן כתב דאף דאין חייב לקיים התנאי מ"מ אם מכרם לו מחמת התנאי הוי רבית. ולכאורה אם אין חייב לקיים התנאי הוי כרבית מאוחרת ולא הוי צ"א, ואפשר דאף דאין חייב לקיים תנאו מ"מ הוא מצידו נותן מחמת התנאי, מיהו למבואר בראשונים דזוזי אנסוהו והיינו דהתנאי היה רק אם ימכור מרצונו א"כ על זה לא התנה וצ"ל. [ולעיל הובא דבאופן שהוזל אח"כ להחזיר אסור וכ"כ השע"ד בדעת הרמב"ן ומשמע דאף דאין חייב לקיים התנאי חשיב שמשלם מחמת התנאי].

## צד אחד ברבית אי דוקא בדרך מכר שרי לר"י

ו. התוס' לעיל דף ס"ג א' הקשו לר"י אמאי אסור להלוות סב"ס והא הוי צ"א, והוסיפו דבהלואה נמי שרי לר"י כדמוכח ממשכן לו בית ואמר לו לכשתרצה למכרם לא תמכרם אלא לי דשרי לר"י אמנם ע"ש ברש"י דצ"א ברבית היינו רבית שבאה ע"י מכר ולא ע"י הלואה, וכ"מ בתוס' מגילה כ"ז ב' והא דמשכן לו בית פי' שם דחשיב צד מכר דהתנאי הוא שאם ירצה למכרם לא ימכור אלא למלוה, וכונת דבריהם כמש"כ בכו"ח לרעק"א דף ס"ג דאם ירצה למכרם הוי למפרע דמי מקח ואפי' אם אין כוונתו מעכשיו מ"מ הדמים ניתנו עבור מקח וכנ"ל בחזו"ד סי' ק"ס.

והנה התוס' הקשו מסב"ס ועי' פנ"י דילה"ק כן גם על פסיקה בשו"י דאסור שמא יתיקר והרי הוא צ"א, ותי' דבפסיקה מסתמא יתייקר ואדעתא דהכי פסק. ועי' ברעק"א שם דלת' התוס' א"ש דבפסיקה הוי דרך הלואה ואף דניתן למקח מ"מ כיון דהוי דבשלכ"ע ואח"כ יצטרך לעשות קנין הוי הלואה משא"כ הכא אף דלא קנה מעכשיו מ"מ כשירצה למכרם קנה ממילא ע"י הדמים ע"ש. ואף דגם פסיקה מותר מה"ת ומשום דהוי מכר ע"י רש"י ריש פירקין י"ל דחשיב הלואה דרך מכר אבל הכא לא הוי הלואה כלל, ואף דה"נ במוכר



בדמים הללו דאסור הרי זה רק על הצד שיהא מכר צ"ל דמ"מ קיל טפי. עוד י"ל דהוי רבית על צד ההלואה וכ"מ בחו"ד סי' קס"א עיי"ש דהוי ר"ק מה"ט. ואכ"מ להאריך עוד.

ובביאור סברת התוס' עי' ב"מ סי' קע"ב ס"ד דכיון שגם לצד דיהא רבית הוי דרך מכר ומותר מה"ת הקילו בצ"א משא"כ בדרך הלואה דאי יהא רבית הוי רבית גמורה אסור, [ואפשר דכ"ז מדרבנן אבל מדאורייתא גם דרך הלואה מותר בצ"א וצ"ע]. אמנם זה א"ש במוכר אוכל פירות וכן במוכר בדמים הללו, אך במגילה שם מייירי במוכר ע"מ שיוכל להחזיר המעות ולבטל המקח דומיא דבתי ע"ח ומבואר שם דהוי צ"א ושרי אף מדרבנן, והרי התם צד הרבית הוא על צד ההלואה וכ"מ בסוגיין בגוונא דלוקח אוכל פירות [ומסוגיין יל"ד דאסור מדרבנן והא דאמרין דהוא דלא כר"י היינו רק לגבי המוכר אך שם א"א לפרש כן]. וע"כ צ"ל דההיתר הוא משום דלא חשיב קציצת רבית כיון דירד לפירות על דעת שיחול מכר ויאכלם בתורת בעלים, [מיהו לאידך גיסא היתר זה לא שייך במוכר בדמים הללו ואפשר דתרוויהו איתנהו וצ"ע].

ועי' בערכין ל"א לדעת רבא דלכו"ע צ"א ברבית אסור פירש"י דלתנא דמתני' דבתי ע"ח לא הוי רבית דאורייתא הוא משום דדרך מכר אתא לידיה, והיינו כנ"ל, אמנם מתבאר שם דבעשה שדהו מכר ולוקח אוכל פירות חשיב דרך הלואה והיינו משום דירד בתורת משכון שיחזור לבעלים, ולתוס' במגילה בכה"ג נמי חשיב דרך מכר, [וכ"מ ברשב"א דף ס"ז בשם הראב"ד דאת ונוולא אחי הוי א"ר משום דזבני הוא והוכיח כן מצ"א ברבית דע"כ לרבנן הוי א"ר ומבואר דחשיב דרך מכר-נתיבוי"ש. וי"ל דכוונת הראב"ד לתת עוד טעם וצ"ע].

### רבית על מנת להחזיר

א. בגמ' דף ס"ג א', רבא אמר בצ"א ברבית לכו"ע אסור והכא ברבית ע"מ להחזיר פליגי, וכ"ה בערכין ל"א ובמגילה כ"ז. ולדעת אב"י כתב הרשב"א בסוגיין דלכו"ע אינה רבית ולפי"ז ר"י ורבנן פליגי ברבית שלא ע"מ להחזיר. ועיי"ש שהקשה בהא דמשלשין את הפירות הרי יכול לאכול ע"מ להחזיר [וכע"ז הקשה המהרמ"ש בנוס"א דהרי אוכל את הפירות על צד המכר ואם יתבטל יחזיר את דמיהן] והוכיח מזה דהגמ' קיימא אליבא דרבא דפליגי בע"מ להחזיר. ובנמוק"י הקשה ע"ד דא"כ הו"ל לגמ' לומר דאי כר"י האמר רבית ע"מ להחזיר מותר ולשון הגמ' משמע דקאי כאב"י עיי"ש [ואי נימא דהא דשרי ע"מ להחזיר הוא רק בצד אחד ע"י להלן בדברי התוס' ס"ג, א"ש], והמהרמ"ש צידד דלאב"י בע"מ להחזיר לכו"ע אסור אלא דפליגי בצד אחד דאליבא דרבנן אסור ואפי' ברבית ע"מ להחזיר ולר"י בצ"א שרי אף בלא ע"מ להחזיר, ולפי"ז א"ש הגמ' לעיל כאב"י, ועי' רשב"א במגילה דף כ"ז שכתב כן דלאב"י לכו"ע הוי רבית ורק בצד אחד שרי לר"י.

ב. ועיקר הדין דרבית ע"מ להחזיר אסור יל"פ דהוי כגזל ע"מ להחזיר וכ"כ בביהגר"א סי' קע"ד ס"ק י', והחוו"ד שם ס"ק ד' כתב דכשמוכר אוכל פירות איכל"מ שמרויח דעד שיהא ללוקח דמי כל המקח לא יוכל לפדותו וכע"ז כתב הריטב"א, אבל כשלוקח אוכל פירות עבור המתנת מעותיו שהקדים ע"מ להחזיר מאי איכל"מ, ותי' דמרויח שמשתמש במעות הרבית עד שמחזיר והוי כהלוני והלוך. אמנם עי' רמ"א סי' ק"ס ד"א דהלוני והלוך מותר ולפי"ז לא א"ש.

והריטב"א לא ניחא ליה ד"ז דרבית ע"מ להחזיר אסור וע"כ פי' כוונת הגמ' דהמכירה ע"מ להחזיר והיינו דלא התנו לבטל המכירה למפרע אלא רק מכאן ולהבא וא"כ אין כאן הלואה והפירות שאכל שלו הם, ואעפ"כ לרבנן דר"י אסור דחשיב כהלואה משום דירדה תורה לסו"ד דכוונתם להלואה, ועיי"ש דהלכה כרבא, וזהו חידוש גדול להלכה. וביאור"ד דע"כ כוונת המכירה עבור המתנת המעות ולכן אע"פ שקנה הקרקע הוי כהלואה ואסור מה"ת.

ג. ולפי"ז פי' הריטב"א דבזה הוא דפליגי בבתי ע"ח אי הוי רבית דהתם נמי אין המכירה מתבטלת למפרע אלא שמכאן ולהבא חוזר למוכר ואעפ"כ לרבנן הוי רבית. וזה חידוש בהל' בתי ע"ח, ולשא"ר דלא סברי חידוש זה דאפי' במכירה ע"מ להחזיר הוי רבית ע"כ דס"ל דבתי ע"ח המכר בטל למפרע ולכך הוי רבית וכן הוכיח הרשב"א בגיטין ע"ה וכן הוכיח הנתיבות סי' נ"ה [ועיי"ש בקצוה"ח ובמשו"ב דנראה שגם הקצוה"ח מסכים בזה רק דלנתיבות מתחילה נמי לא הוי מכירה גמורה עיי"ש היטב]. ולכאורה גם לריטב"א צ"ל כן לאב"י דס"ל דע"מ להחזיר לכו"ע מותר [אי לא נימא כהרשב"א במגילה הנ"ל דלאב"י כו"ע ס"ל דע"מ להחזיר אסור] וע"כ דבתי ע"ח התנאי למפרע. ובחי' הגר"ש רוזובסקי כתובות סי' ב' הביא מהגר"י דהמכר לא בטל אלא מכאן ולהבא והגר"י אמר עוד דהמוכר

צריך לעשות קנין חדש, ובריטב"א מבואר עכ"פ לרבא כעיקר דברי הגרי"ז, אמנם בריטב"א מבואר להדיא דא"צ מעשה קנין אלא גזיה"כ שיכול להחזיר הקנין ובוזה דלא כהגרי"ז.

ד. ולשיטת שא"ר צ"ב אליבא דרבא במאי פליגי תנאי בבתי ע"ח. ומצינו כמה פירושים. א. התוס' דף ס"ג פ"י דמדאורייתא מודה רבא דפליגי בצ"א אבל מדרבנן ס"ל דודאי אסור ואפשר משום דהגביה אסורה. ולפי"ז נמצא דפליגי ב"י מחלוקות וע"י פנ"י שנתקשה בזה. ועיי"ש די"ל דרבית ע"מ להחזיר לא הותר אלא רק אם צ"א מותר מה"ת, וביאור"ד נראה דרבא מיירי בצ"א ברבית ע"מ להחזיר ורק משום דצ"א שרי מה"ת ס"ל דע"מ להחזיר שרי לגמרי ורבנן דפליגי הוא משום דס"ל צ"א ברבית אסור מה"ת וחדא פלוגתא היא. ולפי"ז הא דאמרין בסוגיין דברייתא דלא כר"י דאמר צ"א ברבית מותר א"ש גם לרבא, והראשונים נתקשו בזה. ב. רש"י בערכין ל"א פ"י דלרבא תנא דמתני' שם דמתיר לאו היינו ר"י אלא אף לרבנן וס"ל דהכי דהוי צ"א דרך מכר מותר משא"כ בהלוהו על שדהו [וזה לכאורה דלא כדברי רש"י דף ס"ג ה"ל דר"י מתיר דווקא דרך מכר וע"י לעיל], [ובס' דרך אמונה ה' שמיטה ויובל למד מרש"י דבבתי ע"ח אין המכר בטל למפרע אלא מכאן ולהבא וזה כהריטב"א ה"ל ולפי"ז רש"י נמי ס"ל חידוש הריטב"א דאף שמכר ע"מ להחזיר חשיב הלוואה וצ"ע. אך פשטות כוונת רש"י רק דאיכא צד אחד שיהא מכר]. ג. התוס' בערכין שם פ"י דלרבא מיירי בע"מ להחזיר הפירות. וע"י ריטב"א דף ס"ג וכן הרשב"א במגילה שתמהו ע"ז.

ג. בתוס' דף ס"ג א' הקשו מ"ט רבית ע"מ להחזיר אסור והרי אם לא יחול המכר ינכה לו הפירות מהחוב והיינו דלא אכל רבית כלל אלא יהא בתורת פירעון החוב, ותי' דמיירי שהתנו שקודם יפרע כל החוב ואח"כ יחזיר הפירות. ויל"ק עוד דאף אם לא ינכה החוב מ"מ נימא דאף אם לא הוי מכר מ"מ הפירות לחודיהו קנה ונתחייב לשלם עבורם, וע"י ריטב"א שעמד בזה ומדבריו נראה דלתי' התוס' א"ש והיינו דכיון דאינו מנכה לו הפירות מהתשלום ע"כ דאין דעתו להתחייב בתשלום הפירות אלא אכל בתורת רבית ולכן א"א לנכות זה מהחוב ורק שאח"כ מחזיר מדעתו. וע"י רמב"ן שדחה פ"י זה.

והנה לעיל הובא מהרשב"א בסוגיין שהקשה לאב"י אמאי משלשין את הפירות נימא דיאכל ע"מ להחזיר דלדידיה לכו"ע שרי, והקשה ה"ט"ז ס"י קע"ד דלרבא נמי יקשה אמאי לא שרי ע"י שינכה מהקדן ומזה הוכיח דס"ל דלרבא אף אם ינכה מתחילה מהחוב אסור ודלא כתוס'. אולם ע"י פנ"י דא"א לומר כן דלא גרע ממשכנתא בנכיתא דשרי כמש"כ הרשב"א גופיה. וע"י חו"ד שדחה הוכחת ה"ט"ז דהא דמשלשין הוי חידוש טפי.

**גמ' לכשיהיו לי מעות החזירים לי אסור, ומפרשינן דהוי צ"א ברבית דאם לא יחזיר הוי מכר.** אמנם הרמב"ם כתב דלא קנה ומשמע דאף אם לא יחזיר המעות לא קנה וכ"כ הטור דאין כאן מכירה אלא הלוואה, והטעם י"ל דהוי אסמכתא. ובלשון הטור יש לדחוק דקנה אלא דמ"מ חשיב הלוואה כמש"כ הגידו"ת דמכר שיכול לפדותו הוי ר"ק משום דלא חשיב מכר אך בלשון הרמב"ם והשו"ע דלא קנה א"א לומר כן. וצ"ע מהגמ' דחשיב צ"א ברבית, וכבר הובא לעיל מהמחנ"א דהרמב"ם לא גרס הכי בגמ' וצ"ע. וע"י עוד במחנ"א ס"י י"ג דפי' באיזה לשון מתפרש התנאי דיבטל המכר למפרע ובאיזה לשון הוא רק מכאן ולהבא, וע"י חו"ד ס"י קע"ד. ושו"ר בשיעורי ר"ח הלוי להלן דף ס"ז בד"ה אכן שכתב בתו"ד דכיון דלפי קציצתו איכא צד מכר וליכא רבית חשיב צד אחד ברבית ולמ"ד צ"א ברבית מותר מה"ת הי"נ שרי משום דליכא קציצה.

**תוס' ד"ה לכשיהיו וכו'** ולא דמי למשכנתא בלא נכיתא דהכא אם לא יפדה אין זה מלוה אלא מכר אבל משכנתא יכולים לעולם לפדותו או הוא או יורשיו וכו'. ופשטות כוונתם דאף אם לא יפדה לא חשיב מכר כיוון שיכולים לעולם לפדותו, ולפי"ז הוי ודאי רבית ולא הוי צ"א כלל. אמנם ע"י בתוס' ערכין ל"א דהוי רבית רק אם יפדה, ורק דצ"א לא הותר אלא באיכא צד מכר והכא דמי לסב"ס וכהתוס' במגילה ה"ל, וזה דלא כתוס' לעיל ס"ג וצ"ע סתימת דבריהם הכא, וביותר צ"ב דכיון דהוי ודאי הלוואה א"כ גם אם לא יפדה הוי רבית. וע"י כו"ח לרעק"א בשו"ת ס"י כ' שתמה בזה. ואפשר דכשלא פדה כיון דלא שילם הקדן לא חשיב רבית וצ"ע. וע"ע ברעק"א שם דקושית התוס' הכא ל"ד לקושיית התוס' בערכין, וצ"ת.

שם ע"י בחי' רעק"א דהקשה מהא דמגילה דף כ"ז דמוכרים ביהכנ"ס על תנאי שיוכלו לפדותו ואמרין דלר"י שרי משום צ"א ברבית אע"פ שלעולם יכולים לפדותו ויקשה מ"ש ממשכנתא.

#### הלוהו על שדהו - משכנתא

גמ"ח אוצר התורה – מ"מ על איזהו נשך מאת הרב מ. חדש  
אינו מוגה כה"צ

א. ע"י סוגיית הגמ' במלוה על שדהו והתנה אם אי אתה נותן לי עד ג' שנים הרי היא שלי, דאם לא אמר מעכשיו תלוי בדין אסמכתא ולהלכה מסקינן דלא קנה.

ובגמ' בע"ב אמר ר"נ השתא דאמור רבנן אסמכתא לא קניא הדר ארעא והדרי פירי. ופירש"י הדרי פירי לאחר שלש אם אכלן לוקח וכ"כ הרא"ש, אולם מסתימת הרמב"ם פ"ו ה"ד משמע דאף פירי דבתוך ג' הדרי. ובדעת רש"י ע"י הגהות הגר"א דבתוך ג"ש אין חוזרין דהוה משום רבית וא"ר אין יוצאה בדיינים, והיינו דרך לאחר ג"ש דירד בתורת מכר וכיון דלא חל המכר נתברר שאכל פירות של המוכר ולכך יחזיר, אבל בתוך ג"ש לא ירד בתורת מכר שהרי לא סבר לקנות אלא לאחר ג"ש, וע"כ דירד בתורת רבית ואין חייב להחזיר. ודבריו צ"ע טובא דלהלן בגמ' התם זביני והכא הלואה מבואר ברש"י דהא דהדרי פירי הוא משום רבית דדמי לר"ק [ואדרבא אי משום מכר אין חוזר כיון דמחילה בטעות הוי מחילה, אמנם זה יש ליישב כדמשמע בריטב"א דאסמכתא לא גמר בדעתיה וחשיב דידע דאין כאן מכר אלא הלואה ולכך לא הוי מחילה כלל]. וכיון דלאחר ג"ש הוי ר"ק א"כ ה"נ תוך ג"ש חוזר, וכן מבואר בריטב"א וע"י מהרמ"ש להלן ס"ז א' דפי' כן בדעת רש"י. אמנם פשטות לשון רש"י והרא"ש משמע טפי כהגר"א. ולולי דברי הגר"א איכל"מ דרש"י קאי להו"א דמשום מחילה בטעות הוא ובתוך ג"ש אין זה בטעות אבל למסקנא דמדין חזרת רבית הוא איה"נ דאף תוך ג"ש חוזר ודלא כהרא"ש וצ"ע.

ב. גמ' המוכר פירות דקל לחבירו וכו' אף משבאו לעולם יכול לחזור בו ואמר ר"נ מודינא דאי שמיט ואכיל לא מפקינן מיניה. ומשמעות הגמ' דמטעם מחילה הוא וכפרש"י. וע"י ריטב"א דאף אם הפירות עדיין בעין אין חייב להחזיר וכ"מ ברשב"א בשם סה"י לר"ת, אמנם בריטב"א הישנים פליג וע"י מאירי. וע"י בהגהות בשם העונג יו"ט דאי טעמא משום מחילה זה לא שייך אלא דווקא כשאכלן אבל אי הם בעין חייב להחזיר וע"כ דהריטב"א ס"ל דטעמא משום דנתן מדעתו דליקו בהימנותא וכדפי' תוס' בשם ר"ת.

ג. גמ' התם זביני הכא הלואה. ונחלקו הראשונים בפ"י הגמ'. א. לרש"י בזביני ירד משום מחילה ומחילה בטעות הוי מחילה אבל באסמכתא הוי הלואה וירד משום רבית [ע"י ריטב"א דידע דלא חל המכר] והוי כר"ק ויוצאה בדיינים, ולהרמב"ם הוי ר"ק ממש ע"י פ"ו ה"ד. ב. התוס' פליגי על רש"י בתרתי דמחילה בטעות לא הוי מחילה ומשו"ה בהלואה חוזר ולא משום רבית דא"כ הוי א"ר דאין יוצאה בדיינים, אלא הכא לא נתן בתורת רבית אלא בתורת מכר וכיון דלא חל הוי הלואה והוי מחילה בטעות ולא הוי מחילה. ובזביני הוי מחילה מדעת כדי דליקו בהימנותיה. ג. הרמב"ן והרשב"א ס"ל כתוס' דאם היה ניתן בתורת רבית לא היה חוזר דהוי אבק רבית, אלא הכא נתן בתורת מכר אלא דכיון דלא קנה הוי הלואה והוי רבית וכיון שאם היה יודע דאסור לא היה נותן לו הוי דומיא דאונאה דלא ידע ומחיל ובכה"ג לא הוי מחילה, משא"כ בזביני הוי כמחילה מדעת כיון דידע דלא קנה. וכ"כ הרא"ש. ובזה הוא דלא כתוס' דלעולם לא הוי מחילה. ובדעת רש"י ע"י ריטב"א דס"ל דכיון דהוי אסמכתא ולא גמר להקנות נחשב שידע דהוי הלואה ונתן בתורת רבית.

## דף ס"ז א'

ד. גמ' ההיא איתתא וכו' כל את ונוולא אחי סמכא דעתיה ולא גמר ומקני, כ"ה גירסתנו, ופי' הריטב"א דלא גמר ומקנה אלא בתנאי וחל התנאי דאם יחזיר מעותיו יתבטל המכר, אבל אם לא יחזיר המעות חל המכר, וכ"כ הטור. והא דאמרין סמכא דעתיה היינו דסומך על השליח שמסכים לתנאי וקמ"ל דלא נימא דהשליח לא הסכים ותלה בדעת האשה, אלא סמכא דעתיה דהשליח הסכים. והוסיף הריטב"א דבאמת אי"צ להסכמת השליח כיון דהמוכר רשאי להתנות בשעת המכר דאדעתא דהכי מוכר אלא הכא לא התנה רק שאל את השליח ותלה בהסכמתו ולהכי איצטריך לאשמעינן דהשליח מסכים לתנאי ודו"ק.

אמנם הרמב"ם מכירה פ"א ה"ב כתב דלא קנה כלל וכ"ה בשו"ע חו"מ סי' ר"ז ומשמע דאף אם לא יחזיר המעות לא קנה וביאר הרמב"ם משום דלא סמכה דעתיה וע"י לח"מ והגהות הגר"א דכ"ה גירסתו לא סמכא דעתיה ומפרש דלא אמר בלשון שאלה אלא בלשון התנאה וכיון שהשליח לא הסכים על התנאי לא סמכא דעתיה שיקיים התנאי ולא חל קנין כלל. [ואף דלמבואר בריטב"א אי"צ להסכמת השליח מ"מ כיון שלא סמך שיקיים לא גמר להקנות] וברשב"א משמע דאף לגירסתנו יל"פ כן דסמכא דעתיה דמוכר שרק על התנאי מוכר ולהכי ל"ק. וצ"ע. ובשו"ע חו"מ סתר משנתו דבסי' קפ"ב כתב דלא קנה אלא בתנאי וכהטור וכ"מ ביו"ד סי' קע"ד, ובסי' ר"ז כתב כהרמב"ם דלא קנה, וע"י הגהות הגר"א כאן ובביהגר"א שעמד בזה. וע"ע בחת"ס וצ"ע.

ולהלן בתוס' כתבו דהכא הוי מחילה בטעות וכ"כ בעה"מ, והרמב"ן במלחמות הקשה דמדעת נתן לה אף דאפשר שיחזיר לה המעות והפירות שלו וא"כ לא הוי טעות, ולכאורה פליגי בה"נ דלתוס' ובעה"מ ס"ל כהרמב"ם דל"ק כלל ומשום דלא סמכא דעתא והוי

מחילה בטעות, שו"ר שכי"כ בפנ"י. אמנם הבי"י כתב אליבא דהטור דהוי א"ר דמ"מ מוציאין ממנו משום מחילה בטעות וכ"כ הט"ז והשי"ך שם דלא כהב"ח והסמ"ע וצ"ב דלטור דהוי תנאי ל"ש מחילה בטעות וכקושית הרמב"ן. וצ"ע.

ונפ"מ דאי ודאי ל"ק א"כ הוי ודאי רבית משא"כ להטור הוי צד אחד ברבית כיון שאם לא יחזיר המעות יחול קנין ואין כאן רבית. ולפ"י למ"ד דהדרי פירי משום רבית קצוצה ע"כ ס"ל צ"א ברבית אסור מה"ת, [וזה דלא כהראב"ד בסוגיין אלא כהרשב"א].

ה. והנה הרמב"ם פ"ו ה"ה כתב המוכר וכו' ואמר המוכר ללוקח לכשיהיו לי מעות תחזיר לי קרקעי לא קנה וכל הפירות שאכל רבית קצוצה וכו', ומבואר דס"ל דלא קנה כלל אפי' אם לא יחזיר לו מעותיו ובפשטות הטעם דחשיב שאין ללוקח בעלות כיון שהמוכר יכול לבטלו. וצ"ע דהכא כתב הרמב"ם דלא קנה משום דלא סמכא דעתיה ומשמע דאי סמכא דעתיה וחל התנאי שפיר קנה וכן צ"ע בדעת הטור דבריש סי' קע"ד כתב כהרמב"ם דמוכר ע"ד שיוכל להחזיר המעות לא הוי מכר כלל והכא כתב דקנה על תנאי. אמנם ברמב"ם ה"ל מכירה פ"א ה"י מבואר דקנה [ומש"כ שם ה"י] דהפירות של המוכר, כתב הגידו"ת ח"ב ה"ח דמשמע דרק הפירות של המוכר אבל הקרקע של הלוקח, ועכ"פ צ"ע מדבריו הנ"ל בפ"ו ה"ה דלא קנה. ועי' מחנ"א סי"ג דבאמת אף דיכול המוכר להחזיר המעות חל המכר והא דכתב הרמב"ם דלא קנה היינו כשלא חיזק דבריו עם הלוקח דלא הוי תנאי גמור ולכך לא גמר בדעתו להקנות. וצ"ע. עוד עיי"ש דהא דבטל המכר כשמחזיר המעות ואכילת הפירות הוי ספק רבית היינו דווקא במוכר על הצד שלא יחזיר אבל באמר בלשון תנאי דע"מ הוי תנאי כמתנה ע"מ להחזיר דבעינן שיחזור ויקנה לו, ובזה לא בטל המקח למפרע אלא מכאן ולהבא והפירות של הלוקח לגמרי הן. וכ"כ בחו"ד סי' קע"ד ובנתיבות סי' ר"ז.

ו. אמר רבה בר ר"ה מסתברא כי אבק רבית הוו ואין יוצאין בדינין וכו' טעמא מאי משום דלא קץ וכו' ופירש"י דלא קץ עמו לאכול פירות לשם רבית אלא סתם והוא ירד ועשה ואכל. וביאר הלח"מ פ"ו ה"ז. וכ"כ בחי' ר"ח הלוי שם דכוונתו דלא קצץ להדיא שיאכל פירות וכ"כ הריטב"א בדעת רש"י עיי"ש שתמה דהא סתמו כפירושו דכיון שבמכירה הלוקח אוכל פירות הרי ירד על דעת לאכול פירות. ובאו"א פ"י הלח"מ שם בכוונת רש"י וכע"ז כ' הפנ"י בדעת תוס' דאפי' בקצץ להדיא מ"מ לא קצץ לשם רבית והיינו דהוא ירד לשדה בתורת מכר ואפי' במשכנתא מספק"ל לגמ' אי חשיב שירד בתורת מכר.

והריטב"א פ"י דלא ברירא שיהא פירות ולכך לא חשיב קציצה, וכ"כ רש"י דף ס"ב לגבי משכנתא דהוי א"ר כיון דזימנן שאין עושה פירות וכ"כ הרמב"ם פ"ו ה"ז. ונפ"מ באופן שקצץ להדיא דיאכל פירות דלרש"י הוי ר"ק, אבל הרמב"ם כתב להדיא דבמשכנתא אף שירד ע"מ לאכול פירות הוי אבק רבית וכ"ה לריטב"א, ועי' בחי' ר"ח הלוי שביאר דבזה נחלקו הרמב"ם והגאונים. וע"ע אבי עזרי פ"י ה"ד שהקשה על עיקר הסברא מהא דסב"ס אסור ונקטו הראשונים דאי בתר בסוף אזלינן אסור מה"ת ומ"ש מהכא.

ובדעת רש"י צ"ב אמאי הכא נקט טעמא אחריני והרי מיירי הכא בשדה דלא ברירא דיהא פירות, ועי' דהוכרח לזה מלשון הגמ' דלא קץ אך צ"ע הגמ' גופא אמאי נקטו טעם זה עיי"ש שנדחק. ועי' מחנ"א סי' י"ב. ועי' לח"מ דהוכיח מרש"י בסוגיין שאם קץ הוי ר"ק אף בשדה והיינו דבקץ להדיא אף שאפשר שלא יהא פירות הוי ר"ק וצ"ב. ועי' אבי עזרי שם מש"כ בזה וצ"ע.

ועיקר הסברא דהיכי דלא ברירא שיהא פירות לא חשיב ר"ק אף שאח"כ כשיהא פירות הרי ודאי הוא גובה רבית, בפשוטו צ"ל דהוא חסרון בקציצה. אמנם עי' בדברי הגר"ח שם שפקפק בזה ור"ל דדוקא כשקנה זכות לפירות שייך טעם זה דלא ברירא שיהא פירות כיון דבשעת גביה שלו הוא גובה אבל כשלא קנה זכות לפירות כשאוכל הפירות הוי רבית קצוצה כיון שגבה מחמת הקציצה. וצ"ע דאי משום הזכות לחוד הרי היא שוה עכשיו ומה איכפ"ל שלבסוף לא יהא פירות ועי' אבי עזרי שם שתמה בזה. ועי' אבהא"ז פ"ז מש"כ בזה וצ"ת.

ז. שם, או דלמא התם זביני הכא הלואה, וצ"ב לדעת הרמב"ם דלא סמכא דעתיה ולא קנה אמאי הוי מכר וצ"ל דחשיב זביני משום דירד על דעת מכירה ואף דלא סמכא דעתיה מ"מ הוא סבר דחל הקנין, ולפ"י אין הקולא משום דהוי דרך מכר אלא דלא ירד משום שכר המתנה אלא משום מכר, ולפ"י יל"פ דגם להך צד הטעם דלא חשיב קציצה כיון דלא קצץ לשם רבית. עוד עי' ריטב"א דאף לצד זה הטעם משום דלא קץ רק דכ"ז דווקא במכר.

עוד יל"ע דלעיל ס"ו ב' אמרינן דאסמכתא חשיב הלואה, ולפ"י הרמב"ם הכא נמי כיון דלא קנה הוי הלואה, ואפשר דלר"נ הכא נמי חשיב ר"ק ובהא גופא פליגי. אמנם מרש"י דכתב דלשינא דטעמא דרבב"ה משום דלא קץ פליג על ר"נ, משמע דל"ק דדוקא בזביני הוי א"ר לא פליג על ר"נ, והיינו דדינא דר"נ חשיב הלואה ודמי למשכנתא דהוי ר"ק, ואי הכא לא קנה א"כ דמי לאסמכתא, ומשמע דרש"י ס"ל דבהא דאת ונוולא אחי הוי מכר על תנאי כהריטב"א והטור ולהכי הוי זביני משא"כ לעיל דלא קנה הוי הלואה, ושו"ר כע"ז בפנ"י, [ובלא"ה צ"ל כן דהרי רש"י לעיל כתב אליבא דר"נ דבהלואה אין אבק רבית ולכאורה זה דלא כרבב"ה וע"כ דהכא הוי

זביני כיון דמכר על תנאי]. ושו"ר בביהגרי"א חו"מ סי' ר"ז דהטור פי' כרש"י דהוי תנאי ולא ביאר היכן מבואר כן ברש"י ולהנ"ל אי"ש ועצ"ע.

ח. הקשה הפנ"י למ"ד דהכא הוי רק אבק רבית דהא בתי ע"ח הוי ר"ק אי לאו דהתורה התירה ואף דלא קץ שיאכל פירות וגם הוי זביני וליכא טעות כלל ומ"ש מהכא. ועיי"ש שצידד דהגמ' סברא דמבתי ע"ח ילפינן לעלמא דהיכי דלא קץ לא הוי רבית גמורה ומה שאמרו רבית גמורה היא והתורה התירה היינו דהוי צ"א ברבית ואעפ"כ אסור אבל מ"מ שרי משום דלא קץ. אלא שזה דלא כהירושלמי דכאן התירה התורה ולא במקו"א וצ"ע. אכן לשיטת רש"י והרמב"ם דחילקו בין בית לשדה איכל"מ דהכא מיירי בשדה דלא חשיב קציצה כיון דלא ברירא שיהא פירות וכמש"כ רש"י לעיל ס"ב משא"כ בבית כבתי ע"ח הוי ודאי רבית, וכ"כ הגר"ח דזהו מקור דברי הרמב"ם דסוגיין מיירי בשדה אבל בבית הוי ר"ק, אך למש"כ רש"י בסוגיין דלא קץ היינו דלא קצץ להדיא שיאכל פירות הדק"ל מ"ש מבתי ע"ח, והגר"ח שם הכריח מזה [לדעת הגאונים] דבבתי ע"ח הוי רק רבית דרבנן כהתוס' דף ס"ד ב'.

ט. גמ' עבד רבינא עובדא וחשיב ואפיק פירי דלא כרבה בר רב הונא. ומצינו כמה פירושים א. פשטות לשון הגמ' 'דלא כרבה' משמע דקאי על זביני דאת ונוולא, וכ"כ הרי"ף וכן דעת הר"ח הו"ד בראשונים, אלא שהרי"ף כתב דכ"ש במשכנתא הוי ר"ק כדמוכח בגמ' דמשכנתא חמירא אולם להר"ח מיירי רק במשכנתא ועיי"ש ברי"ף. ועי' רמב"ם פ"ו ה"ז ובמ"מ דהרמב"ם ס"ל כהר"ח. ב. התוס' ג"כ פי' דרבינא קאי על זביני אלא דפי' דאין הטעם משום רבית אלא משום מחילה בטעות וכ"כ בעה"מ. והתוס' כתבו דמיירי רק בזביני ולא בהלואה ור"ל דלא מיירי במשכנתא וכדחוכיחו מהא דרבינא לעיל ס"ב, ולדבריהם לא קשיא מהא דבגמ' משמע דמשכנתא חמירא, דאמנם משום רבית משכנתא חמירא אבל לרבינא דאפיק משום מחילה בטעות משכנתא קילא דליכא טעות. [מיהו למש"כ התוס' בשם ר"ת ל"מ הכי ועי' להלן] ועי' בעה"מ דרבינא מיירי במשכנתא דאסמכתא [ועי' במלחמות] ולפי"ז גם לתוס' י"ל דרבינא פליג אף במשכנתא אלא דמיירי רק באסמכתא. ג. הראב"ד בכתוב שם והובא ברשב"א כתב דרבינא מיירי רק במשכנתא דהוי הלואה אבל בזביני דאת ונוולא מודה דהוי א"ר. והרשב"א תמה מלשון הגמ' דאמרי' דלא כרבה ברי"ה.

ולדעת הראשונים דרבינא קאי גם במשכנתא קשה מהגמ' לעיל ס"ב ב' דס"ל דהוי א"ר. ומצינו כמה תי' בראשונים א. בעה"מ כתב דרבינא אפיק משום מחילה בטעות ולא משום רבית וכ"כ הראב"ד בהשגות פ"ו ה"ד [ובדעת תוס' נסתפקו לעיל אי קיימי גם במשכנתא או דרבינא לא מיירי כלל במשכנתא]. ב. ברי"ף נראה דהוי ר"ק וכתבו הראשונים דלעיל מיירי באתרא דלא מסלקי דהוי כמכר ולהכי הוי א"ר והכא מיירי באתרא דמסלקי והוי הלואה וע"כ הוי ר"ק, כ"כ הרמב"ן. וגם הראב"ד בהשגות פ"ו ה"ז תי' כן [מלבד תי' הנ"ל]. ג. הרמב"ם שם חילק בין שדה לבית, דטעמא דרבינא לעיל הוא משום דאין ברור שיהא פירות וכפירש"י לעיל ס"ב וכ"ז בשדה אבל בבית ודאי שיהא פירות והוי ר"ק. וכתב הרמב"ם דלפי"ז לא קשה מה שנתקשו הגאונים בדברי הגמ' ופי' הראב"ד דכוונתו ליישב סתירת דברי רבינא ולפי"ז בסוגיין מיירי בבית וע"כ הוי ר"ק. וכ"כ הרשב"א דף ס"ב בדעת רש"י, וצ"ב דרש"י כתב להדיא דמיירי בשדה, ועיקר חילוק זה מבואר ברש"י דף ס"ד ב' לענין משכנתא בנכיתא, אבל לענין לא נכיתא משמע דאי"צ לחילוק זה. וכן הקשה הגר"ח על הראב"ד דבסוגיין נמי מיירי בשדה [וצ"ע דאמנם רש"י והרמב"ן פי' כן אך שמא הרמב"ם לא ס"ל הכן]. ולהנ"ל במ"מ דהרמב"ם ס"ל כהר"ח דדרבינא לא מיירי במשכנתא אי"צ לחילוק הנ"ל ליישב דברי רבינא וכ"כ הגר"ח. ובדעת רש"י יש להאריך ואכ"מ. ד. עוד עי' בתור"פ דתרי רבינא הוו. ה. כע"ז כתב בביהגרי"א סי' קע"ב ד' בדעת הרי"ף דלעיל ל"ג רבינא עיי"ש.

תוס' ד"ה פירי, ור"ת מפרש הכא כרבית קצוצה דמי וכו' ומבואר דמפרש דגם ספק הגמ' לעיל הוא משום מחילה בטעות, ומשמע דבמשכנתא נמי שייך מחילה בטעות וצ"ב, ועי' בעה"מ דכתב דרבינא מיירי במשכנתא דאסמכתא והיינו סוגיא דדף ס"ו ב' ולפי"ז גם משכנתא הוי משום מחילה בטעות, וא"ש דברי ר"ת. אך צ"ע כל הסוגיא לעיל מה שייך טעמא דלא קץ לענין מחילה בטעות, ועי' מהרמ"ש שגם לר"ת אין הנידון במשכנתא משום מחילה בטעות אלא משום רבית והשו"ט דמוכח מרבב"ח דאין איסור רבית ולזה השו"ט אי משום דלא קץ או משום דהוי זביני.

## משכנתא [ב]

### ביאור טעמא דלא קץ – המשך

י. בשיטת הרמב"ם בטעמא דלא קץ. עי' בדברי הגר"ח דפי' דס"ל דהוא משום דאין הריח ברור וכהריטב"א. ויל"ע דבגמ' מבואר דרבינא פליג על טעמא דלא קץ ולמש"כ המ"מ דהרמב"ם ס"ל כרבינא אי"כ לית ליה טעמא דלא קץ. ובאמת לראב"ד בדעת הרמב"ם נראה כן דאין זה הטעם דלא קץ, ועי' לח"מ דמבואר דטעמא דלא קץ הוא טעם נוסף לטעם דאין הריח ברור, אלא דשם פי' בדעת רש"י דתרווייהו בעינן ונתקשה בדברי הרמב"ם דס"ל דבקץ להדיא נמי שרי משום דאין הריח ברור, שהרי בגמ' משמע דבקץ הוי ר"ק. אמנם

למש"כ הרמב"ם דהתירא דאין הריוח ברור הוא דוקא בקנה גוף לפירות משא"כ באסמכתא אי"כ איכל"מ דמשו"ה בעינן לטעמא דלא קץ, מיהו במשכנתא דקנה גוף לפירות יקשה מ"ט לא שרי משום דאין הריוח ברור ואף בקץ, ואפשר דהכא דלא התנה להדיא שיאכל פירות לא קנה גוף לפירות ועי' פנ"י שצידד כן. ויש להאריך עוד ואכ"מ.

**י"א.** שיטת הרשב"א – עי' בדבריו בהמשך הגמ' בדברי רב אשי דפי' דהכא הוי א"ר ולא ר"ק משום דהוי צ"א ברבית. וכתב דרבא בריה דר"י ורבינא פליגי אי צ"א ברבית מותר מה"ת. וצ"ב כוונתו מ"ט חשיב צ"א ברבית ואולי ר"ל משום שיכול לסלקו ולא יאכל רבית. [וזה א"ש לשיטתו דיכול לסלקו אף בשנה ראשונה והא דאמרין סתם משכנתא שתא היינו בלא מסלקין] אלא דלכאורה צ"ב דבגמ' מפרשין דטעמא משום דלא קץ, ועי"כ דמפרש שזו כוונת הגמ' דלא קץ ומשמע דאין הטעם משום דיכול לסלקו.

והנה הרשב"א השוה זאת לדינא דבתי ע"ח, וצ"ע דהתם הוי צ"א ברבית משום דאיכא צד דליכא הלואה כלל דאם לא יפדה הבית הוי מכר מעיקרא ושלו אוכל, אבל משכנתא הוי הלואה אלא שבינתים אוכל פירות. אכן כבר מצינו בתוס' דשו"ט דמשכנתא הוי צ"א ברבית דומיא דמכירה על צד שלא יפדה, עי' דף ס"ה ע"ב ד"ה לכשיהיו לי מעות וכו' ובערכין דף ל"א. וצ"ל דס"ל שאם לא יפרע ההלואה יהא מכור לו מעכשיו, ועי' בתוס' ערכין שם דמבואר דגם לתירוצם דשאני הכא דיכולים גם היורשים לפדות מ"מ איכא צד אחד ברבית אלא דכיון דהוי הלואה לא הותר לר"י צ"א הרבית. וצ"ע דכיון דהוי ודאי הלואה איכא וודאי רבית, ועי' בכו"ח לרעק"א בשו"ת סי' כ' שעמד בדבריהם וצ"ע רב. [ועיקר דמיון הרשב"א משכנתא לבע"ח מבואר גם ברמב"ן אלא דיל"פ ברמב"ן שמדמה רק לחומרא וכקושית התוס' דף ס"ד ובערכין ל"א דלמאן דאסר בגוונא דבע"ח מה"ת ע"כ ליתא להתירא דלא קץ או דאין הריוח ברור].

עוד יל"פ דהכא הוי צ"א ברבית משום דאין הריוח ברור דשמא לא יהא פירות, [וכ"מ בשיעורי ר"ח הלוי ד"ה ונראה] ומה שהוכיח הרשב"א מבתי ע"ח י"ל דס"ל דאף בבית חשיב שאין הריוח ברור כשי' ר"ת בתוס' דף ס"ד ב', ולכן תלוי בפלוגתא דצ"א ברבית. אמנם שם משמע דמשום דהוי מכר הוא דהוי צ"א ברבית וצ"ע. ועי' ש"ך סי' קע"ד סק"א דאי מכירה על דעת שיוכל להחזיר הוי ר"ק [דצ"א ברבית דאורייתא] גם משכנתא הוי ר"ק, ועי' ב"מ סי' קע"ד שהאריך לחלוק ע"ז דצד שלא יהא ריוח לא חשיב צ"א ברבית. ועי' בזה.

### משכנתא בלא נכייטא בלא מסלקי

**י"ב.** גמ' אמר מר בריה דרב יוסף משמיה דרבא הא משכנתא באתרא דמסלקי אכל שיעור זוזי מסלקין ליה אכל טפי לא מפקין מיניה. והא דאיירין במסלקי כתב רש"י בסוה"ע דבלא מסלקי לא מסלקין ליה משום דהוי מכר ולכאורה ר"ל דכיון שהתנה שלא יוכל לסלקו אפי' אם יביא המעות אי"כ כ"ש כשאכל כשיעור זוזי אין יכול לסלקו כל זמן המשכנתא. ומדברי רש"י משמע דלכתחילה אסור אף בלא מסלקי, אולם בגמ' בע"ב אמרין האי משכנתא באתרא דמסלקי [כ"ה גירסת רש"י ועי' להלן] לא ניכול אלא בנכייטא וכתב רש"י שם דבלא מסלקי מותר אפי' בלא נכייטא, ועי' מהרמ"ש ופנ"י שעמדו בזה וכתבו דפלוגתא דאמוראי היא ולרבינא לעיל ס"ב הוי א"ר ואף דהכא לא קיימין לרבינא מ"מ קיימין לרב אשי דס"ל לעיל כרבינא. ועי' ברשב"א שם דאזיל בשיטת רש"י ומ"מ כתב [בד"ה ואתן] דלאו לכו"ע הוא דמאן דאסר בקיצותא מיירי אף בלא מסלקי ע"ש. ועל דרך הפשט נראה דהכא לא הוצרך רש"י לפרש דמותר לכתחילה דאפי' אם אסור לכתחילה א"ש וכמשנ"ת, אבל להלן דמיירי באיסור לכתחילה הכריח רש"י דבלא מסלקי מותר לכתחילה.

**י"ג.** ועי' עוד ברמב"ן דפליג על רש"י בע"ב וס"ל דאף בלא מסלקי אסור לכתחילה, אמנם הרשב"א בע"ב הוכיח דבלא מסלקי מותר לכתחילה מהגמ' דידן דמיירי דווקא במסלקי, וצ"ב דיש לפרש כנ"ל דמ"מ אין יכול לסלקו ודפירש"י גופיה [וכ"ה המגיה]. וי"ל דס"ל דאף שאין יכול להוציא ממנו המשכונא מ"מ יכול למנוע ממנו מלאכול פירות, ועי' עוד ברמב"ן בדינא דרב אשי דלא מסלקין ליה, דאף אי נימא דס"ל כרבינא דהוי ר"ק, מ"מ נ"מ לאתרא דלא מסלקי דהוי רק א"ר דלא מסלקין ליה אף שאכל כשיעור זוזי, ומשמע דרבא בריה דר"י גם בלא מסלקי מסלקין ליה ועי"כ צ"ל כנ"ל.

עי' עוד בריטב"א דס"ל להיפך מרש"י, דבלא מסלקי חמיר טפי דחשיב טפי קציצה והוי ר"ק, וכ"כ הבי"ב בשם בעל העיטור וכתב שם דדבריו בטלים בדעת רוב הפוסקים.

**י"ד.** שם, עי' רש"י דמיירי בלא נכייטא, ומבואר דהוי אבק רבית עכ"פ באתרא דמסלקי. וזה כשיטת רבב"ה לעיל דמשכנתא הוי אבק רבית משום דלא קץ ורבה לשיטתו לעיל דס"ל כרבב"ה. ולכאורה זה דלא כרבינא לעיל דאפיק פירי דהוי ר"ק ולכה"פ מיירי באתרא דמסלקי. ומצינו כמה שיטות בראשונים א. הר"ף דפסק לעיל כרבינא מפרש דהכא מיירי במשכנתא בנכייטא. ב. לתוס' לעיל דרבינא אפיק משום מחילה בטעות ולא מיירי אלא בזבני ולא במשכנתא לפי"ז אין זה סותר לרבינא. ג. עי' רמב"ן דרבא לשיטתו לעיל דהוי א"ר ודעת רב אשי כתב ד"ל דפליג על רבא אלא דלשיטתו דרבא אמר דכיון דלא מפקין מיניה גם לא מסלקין ליה ואפי' אי נימא דבאמת ס"ל כרבא מ"מ הלכתא כרבינא. ועי' דרישה סי' קע"ד שהאריך לבאר דשיטת הרא"ש למסקנתו דאין הלכה כרבינא משום

דר"א פליג עליה ודלא כהר"ף. ד. ע"י ביהגר"א סי' קע"ב דלראשונים דבלא מסלקי מודה הר"ף דלא הוי ר"ק יש לפרש דהכא מיירי בלא מסלקי, והוכיח מהר"ף דלא תי' כן דע"כ ס"ל דאין חילוק בין מסלקי ללא מסלקי ולרבינא אף בלא מסלקי הוי ר"ק, וע"י אבהא"ז פ"ו ה"ד שתמה דהא בגמ' מפורש דמיירי באתרא דמסלקי ומשו"ה הוכרח הר"ף לומר דמיירי בנכיתא ולא מצינו גירסא אחרת בסוגיין וצ"ע.

ולפי' הר"ף מבואר דלרבא בריה דר"י במסלקי אפי' בנכיתא אסור. אולם בגמ' בע"ב אמר רבא בריה דרב יוסף משמיה דרבא האי משכנתא באתרא דמסלקי לא ניכול אלא בנכיתא, ומבואר דס"ל דבנכיתא שרי אפי' בדמסלקי, ורק לצורבא מרבנן אסור, ואמנם בגמ' להלן פליגי אמוראי ואסרי אפי' בנכיתא מ"מ לרבא בריה דר"י מותר וצ"ע לפי' הר"ף דלעיל מיירי בנכיתא ואפי"ה אסור עכ"פ באתרא דמסלקי, והכא שרי בנכיתא. וע"י רמב"ן דיש גורסים בגמ' להלן באתרא דלא מסלקי [ואעפ"כ אסור לכתחילה ודלא כרש"י] אבל במסלקי אסור אפי' בנכיתא, דדווקא בתרתי למעליותא דלא מסלקי והוי כמכר וגם בנכיתא דהוי כמחיר הקרקע מותר משא"כ במסלקי. והרמב"ן הסכים לגי' זו.

ולהלן אמרינן דאף אי בנכיתא אסור מ"מ בקיצותא דאוכל ה' שנים בלא נכיתא ואח"כ משלם עבור הפירות שרי משום דכנגד מה שאכל ה' שנים ראשונות הרי הוא כנותן ללוה לאכול ה' שנים האחרונות במה שמשלם לו עבורם אף שהוא טורח בגידולם והוי כאריס, ומזה הוכיח הרמב"ן דמיירי בלא מסלקי דאי מסלקי הרי אחר שישב בקרקע חמש שנים הראשונות יוכל הלוה לסלקו ונמצא שאכל רבית. ולפי"ז נמצא דאף בלא מסלקי לא התירו אפי' בנכיתא אלא בקיצותא ודלא כרש"י. אמנם יש שפ"י דאף אי מיירי במסלקי מותר, דאף שהלוה יכול לסלקו מ"מ המלוה אין יכול להסתלק ובמש"כ המ"מ פ"ו ה"ח דאין יכול לתבוע החוב קודם הזמן וא"כ ע"כ יהא חייב לטרוח בשדה עוד ה' שנים ולשלם על הפירות.

#### סלוקי בלא זוזי

ט"ו. בגמ' נחלקו אמוראי באבק רבית כשאכל שיעור הקרן אם יכול הלוה לומר דהמלוה אכל הקרן ולסלקו. ולרבא ברר"י יכול לסלקו וצ"ב הטעם. ופשטות הגמ' דאף שירד בתורת רבית מ"מ אמרינן שיכול הלוה לקבוע דהוי תשלום עבור הקרן ולא עבור הרבית. והנה בגמ' אמרינן דלא מחשבינן משטרא לשטרא וצ"ב מ"ש. עוד יליע דכיון דאין א"ר יוצאה בדיינים וכבר זכה בו המלוה אין יוכל הלוה לקבוע שמה שאכל יהא הקרן. וע"י ריטב"א ומשמע דס"ל דאמדינן דעתו שנתן בתורת תשלום הקרן ולא בתורת רבית, וצ"ב דא"כ פליגי באומדנא. ובגידו"ת עמ' תתס"ז נראה שנסתפק אי אמדינן דעתו דהורידו לפירות עבור הקרן או דחכמים קבעו כן דיהא עבור הקרן, עיי"ש.

הראשונים לעיל ס"ד ב' הביאו בשם רבינו אפרים דלא אמרו דסלוקי בלא זוזי אפוקי הוא אלא במשכנתא דכבר זכה המלוה בחובו ולכך אין הלוה יכול להוציא ממנו אבל בלא משכנתא וכגון בהלוהו ודר בחצירו דחייב לשלם שכר, אף לאחר שדר בה יכול לנכות השכר מן החוב דאומר לו דמה שדר בה יהא כתשלום הקרן. ומבואר דמודה רב אשי דמשתלם החוב מהרבית שאכל אלא דמשכנתא חשיב שגבה כבר כל החוב. ועיי"ש ברמב"ן במלחמות ובעה"מ וברשב"א.

ט"ז. נחלקו הראשונים אם א"ר יכול הלוה לתפוס, דלדעת הראב"ד יכול לתפוס וע"י רמב"ן רשב"א ונמוק"י שהוכיחו דאין יכול לתפוס דהא הכא אין לך תפיסה גדולה מזו שתופס החוב עבור הרבית ואף משטרא לשטרא יוכל לתפוס. וכ"פ בשו"ע סי' קס"א ס"ג עיי"ש, וצ"ב דעת הראב"ד. וע"י שו"ת הריב"ש סי' ש"ה וגידו"ת עמ' תתס"ז. וצ"ע. ובדברי הרמב"ן שהוסיף דהא שטר העומד לנכות לאו כגבוי דמי ומשמע דאי כגבוי דמי דחשיב ברשות המלוה ל"ק על הראב"ד, העיר הרב ב. ליהמן דמ"מ אין יגבה עכשיו את החוב הרי הלוה יאמר עכשיו שתופס עבור החוב, וצ"ל דאי הוי כגבוי אין הלוה יכול למנוע ממנו ליטול את שלו דאין תפיסת הלוה כלום כיון דחשיב ברשות המלוה. ועצ"ע.

#### משכנתא [ג]

#### סלוקי בלא זוזי - המשך

י"ז. מבואר בגמ' למר בריה דר"י אמרינן דביתמי אם אכל טפי מפקינן מיניה ומחשבינן משטרא לשטרא, והר"ף והרמב"ם גרסי דאם אכל טפי לא מפקינן מיניה ורק מחשבינן משטרא לשטרא, ולר"א אפי' קודם שאכל טפי לא מסלקינן ליה. וע"י רש"י דטעמא דמר בר"י משום דהוי כאילו ב"ד מוחין בידו. והנה הרמב"ן [ד"ה וקרו] כתב דבאבק רבית אף שאין מוציאין ממנו מ"מ אם אמר הלוה קודם שלקח שלא יטול אסור ליטול ואם נטל מוציאין ממנו. וכ"ה בשו"ע סי' קס"א ס"ד וע"י בביהגר"א שם דהוי כגזל. והרמב"ן תמה לפי"ז

אמאי ביתמי אין מוציאין הרי כאילו ביי"ד מוחין בידו, ותי דמיירי באכל ברשות האב או דכיון דמשכן בחיי אבוהון יתמי בתנאה דאבוהון קיימי, [ודבריו צ"ב].

ולכאורה עיקר דבריו הם דברי הגמ' דהוי כאילו שבי"ד מוחין בידו ולהכי מפקינן מיניה, ועוד צ"ב דאי אכל ברשות האב אמאי מחשבינן משטרא לשטרא. אכן עיי' רש"י דהוי כאילו מוחין בידו אחר שאכל כשיעור זוזי ומשמע דקודם שאכל לא מוחין בידו אלא הוי רק כאילו אמרו אח"כ שיהא אכילת הפירות עבור הקרן, ורבא בר"י לשיטתו דהלוה מצי מסלק ליה עיי' שאומר לו דהפירות יחשבו עבור הקרן וכאילו פרע החוב וממילא פקע זכותו במשכנתא כיון שכבר נפרע החוב ולהכי ביתמי מפקינן מיניה מה שאכל אח"כ דכיון שפקע המשכנתא הוי כגזל. ור"א דפליג דלא מצי מסלק בלא זוזי משו"ה אף ביתומים לא מצו מסלקי ולפי"ז חדא פלוגתא היא וכ"מ ברא"ש. אמנם להרי"ף והרמב"ם דגם לרבר"י אף ביתמי לא מפקינן מיניה משמע דלא חשיב כאילו נסתלק מן המשכון ורק דמחשבינן משטרא לשטרא וצ"ב הטעם ועכ"פ לפי"ז לאו חדא פלוגתא היא. ובאמת לשיטתם לא גרסינן עבד ר"א עובדא וכו' וא"כ ר"א לא פליג ביתומים ומודה דמצי מסלק ליה, ולכאורה הוא משום דהוי כמחאה. וכ"ז צל"ע.

### קושית הראשונים מ"ש משכנתא מבתי ערי חומה

י"ח. הראשונים הקשו מ"ש משכנתא מבתי ע"ח דאמרינן בערכין ל"א דרבית גמורה היא והתורה התירה וא"כ אמאי משכנתא לא הוי ר"ק. [והובא לעיל מקצת דבריהם]. וביאור הקושיא בפשוטו דטעמא דלא קץ שייך גם בבע"ח או משום דאין הריוח ברור או משום דלא קץ להדיא שיאכל פירות, ועיי' בדברי הגר"ח. אמנם מדברי הרמב"ן משמע יותר דבע"ח נמי הוי משכנתא וכ"מ לשון התורא"ש לעיל דף ס"ד ב' וצל"ע.

ומצינו כמה תירוצים. א. התוס' לעיל דף ס"ד ב' תי' עפ"י דברי רש"י שם דבבית אין צד הפסד ובשדה יש צד הפסד, ולכך התם ליכא להתירא דאין הריוח ברור. וחילוק זה כתב הרמב"ם וביאר הגר"ח דבא ליישב קושיא הנ"ל. ב. התוס' שם תי' לדעת ר"ת דאיה"נ גם בבית בבע"ח הוי רק אבק רבית וכוונת הגמ' שם דהוי רבית גמורה מדרבנן. ג. ברשב"א מבואר דתלוי בפלוגתא בדין צ"א ברבית אי אסור מה"ת או לא ומי"ד דהכא הוי א"ר ס"ל דצ"א מותר מה"ת וס"ל דהכי ס"ל לתנא דמתני' שם וס"ל כר"י, ורבינא ס"ל כרבא התם דצ"א ברבית לכו"ע אסור וס"ל דמה"ת הוא, אבל רבא גופיה ס"ל דלר"י צ"א אסור רק מדרבנן, עיי"ש שהאריך. ד. גם הרמב"ן במלחמות ובחי' תלה זאת בפלוגתא דתנאי שם והוכיח כרבינא דאסור מה"ת עכ"פ במסלקי, ולרבר"ה ורבא דמשכנתא הוי א"ר ס"ל כתנא דמתני' שם דלא הוי רבית גמורה מה"ת, אמנם עיי"ש דלא פ"י טעמא משום צ"א ברבית אלא כרבא דפלוגתא אחריתי היא ומשמע דלא ניחא ליה לפרש כהרשב"א דמשום צ"א הוא וי"ל דלא חשיב צ"א כיון דודאי הוי הלואה וגם דלא ניחא ליה לפרש דלא קץ היינו צ"א ברבית, ועיי'. ה. לדברי הרמב"ם דמכירה באסמכתא כיון דלא קנה הגוף לפירות שאני ממשכנתא, לכאורה ל"ק מבע"ח דהתם נמי דמי לאסמכתא. אולם מדברי הגר"ח דלכך הוצרך הרמב"ם לחלק בין בית לשדה מתבאר דבע"ח דמי למשכנתא וכדלעיל מהרמב"ן, וצ"ל דכל שידע דאיכא צד דיתבטל המכר ע"כ נתן לו בקנין משכנתא, וצל"ע.

### דף ס"ז ע"ב

### משכנתא בנכיתא

י"ט. אמר רבא בריה דר"י האי המשכנתא באתרא דמסלקי לא ניכול אלא בנכיתא וכו', וטעם ההיתר פירש"י ד"ה באתרא וכו' דנראה כמוכרו לו ויורד בספק דאפי' תלקה ינכה לו אותה קצבה הלכך כי שקיל מיניה טפי לאו רבית הוא, ולכאורה אין כוונתו דהוי מכר ולא הלואה דא"כ אין צ"ל דיורד בספק אלא כוונתו דהנכיתא אינה על הפירות אלא על זכות הפירות וכיון דיורד בספק הוי כקרום לשכר ולהפסד. ועיי' עוד רש"י לעיל דף ס"ד ב' דדוקא בשדה או כרם דאיכא ספק מותר בנכיתא אבל משכנתא של בית דליכא ספק אם יהא פירות אסור כיון דמוזיל לו בשכר ההלואה דומיא דהמשנה שם דהמלוה את חבירו לא ישכור ממנו בפחות. וזה כשיטתו הכא. ועיי' טור סי' קע"ב דההיתר משום קרום לשכר ולהפסד. ועיי' רמב"ן בסוף הסוגיא דעמד בסברא זאת דדמי למה שעזי חולבות והקשה מ"ט דמאן דאסר, [אמנם לדעת הרמב"ן התירא דקרום לשכר ולהפסד בעזי חולבות הוא משום דהוי מכר עיי' רמב"ן גטין ל', ועיי"ש היטב ודבריו צ"ב. ויל"ע מ"ש מפרדיסא דכיון שמוזיל טובא אסור ועיי' תוס' דף ס"ד ע"א ד"ה מה וכו' וריטב"א הישנים דף ע"ג שעמדו בזה ותי' דמשכנתא הוי מכר. [ואף שהתוס' כתבו כן רק על משכנתא דסורא, בריטב"א מפורש כן גם על משכנתא סתם ולכאורה צ"ל כן גם לתוס'].

כ. והנה בלא נכיתא נתבאר לעיל דאיכא פלוגתא אם הוי ר"ק, ולשיטת הרי"ף אסור מה"ת והוי ר"ק וכרבינא, וכן ס"ל לרש"י אליבא דרבינא ולדבריו בסוגיא דלעיל מיירי אף בשדה, [ואמנם הרשב"א דף ס"ב כתב בשם רש"י דדוקא בבית הוי מה"ת אך ברש"י שלפנינו



מבואר דלא כן וכנ"ל, ולפי"ז נמצא דמהני סברא דקרוב לשכר ולהפסד להתיר מה"ת. אמנם למבואר בדף ס"ב ב' אף לרבינא בשדה מותר מה"ת אף בלא נכייטא ומשום דאין הריח ברור, ולפי"ז איכל"מ דמשו"ה שרי בנכייטא דבלא"ה מותר מה"ת. ובסתירת דברי רש"י נתבאר במקו"א עפ"י הרמב"ם דהא דאין הריח ברור מהני רק כשקנה גוף לפירות ורבינא בדף ס"ז מיירי בלא קנה גוף לפירות או משום דמיירי במסלקי או משום דלא מיירי במשכנתא אלא במכירה באסמכתא ולפי"ז הא דנכייטא מיירי באופן דחל מכר דשרי מה"ת משום דאין הריח ברור, ועצ"ע בזה.

ועי' בראשונים דף ס"ד שפי' כן בדעת רש"י דבשדה מותר משום דאף בלא נכייטא אינו ר"ק כיון דאין הריח ברור, ויותר כתבו דזו כוונת רש"י שם לחלק בין בית לשדה דבשדה דאיכא ספק ואין הריח ברור אינו ר"ק לכך בנכייטא מותר. ולפי"ז אין כוונת רש"י דההיתר בנכייטא משום קרוב לשכר ולהפסד אלא מטעם אחר ועי' להלן. אך עיקר ביאור הראשונים צ"ע דברש"י מבואר דשרי משום דלא חשיב רבית דמוכר על הספק, ואפשר דתירתי קאמר וצ"ע.<sup>3</sup> והעירו דלשון הרמב"ן דמיירי בשדה ולפיכך י"ש אומרים דהוי א"ר ובנכייטא שרי ומשמע דבאמת אין ההיתר בנכייטא רק משום דבלא נכייטא הוי א"ר אלא אף למ"ד דהוי ר"ק מ"מ בנכייטא שרי, ולפי"ז יתפרש על דרך הטור דקרוב לשכר ולהפסד אלא דמסתייע מהא דאף בלא נכייטא יש מתירים, אבל ברשב"א מפורש כנ"ל.

והתוס' דף ס"ד ב' פי' בשם ר"ת דטעם ההיתר משום דכיון דהשדה בלא"ה אינה ברשות הלוח דמשכנתא היא אצל המלוה אין הלוח מפסיד במה שהמלוה אוכל פירות, משא"כ בההיא דלא ישכור בפחות דהלוח מפסיד. והתוס' תמהו ע"ז ולכך פי' דטעמא משום דהוי כמכר ולכן אף בבית מותר, והיינו דאין כאן הלואה כיון שהדמים ניתנו עבור המשכנתא, ובה תי' הא דלא ישכור בפחות דהתם אין זה תמורת דמי ההלואה אלא דבר נוסף ואין זה מבטל שם הלואה. וכ"כ הרמב"ן והרשב"א. ומבואר דפליגי אי ההיתר משום שקנה והוי מכר או משום דההזולה מחמת צד ההפסד. אמנם עי' בטור שכתב דגם לר"ת אם קיבל קיבל הלוח שהוא הממשכן אחריות שאם יפסד יתן לו משאר נכסיו אסור כיון שאין לו הפסד ומבואר דאף לר"ת בעינן להיתר דקרוב להפסד וצ"ע.

ובסברת התוס' דשרי מטעם דאין הלוח מפסיד באכילת המלוה את הפירות או משום דהוי מכר לכאורה ה"ט מהני גם למשכנתא בלא נכייטא ובפרט סברא דהוי מכר הרי מקור התוס' מגמ' דף ס"ב דמיירי בלא נכייטא וצ"ב דא"כ אמאי בעינן לטעמא דלא קץ, ואפשר דהאי טעמא ל"מ להתיר איסור דאורייתא אך מקושת התוס' מהא דבתי ערי חומה מוכח דטעמא דזביני מהני להתיר איסור דאורייתא וכ"כ המהרש"א. ועי' פנ"י מש"כ בזה. ועי' מש"כ להלן מהרשב"א בדעת רש"י.

כ"א. ובמש"כ רש"י דבבית ודאי איכא ריוח עי"ש בתוס' דר"ת פליג וס"ל דגם בבית יתכן שלא יהא פירות אם יפול הבית, ובגהש"ס לרעק"א תמה דאם יפול הבית לא יצטרך לשלם על מה שלא דר' כדקיי"ל הכי בשכירות וא"כ ליכא הפסד, עי"ש שדן לחלק בין משכנתא לשכירות, ועי' חו"ד סי' קע"ב ד'. וברמב"ן ס"ז ע"ב כתב דבנכייטא אם שטפה נהר גובה את חובו משא"כ במשכנתא דסורא עי"ש. ולכאורה מבואר כקושת רעק"א דאין מנכה אלא על הזמן שהבית קיים. ובעיקר קושת רעק"א עי' לעיל בהערה.

כ"ב. שם בגמ' וצורבא מרבנן אפי' בנכייטא לא ניכול, ופירש"י דצו"מ לא יאכל שלא ילמדו ממעשיו להקל יותר. ולהלן בגמ' רבינא אכל בנכייטא ופי' התוס' דלא רצה להחזיק עצמו צו"מ, ולכאורה כיון שיש לחוש שילמדו ממעשיו איך יכול שלא להחזיק עצמו לצו"מ וי"ל ועי' רשב"א סוד"ה ואתו דמשמע דהאיסור לצו"מ הוא לחוש למ"ד דאסור ולפי"ז א"ש טפי דרבינא לא החזיק עצמו צו"מ. ולהלן אמרינן דר"כ ור"פ ור"א לא אכלו ובתוס' בשם ר"ח מבואר דהיינו משום דצו"מ לא אכיל אבל מדינא לכו"ע שרי, אולם הר"ף כתב דס"ל דאסור מדינא [ולשיטתו פי' הסוגיא לעיל בע"א דאכל שיעור זוזי דמיירי בנכייטא] וכ"כ הרמב"ן וכ"כ למ"ד דקיצותא אסירא היינו מדינא ורק במשכנתא דסורא מותר. ועי' רשב"א שהביא ב' דיעות בזה והריטב"א נקט דאף מאן דאסר בקיצותא היינו רק לצו"מ.

כ"ג. הנה נתבאר ב' אופנים בהיתר דנכייטא או משום דהוי כמכר או משום דקרוב לשכר ולהפסד. ולמ"ד דבנכייטא אסור צ"ל דלא חשיב מכר ולא דמי למשכנתא דסורא דשרי [משום דחשיב מכר וכמש"כ רש"י] או דיל"פ דמעיקר הדין דמי למשכנתא דסורא אלא דמחזי כהלואה, ועי' בלשון התוס' ומדבריהם נראה דאמנם בשנה הראשונה חשיב כמכר מ"מ שאר המעות הוי הלואה ונמצא דמוזיל לו

<sup>3</sup> ולכאורה יש נפ"מ בזה דאם כוונת רש"י משום קרוב לשכר ולהפסד א"כ החילוק בין בית לשדה הוא דבבית אין הפסד, אבל אם כוונתו דבשדה בלא נכייטא לא הוי ר"ק דאין הריח ברור וממילא בנכייטא מותר לגמרי לפי"ז צ"ל דבבית לא זו בלבד דאין הפסד אלא גם ודאי יש ריוח. והנה התוס' שם הקשו על רש"י דבבית נמי אם יפול הבית לא יהא ריוח והרעק"א הקשה דמ"מ לא יצטרך לשלם על מה שלא דר. אולם אף דבכה"ג לא יפסיד מ"מ לא ריוח ועדיין אין הריח ברור, וקושת רעק"א היא לפשטות רש"י דהחילוק משום דבשדה הוי קרוב לשכר ולהפסד משא"כ בבית דאין הפסד ושפיר מקשה רעק"א על תוס'. ולפי"ז בלא נכייטא לא הוי ר"ק אף בבית כיון דאין הריח ברור, ועי' השגות הראב"ד פ"ו ה"ז.

שנה זו עבור הלואה דשאר המעות ודמי לשוכר ממנו בפחות. ומ"מ גם לדבריהם י"ל דמעיקר הדין הוי מכר על כל השנים אלא דמחזי כהלואה וצ"ל. והא דלא התיר משום דקרוב לשכר ולהפסד ע"י ברמב"ן בסוף הסוגיא וצ"ב. וע"ע תוס' דף ס"ד א'.

## משכנתא [ד]

### נכייטא - המשך

בדברי רש"י דף ס"ד דבבית אסור אף בנכייטא משום דאין צד הפסד ע"י לעיל דפשוטות כוונתו משום דהתירא דנכייטא הוא משום קרוב לשכר ולהפסד ובבית ל"ש האי טעמא וכ"כ הטור, אולם בראשונים פ"י דכוונתו דלא התירו נכייטא אלא אם בלא נכייטא הוא רק א"ר. ובבית דבלא נכייטא הוי ר"ק משום דאין הריוח ברור אף בנכייטא אסור. ולפ"י לא נתבאר ברש"י טעמא דנכייטא קיל טפי ויל"פ משום דהוזלה הוי כמחיר החפץ ואינו מתפרש כרביית אלא דזה לא הותר ברביית דאורייתא, וקצת משמע הכי בדברי רש"י שם דע"ז הוכיח ממתני' דאסור אף בכה"ג ולהנ"ל מודה רש"י דמהני הך טעמא במקום דבלא"ה לא הוי ר"ק וצ"ל.

ויש לדון אי בבית הוי ר"ק כמו בלא נכייטא או דנחית דרגא והוי א"ר. ובראשונים מבואר אליבא דרש"י דהוי א"ר וכ"כ הרמב"ם פ"ו ה"ז, והיינו דגם בבית שייך טעמא דנכייטא אלא דלא מהני להתיר לגמרי אלא במקום שבלא נכייטא הוי א"ר, ונקטו הראשונים דמ"מ גם היכי דבלא נכייטא הוי ר"ק מהני נכייטא להקליש איסורו [וגם בזה היה אפשר לומר דלא מהני להתיר איסור דאורייתא כלל] אמנם להתיר דליכא התירא דנכייטא כלל בבית א"כ הוי כלא נכייטא דבבית הוי ר"ק. וע"י ריטב"א דף ס"ז א' דס"ל דהוי ר"ק ושם נראה דס"ל כהטור.

ובעיקר דברי הראשונים דבבית בלא נכייטא הוי ר"ק, יל"ע דאי קאי לרבינא הרי פירש"י בדף ס"ז דמיירי בשדה ואמנם הרשב"א דף ס"ב כתב דלרש"י מיירי בבית אך ברש"י שלפנינו לא כתב כן וצ"ע. ואי קאי לרבינא וס"ל דבבית מודה דהוי ר"ק הרי לטעמיה דשרי משום דלא קץ ולרש"י היינו דלא קצץ שיתן פירות א"כ אף בבית שייך האי טעמא, [ולהלח"מ פו ה"ז דבעינן תרתי גם דאין הריוח ברור וגם דלא קץ א"ש דבבית אין היתר דאין הריוח ברור, אבל אי נימא דסגי בטעמא דלא קץ לחוד אף בבית לא הוי ר"ק]. מיהו באמת בנכייטא הרי הוא קץ וליכא להתירא דלא קץ כלל וא"כ בכה"ג אף לרבינא בלא נכייטא הוי ר"ק כרבינא אי לאו דאין הריוח ברור, ולהכי בבית הוי ר"ק. ומ"מ קשה כנ"ל דרש"י כתב דרבינא מיירי אף בשדה וה"ל לרבינא בקץ [עוד העירו דנכייטא דשרי מיירי אף במסלקי ולמבואר לעיל לדעת רש"י דבמסלקי אף דאין הריוח ברור אסור משום דלא קנה גוף לפירות א"כ בלא נכייטא אף בשדה הוי ר"ק] ובדוחק י"ל דלאו דוקא בית אלא בכל אופן דל"ש התירא דאין הריוח ברור כגון שלא הקנה לו הגוף לפירות, וצ"ע.<sup>4</sup> וע"ע לשון הרמב"ן דמיירי בשדה דיש אומרים דהוי א"ר ומשמע דקאי לרבינא ומודה בבית דהוי ר"ק.

### משכנתא דסורא

כ"ד. מבואר בגמ' דמשכנתא דסורא לכו"ע שרי וע"י ברמב"ן דלא הוי הלואה אלא חשיב כשכירות דשוכר ממנו בדמים הללו בכך וכך. [וע"י תוס' דף ס"ד א' דטעמא דמשכנתא דסורא דהוי מכר]. ונחלקו הראשונים אי מיירי בלא מסלקי או אף במסלקי, דהתוס' הכריחו דמיירי במסלקי דאי לא מסלקי אף בלא נכייטא שרי וכדעת רש"י, וכ"כ הרמב"ם פ"ו, אמנם הרמב"ן [ד"ה ומצאתי] חולק ע"ז דאי במסלקי לא מהני מה דמשכן לכל השנים וע"כ דמיירי בלא מסלקי, וכ"כ הראב"ד פ"ו ה"ח, והרמב"ן לעיל [ד"ה ומדברי ר"ח] הוכיח מזה דאפי' בלא מסלקי אסור אי לאו במשכנתא דסורא ודלא כרש"י. אמנם בהמשך דבריו כתב דאיכל"מ שמשכנתא דסורא מיירי במסלקי ואעפ"כ חשיב קנין שכירות ולא הלואה דאין אחריות הלואה על דמי ההלואה אפי' שטפה נהר.

והחילוק בין משכנתא דסורא למשכנתא סתם מצינו כמה ביאורים. א. התוס' לשיטתם דמותר אף במסלקי כתבו דמ"מ סתם נכייטא לא קנה לכל השנים כיון דלא כתב להדיא שקנה לכך וכך שנים אלא רק לשנה אחת ועדיין שאר המעות הוי הלואה ועבור ההלואה מוזיל לו. ב. עוד ע"י ברמב"ן ד"ל דאיכא ג' חילוקים דבמשכנתא דסורא אם ישטפנה נהר אין צריך לשלם לו מעותיו וגם דאין יכול לתבוע החוב [דכבר נפרע במה שקנה הקרקע] אבל בנכייטא עדיין אחריות המעות עליו וצריך לשלם לו ולכך הוי הלואה. ועוד דהלשון הוא לשון מקח וע"י ביהגרי"א דכוונתו לתי' התוס' דכיון שקנה לכל השנים עד שינכה כל החוב הוי מכר משא"כ במשכנתא דנכייטא. ג. עוד כתב בשם הנשיא דבנכייטא מיירי דאין מנכה לפי השנים אלא סכום מסוים והרמב"ן דחה פ"י זה. וע"י ח"י הר"ן.

<sup>4</sup> [והנה יש שר"ל דלרבינא לית ליה טעמא דאין הריוח ברור ולהכי הוצרך לטעמא דלא קץ ולפ"י נכייטא יהא אסור ויתבאר טעמא דרבינא דמיקל בנכייטא אך זה אינו דמר בריה דר"י שרי בנכייטא אף דס"ל בע"א בלא נכייטא כרבינא (עכ"פ לפירש"י דמיירי בלא נכייטא) וע"כ דכו"ע מודו לטעמא דאין הריוח ברור והתם מיירי בגוונא דלא שייך האי טעמא ואכמ"ל].

ילייע אם במשכנתא דסורא מותר גם רבית ממקו"א או רק פירות מהשדה ולכאורה לרמב"ן דהוי שכירות ולא הלואה מותר ועי' סה"ת שמ"ו ח"ד הי"ח שנראה דנסתפק בזה. ועי' שו"ת הרשב"א ח"ג סי' י"ד דנסתפק אי מהני מחילה במשכנתא דסורא. ועי' חו"ד סי' קע"ד ז'. ועי' ש"ך סי' קע"ב סק"ד ומקומ"ח שם. ועי' להלן.

### גדרי משכנתא באתרא דמסלקי ובלא מסלקי

**כ"ה.** בגמ' מבואר דבאתרא דמסלקי אין בע"ח גובה ממנה ואין בכור נוטל פי שנים ואין שביעית משמטת, משא"כ בלא מסלקי. ועי' רש"י [ד"ה ואין הבכור וד"ה בע"ח] דבמסלקי הוי מלוה בעלמא ואין השדה לפניו אלא לשעבוד פירות ובלא מסלקי כמכורה היא אצלו. וכן לעיל בד"ה באתרא דמסלקי כתב דבלא מסלקי מותר אף בלא נכייטא דכל ימי הזמן כמכורה היא אצלו.

והרמב"ן בע"א בריש הסוגיא ביאר דברי רש"י [והו"ד לעיל] דבלא מסלקי הוי כקנה עד הזמן שמחזיר המעות והיינו דקנה גם הגוף ולכך הפירות שאוכל אינם רבית דשלו אכל, ולפי"ז לכאורה אין כאן הלואה כלל דהמעות הם דמי המכר, ועי"ש ברמב"ן שמסכים לזה בגדר הקנין אלא דס"ל דמהני רק דלא הוי ר"ק אבל מ"מ הוי א"ר ודלא כרש"י דמותר לגמרי. ולרש"י נמי הובא לעיל דאיכא מ"ד דאף בלא מסלקי הוי א"ר והיינו רבינא בדף ס"ב [ועכשיו מצאתי דכ"מ במלחמות בסו"ד דכ"כ גם בדעת רש"י]. אמנם לעיל ביארנו לדעת רש"י דלמ"ד דהוי א"ר ס"ל דקנה רק הגוף לפירות ולכך הוי הלואה דאין הדמים עבור הגוף דאח"כ כשמסלקו מהקרקע פורע את הדמים אע"פ שכבר אכל הגוף, והא דהוי רק א"ר הוא משום דאין הריחוק ברור. אבל ברמב"ן נראה דאף דהוי מכר עד זמן הפירעון מ"מ הוי א"ר. ועי' לשון הר"ן כתובות מ' בדפי הרי"ף בשם הרמב"ן דנראה דהוי קנין גוף לפירות.

ובמשנ"ת דטעם ההיתר בלא מסלקי הוא משום דקנה לגמרי ואח"כ פודה את השדה ואין הדמים כהלואה אלא כמכר, יש להעיר דלכאורה טעם זה לא שייך בנכייטא דאי הוי כמקח ואח"כ פודהו כשמחזיר דמיו אמאי מנכה לו דמי הפירות שאכל, וי"ל. [אמנם אין לומר דבאמת נכייטא שרי רק משום התירא דנכייטא דרש"י כתב דבלא מסלקי **אפי'** בלא נכייטא שרי ומשמע דכ"ש בנכייטא שרי מה"ט. וכ"מ בראשונים שכתבו דלרש"י הו"מ למימר דצורבא מרבנן לא ליכול אלא בלא מסלקי, ומשמע אף בנכייטא ודו"ק].<sup>5</sup>

**כ"ו.** נחלקו הראשונים במשכנתא שבתחילה אין יכול לסלקו ואחר הזמן יכול לסלקו אי חשיב כמסלקי [ופשטות הגמ' להלן ס"ח ע"א דכן הוא סתם משכנתא דמסלקי דבשנה ראשונה אין יכול לסלקו], דהרמב"ן בסוף הסוגיא [ד"ה והוי יודע] כתב דדינו כמסלקי וכ"מ לשון רש"י סוף ע"א "דכל אותן השנים" כמכר היא אצלו ומשמע דאח"כ אינה כמכר, אולם הרשב"א כתב דאף לאחר שכלה הזמן שאין יכול לסלקו כיון שמתחילה הוי מכר לא פקע הקנין עד שיפרע לו ויסלקו, והוכיח כן מהא דאמרין בגמ' דבמסלקי שביעית משמטתו וקשה דכיון שאין המלוה יכול לתבוע החוב בתוך הזמן הרי לא קרינן ביה לא יגוש, ותי' דמיירי לאחר הזמן ולפי"ז הוכיח דבלא מסלקי אין השביעית משמטת אף לאחר הזמן שהתנו ואע"פ שכבר יכול לסלקו דינה כלא מסלקי כיון שכבר קנה ולא פקע הקנין. [ולפי"ז הא דמסלקי מיירי ביכול לסלקו אף תוך השנה ולא כסתם משכנתא דאין יכול לסלקו תוך השנה]. ועי' היטב לשון הרמב"ם פ"ז ה"ד ושו"ע חו"מ סי' ס"ז דבמסלקי כתבו "בכל עת שיביא מעותיו" ומשמע כהרשב"א דאם בתחילה א"י לסלקו חשיב כלא מסלקי, ואח"כ בלא מסלקי כתבו דאין יכול לסלקו עד סוף זמנו ומשמע כהרמב"ן ועי"ש בסמ"ע ס"ק ח', ובביהגר"א כתב דס"ל כהרמב"ן עי"ש. ובשו"ע שם בסוף הסעי' מפורש כהרשב"א, והגר"א כתב דזה לדעת הי"א שם והסמ"ע לא פי' כן עי"ש. ועי' ריטב"א בדינא דמסלקין ליה מתמרי דעל בודיא שנסתפק בזה ונוטה דחשיב כלא מסלקי ונפ"מ דאף כשיסלקו לא יסלקו מפירות מחוברים כיון דזכה בהן.

והרא"ש הקשה קושית הרשב"א אמאי שביעית משמטת במסלקי הרי לא קרינן ביה לא יגוש, והוכיח מזה דהמלוה יכול לתבוע החוב אף בתוך הזמן, ולהכי קרינן ביה לא יגוש. ולפי"ז בלא מסלקי דאין שביעית משמטת איצ"ל משום דהוי מכר אלא משום דלא קרינן ביה לא יגוש ורש"י כתב דטעמא דכולהו משום דמכר הוא אצלו, ואפשר דתרוויחו איתנהו ועי' ריטב"א שעמד בזה וכתב דאף בל"מ מיירי שהתנה שיוכל לתבועו בתוך הזמן. ומשמע דהרא"ש ס"ל כהרמב"ן וכ"כ בהגהות הגר"א על הרא"ש. ועיקר דבריו דבמסלקי יכול המלוה לתבוע החוב תוך הזמן כ"כ בתשובת הרמב"ן הובא בסה"ת [שמ"ט ח"ה עמ' תתצ"ט עי"ש עוד] אמנם עי' ר"ן כתובות דף מ' בדפי הרי"ף בשם הרמב"ן דלא כתב כן וצ"ע.

ובפשטותו פלוגתת הראשונים אי בטל הקנין כשנגמר הזמן תלוי בהנ"ל דאם הוי קנין גמור עד שיפדה א"כ אף בזמן דיכול לסלקו לא פקע הקנין וכהרשב"א [ומ"מ גם לדבריו נראה דאיי"צ מעשה קנין אלא ממילא כשמחזיר החוב חוזר הקנין דאי"ז אלא קנין עבור החוב

<sup>5</sup> ואפשר דהתירא דמשכנתא אינו משום דהפירות אוכל משלו דבאמת אין קנין גמור לאכול פירות אלא דמהני הקנין דלא חשיב המתנת מעות דהחוב אצל המלוה ע"י שקיבל המשכנתא וזהו דקרינן לה מכר ולפי"ז אף בנכייטא דמנכה הפירות איכ"מ דקונה הגוף בקנין הנ"ל אלא דהקנין אינו מוכה לו זכות לאכול פירות, ולזה מקנה לו עוד זכות לאכול פירות ובזכות זו הוי פירעון גמור כפי שיעור הנכייטא. וע"ע ברמב"ן סוף בכורות דאף דמשכון חשיב מוחזק אצל המלוה מ"מ גם הלואה חשיב מוחזק, ודלא כרבינו אפרים עי"ש. ולמשנ"ת א"ש.

ועצ"ע]. ואי הוי קנין גוף לפירות מעיקרא לא קנה אלא לזמן מסוים ואח"כ כשיכול לסלקו פקע ממילא הקנין. וצ"ע דהרמב"ן הרי ס"ל דקנה עד שיחזיר המעות ואעפ"כ כתב דאחר הזמן דינו כמסלקי, ולאידך גיסא הריטב"א כתב דהוי כלוקח לפירות, ועי'.

## בגדרי משכנתא בלא מסלקי ובמסלקי – המשך

**כ"ז.** נתבאר לעיל בגדר הקנין בלא מסלקי, לרש"י דמותר בכל גווני ס"ל דהוי כמוכר וחוזר ולוקח משמע דקונה הגוף עד שיחזור הלוח ויקנה ממנו, אמנם אי נימא דלרבינא בדף ס"ב אסור בלא מסלקי נתבאר דהוי רק קנין גוף לפירות. ובדעת הרמב"ן מצינו סתירה דס"ל כרש"י דהוי כמוכר וחוזר ולוקח ולאידך גיסא מדס"ל דבלא מסלקי כשעבר זמן המשכנתא הוי כמסלקי [ודלא כהרשב"א] משמע דאין לו קנין הגוף אלא לפירות. והרמב"ם פ"ו ה"ז כתב דמשכנתא קונה הגוף לפירות.

וכ"ז בלא מסלקי אבל במסלקי ודאי דלא קנה הגוף לגמרי כמש"כ הרמב"ן דמה"ט בלא מסלקי לא הוי ר"ק לכו"ע משא"כ במסלקי, אמנם יל"ע אי קנה גוף לפירות, ורש"י [ד"ה אין הבכור] כתב דאין לו אלא שעבוד לפירות ולא קנין גוף לפירות, ויל"ע איך דעת הרמב"ן. וברמב"ם פ"ו ה"ז כתב דמשכנתא הוי כקנין הגוף לפירות וסתומת דבריו דמיירי אף במסלקי כדכתבו הפוסקים ומבואר דלא כרש"י. וצ"ב דכיון דבתררויהו קנה גוף לפירות מהו החילוק ביניהם לענין אי חשיב המלוה מוחזק. ולרמב"ן י"ל דבל"מ הוי מוחזק בגוף ולא רק בפירות משא"כ במסלקי אף אי קנה לפירות לא חשיב מוחזק בגוף אבל לרמב"ם דקנה רק הגוף לפירות צ"ע. ועי' שטמ"ק בשם הראב"ד וטור ח"מ דנידון הגמ' על הפירות אבל בגוף גם במסלקי הוי מוחזק וי"ל.

והנה הרמב"ן [ד"ה ומסתברא] כתב דבאב"ק רבית יכול הלוח למחות שלא יטול ולכך באתרא דמסלקי אי אתא לב"ד ואמר דלא ליכול מסלקין ליה אפי' שלא נתן הדמים, והוסיף שגם באתרא דלא מסלקי יכול לסלקו שלא יאכל בתורת רבית אלא דאין יכול לסלקו לגמרי כיון דמקניא ליה הלכך אכיל בשומא עיי"ש. ולפי"ז משמע דבלא מסלקי קנה גוף לפירות ובמסלקי לא קנה אלא שעבוד לפירות וכמש"כ רש"י. ובעיקר דבריו הקשו דבלא מסלקי כיון דקנה כבר גוף לפירות א"כ נמצא דכבר אכל הרבית ואמאי מסלקו שלא יאכל בתורת רבית, ועי' מחנ"א סי' ל' שעמד בזה.

**כ"ח.** והנה להלן בגמ' באתרא דמסלקי ואמר לא מסתלקנא מהני תנאו ורש"י פי' דמיירי בשעת מתן מעות וכ"כ הרמב"ם פ"ו ה"ג, אבל הרמב"ן פי' דמיירי לאחר מתן מעות ומהני כיון דלוח מוחל זכותו לסלק ועוד כתב דכל משכנתא הרי זה כאומר תקני לך שדי לפירותיה ומה דנהגו שיכול לסלקו יכול לבטלו בדיבורא בעלמא, ומשמע דס"ל דבמסלקי נמי איכא קנין ולכן גם כשאמר לא מסתלקנא לא חשיב שמקנה לו השדה, ורש"י לשיטתו דבמסלקי אין לו אלא שעבוד לכך ס"ל דדוקא בשעת מעות מהני תנאו, [אבל הרמב"ם ס"ל דאף דבמסלקי קנה גוף לפירות מ"מ עצם הזכות של המלוה שלא יוכל לסלקו בעיני קנין]. וזה סותר למשנ"ת ברמב"ן דבמסלקי לא קנה הגוף לפירות, וביותר צ"ב למש"כ הרמב"ן דבל"מ קונה גם הגוף ואח"כ חוזר ולוקח ממנו א"כ אלים קנינו ואיך קונה בדיבור בעלמא. [ובאמת לאידך גיסא בלא מסלקי והתנה דיסלקו דפליגי בגמ' אי בעינן קנין פי' הרמב"ן דכיון שקנוי לו לזמן פלוני איך יוכל לסלקו בדיבור בעלמא ומשמע דבאמת בל"מ קנוי לו יותר והשתא חוזר ומקנה לבעלים הראשון, ואפשר דאין כוונתו דמקנה לו השדה אלא דקונה זכות לסלק ולא מהני דיבור בעלמא אך לשון הרמב"ן לעיל בע"א ל"מ הכי דכתב דצריך למיקנא מיניה כמוכר]. ואפשר דבלא מסלקי אינו מקנה לו יותר אלא עצם הזכות שאין הלוח יכול לסלקו משוי ליה קנין טפי ועי' בדברי הר"ן כתובות מ' בדפי הרי"ף בשם הרמב"ן דל"מ הכי.

**כ"ט. גמ'** האי משכנתא באתרא דמסלקי מסלקין ליה ואפי' מתמרא דאבודיא. ופשטות הגמ' דמסלקו משום התנאי שיוכל לסלקו ולא משום איסור רבית וכ"מ מפ"י רש"י והרי"ף דמיירי במשלם לו מעותיו ומסלקו ואי משום האיסור אף בלא שיביא מעותיו יכול לסלקו מהפירות. ולפי"ז יל"פ דמיירי במשכנתא באופן המותר, וכן משמע ברמב"ן [לעיל ד"ה ומדברי ר"ח] דהביא דהרי"ח פי' דסוגיין בנכיתא או בקיצותא דשרי והרמב"ן מפרש דמיירי בדשיים ליה פירי בשווים, ויל"ד דכוונתו רק לגמ' דאין בע"ח גובה ממנה. שו"ר בחדרי דיעה סי' קע"ב שהכריח כן בדעת הרמב"ן דאי מיירי באיסורא הרי לדבריו יכול לסלקו משום רבית. [ולכאורה כוונתו להני"ל דא"כ אף בלא מעות יוכל לסלקו אמנם ברמב"ן לא מבואר דמיירי במשלם מעותיו].

אולם הרשב"א ונמוק"י כתבו דמיירי באופן האסור וכגון בנכיתא למ"ד דאסור או בלא נכיתא [וכמ"ד דלא הוי ר"ק] דאי באופן המותר כיון דהוי כמכר זכה בפירות אפי' בעודם מחוברין דבמסלקי לפירות זכה בעודם מחוברין, ועפי"ז כתבו דהרי"ף הביא דין זה כשיטתו דנכיתא אסור אבל לדידן דשרי לא קיימא ד"ז להלכה. ולדבריהם יקשה דכיון דאסור תיפו"ל דיסלקו משום האיסור ואפי' בלא שיתן מעותיו וכמש"כ הרמב"ן דיכול למחות שלא יאכל א"ר, וכבר הקשה כן הרעק"א בגליון השו"ע. ועי' חדרי דעה שם דהוכיח מזה דהרשב"א חולק על הרמב"ן וס"ל דבמשכנתא דאיסור אין יכול למחות שלא יטול הרבית. וצ"ע דברשב"א להלן בהא דאטרח ואייתי זוזי מבואר כהרמב"ן דאי מוחה בידו הוי גזל וצ"ע כעת.

ל. והנה מדברי הרשב"א מבואר דאפי' במסלקי בנכייטא למ"ד דשרי הוי כמכר גוף לפירות ולהכי קנה הפירות המחוברין, אך צ"ב דכיון דלמ"ד דשרי קנה הפירות ה"נ למ"ד דאסור נימא דקנה כבר ואמאי מסלקו, ומשמע דלמ"ד דאסור ס"ל דלא קנה לפירות וצ"ע. ולפי"ז משי"כ באות כ"ז דלרמב"ן במסלקי לא קנה גוף לפירות איכל"מ דזה רק למ"ד דאסור. אמנם לדעת הרמב"ן להנ"ל דמפרש דמיירי בנכייטא המותרת משמע דפליג ע"ז וס"ל דאף דמותר לא דמי לשכירות ולא קנה הגוף לפירות עכ"פ במסלקי ודלא כהרשב"א וכ"כ החדרי דיעה. [ועי' לעיל אות כ"ח דנתקשינו בסתירת הרמב"ן בזה וצ"ע]. וגם בריטב"א נראה דאף באופן המותר לא זכה בפירות ופי' הטעם דהוי כהתנה שיוכל לסלקו אמנם בלא מסלקי מסיק דקנה המשכונא וכמכר היא אצלו לפירות וזכה בפירות המחוברין. [ועי' מחנ"א סי' ל' שחילק כן גם לענין סילוק משום איסור רבית דבלא מסלקי אין יכול לסלקו כיון שכבר זכה ותמה על הרמב"ן].

ל"א. גמ' אמר אטרח ואייתי זוזי לא אכיל, והר"ף לא הביא דין זה ופי' הרמב"ן [לעיל ד"ה והא דאמרנן] דע"כ דהגמ' מיירי במשכון דהיתר דאי באיסור ודאי מעכב עליו שלא יאכל פירות משום רבית ולכך להלכה דפסק הר"ף דבנכייטא נמי אסור ל"ש דין הגמ', אמנם כתב דאי נימא דאף שיכול למחות בו מ"מ אם אכל אין מוציאין ממנו [דלא הוי כגזל] י"ל דלזה שו"ט אם אמר אייתי זוזי דנפ"מ דאף אם אכל מוציאין ממנו. [והרשב"א הקשה ע"ז מלשון הגמ' דאכיל דמשמע לכתחילה]. והרמב"ן פי' דמשכח"ל בהיתר כגון דשיים ליה באריסות.

והרשב"א כתב דאף בהתירא כגון במסלקי ונכייטא [כשיטתו דפסק כרבינא] לא יכול לסלקו עד שיביא מעותיו, וכוונתו כיון דקנה [וכנ"ל] בההיא דמסלקין ליה מתמרי דעל בודיא דס"ל דקנה הגוף לפירות וזכה בהם, ועי' חדרי דיעה] בעינן שיפדה במעותיו, וע"כ פי' דמיירי בלא מסלקי ועבר הזמן דהשתא הוי מכר רק עד שיתן דמיו או עד שימחה וכשאמר אייזיל ואייתי זוזי הוי כמוחה בידו, וצ"ע דא"כ גם במסלקי בתוך הזמן נימא דהוי כמוחה בידו. וצ"ל דבתוך הזמן אלים קנין משכנתא וצ"ע.

#### ל"ב - שיטת הראשונים לדינא בהיתר משכנתא

א. שיטת הר"ף - בלא נכייטא למר בריה דר"י הוי א"ר לרבינא הוי ר"ק ועכ"פ במסלקי והלכה כוותיה, ובלא מסלקי לפי הראשונים בדעתו הוי א"ר והיינו סוגיא דדף ס"ב, ובנכייטא - באתרא דמסלקי הוי אבק רבית, והגמ' בע"ב דפליגי אי שרי בנכייטא מיירי בלא מסלקי ובוזה נמי נקטינן דאסור, ורק במשכנתא דסורא שרי. ולהמ"מ והגר"א אליבא דהר"ף אף בלא מסלקי בלא נכייטא הוי ר"ק, ובגמ' דף ס"ב לא גרסינן רבינא.

ב. הראב"ד גופיה מפרש כנ"ל ברי"ף דיש חילוק בין מסלקי ללא מסלקי, אלא דלהלכה פסק דבלא מסלקי מותר בנכייטא וכרבינא.

ג. לרשב"א, בלא נכייטא ס"ל כהר"ף דבמסלקי הוי ר"ק ובלא מסלקי הוי א"ר, אמנם בנכייטא להלכה מותר אפי' במסלקי ואפי' בבית.

ד. לשיטת הר"ח והרמב"ם [ולרשב"א אליבא דהר"ה] גם לרבינא לא הוי ר"ק אלא במכירה באסמכתא אבל במשכנתא בלא נכייטא הוי א"ר, וכל זה במסלקי ובלא נכייטא, אבל בלא מסלקי איכל"מ דשרי כפירש"י בגמ' בע"ב, אולם הרמב"ם לא חילק ואף בלא מסלקי אסור. ובנכייטא פליגי בגמ' בע"ב וקי"ל כמאן דאסר ולהרמב"ן אף בלא מסלקי. ובמשכנתא דסורא מותר וברמב"ם משמע אף במסלקי ועי' רשב"א שהוכיח מהגמ' דף ע"ט דבמסלקי מותר ולכה"פ מיירי במשכנתא דסורא.

ה. לרש"י - בלא מסלקי למר בריה דר"י מותר אפי' בלא נכייטא. ולפשטות לשון רש"י בדף ס"ב לרבינא הוי א"ר וכ"כ הפנ"י וכ"מ במלחמות בשם רש"י ולהרש"ש שם מיירי במסלקי. במסלקי בלא נכייטא - לרבא ברי"ה הוי א"ר וכ"ז בשדה אבל בבית הוי ר"ק, ואליבא דרבינא משמע ברש"י דהוי ר"ק והרא"ש והטור כתבו דרש"י פסק דהוי א"ר ואולי פי' כן ברש"י דף ס"ב וכהרש"ש דמיירי במסלקי וכ"כ בשו"ת מהריב"ל ח"ב סי' מ"ב, [ובביהגר"א משמע דרש"י מפרש כתוס' דרבינא אפיק משום מחילה בטעות וצ"ע]. בנכייטא - תלוי בפלוגתא בגמ' ובבית אסור לכו"ע עי' רש"י דף ס"ד ומשמע שם דרש"י פסק כמ"ד דבשדה מותר וכ"כ הטור בשם רש"י ועיי"ש בב"ח. במשכנתא דסורא מותר אפי' במסלקי כמש"כ התוס'.

ו. לתוס', בלא מסלקי - מותר לכתחילה כרש"י, במסלקי - בלא נכייטא הוי א"ר לכו"ע [ורבינא אפיק משום מחילה בטעות] ואף בבית לא הוי ר"ק, בנכייטא מותר לכתחילה וגם למ"ד דלא אכיל היינו לחומרא. ואפי' בבית מותר ודלא כרש"י. ובמשכנתא דסורא אף לצו"מ מותר.

## משכנתא דסורא [השלמה]

ל"ג. בגדר משכנתא דסורא נתבאר לעיל מהרמב"ן בשם הר"ח דחשיב כשכירות ולא הוי הלואה. ולפי"ז אף אם נותן רבית ממקור"א מותר דאין כאן הלואה כלל, אך בשה"ת הביא בשם הרמב"ן דלא ברירא ד"ז, ועוד הבאנו משו"ת הרשב"א שנסתפק אי מהני מחילת המלוה על החוב אף במשכנתא דסורא. והנה הרמב"ן בסו"ד צידד כהמפרשים דמייירי במסלקי ומשום דאין יכול המלוה לתבוע החוב מותר. ולפי"ז כתב דא"ש שמעתין דאיירינן במשכנתא במסלקי דלהנ"ל משכחת לה במשכנתא דסורא, ומשמע דמפרש הא דשביעית משמטת במשכנתא דסורא, וצ"ב דאי הוי כשכירות אמאי שביעית משמטת ומוכח דלהך צד עכ"פ חשיב הלואה. וע"כ דההיתר כדין משכנתא דנכייטא ורק דבנכייטא נראה טפי כהלואה ואסור משא"כ בדסורא וכן משמעות התוס' דאין החילוק מעיקר הדין רק דבזה נראה יותר הלואה, וזה א"ש להנ"ל דאי מייירי במסלקי הוי כהלואה. מיהו לשון הרמב"ם פ"ו ה"ח ל"מ הכי דפסק דאף במסלקי שרי ומפרש משום דהוי כשכירות וכ"כ השו"ע קע"ב ס"א.

עוד עי' בש"ך סי' קע"ב סק"ד דאף בבית שרי משום דמצוי קלקול, ובמקומ"ח תמה ע"ז דא"צ לזה אלא בנכייטא דבעינן לטעמא דקרוב לשכר ולהפסד אבל בדסורא דהוי מכר לא איכפ"ל דרחוק להפסד כיון דאינה הלואה. ולדעת הש"ך משמע דאף משכנתא דסורא הוי הלואה ולכך בעינן להיתר דקרוב לשכר ולהפסד. ופלוגתתם תלוי בהנ"ל. ועי' רשב"ם ב"ב דף ל"ה ב' דמבואר דגם במשכנתא דסורא הטעם משום דקרוב לשכר ולהפסד.

והנה באופן שקיבל הלואה אחריות שריפה כתב הטור דבנכייטא אסור אף לר"ת דמתיר בבית והיינו דס"ל דבעינן לצירוף דהוי קרוב לשכר ולהפסד. ויל"ע במשכנתא דסורא אי מותר. ועי' בשו"ע סי' קע"ב ס"ג דיש מי שאוסר. ועי"ש בש"ך ובביהגר"א דזה שיטת הרמב"ן דפי' החילוק בין נכייטא לדסורא משום דבדסורא האחריות על המלוה וא"כ כשקיבל הלואה אחריות אסור. ולכאורה תלוי בהנ"ל דאי הוי שכירות לא איכפ"ל דרחוק להפסד וכ"מ בשו"ע סי' קע"ד ס"ח דבשכירות שרי כה"ג ועי"ש בב"י דשאני ממשכנתא.

מיהו פשטות הרמב"ן דאין האיסור משום דרחוק להפסד אלא דכיון שלא קיבל המלוה אחריות שריפה ע"כ דלא קנה לגמרי ודמי לשאר משכנתא דנכייטא. ומוכרח כן דבשדה אפי' אם האחריות על הלואה הוי קרוב להפסד משום דמשלם אף שלא יהא פירות [וד"ז למדנו מהמקומ"ח שם] וע"כ הטעם משום דלא הוי מכר כה"ג. אך עדיין צ"ב מ"ש משכירות, וצ"ל דהתם שלא הזכיר הלואה ודאי דקנה אף שלא קיבל אחריות ועי' ביהגר"א סי' קע"ד ס"ק ט"ז דנראה דנתכוון לזה. ועי' חו"ד שם סק"ז שהוכיח מזה דמשכנתא דסורא אינה כשכירות. [ויל"ע בסוגיא דחביתא דחמרא דאסור ברחוק להפסד]. ועי' להלן בדינא דחכירי נרשאה דפליגי הראשונים אם גם במשכנתא דסורא אסור.

## הילפותא משדה אחוזה

ל"ד. בילפותא משדה אחוזה מצינו ב' פירושים. מדברי רש"י ד"ה הכא נראה שפי' דהתם לא ס"ד דהוי הלואה אלא דיליף רק דשייך מכירה במחיר מועט וחשיב הוזלה וע"כ במשכנתא מפרשינן דהוי דמי המשכנא ולא אגר נטר. וכן משמע ברמב"ן לעיל ס"ז ועי' רש"י. אמנם עי' רשב"א בפסק ההלכה שהוכיח דמשכנתא בנכייטא מותר אפי' במסלקי דהא בשדה אחוזה מייירי במסלקי. ולהנ"ל אין ראוי דהרי התם לא הוי הלואה ולא ילפינן אלא דחשיב מכר בשעה שפודה מההקדש, ומזה הוכיח החת"ס דהרשב"א מפרש דבשדה אחוזה ס"ד דחשיב הלואה וה"ט דהמקדיש מקדיש דמי השדה וממשכן להקדש את השדה עבור דמיה, ולכך ילפינן דשרי בנכייטא וא"כ שפיר יליף הרשב"א דאף במסלקי מותר. ועי' עוד בריטב"א הישנים באו"א.

והא דילפינן משדה אחוזה אף דלמ"ד דאסור היינו רק מדרבנן תי' הרשב"א דכל דשרי רחמנא להדיא מותר הוא לגמרי. וזה כיסוד ה"ט"ז דאין חכמים אוסרים דבר המפורש בתורה להיתר. והנה אם הילפותא היא רק דאף שמוזיל טובא חשיב מכר לכאורה ל"ק קושית הרשב"א ורק לשיטתו הנ"ל דהכא נמי חשיב הלואה מקשה שפיר. ועי'.

## חכירי נרשאה

ל"ה. ע"י ברמב"ן דף ס"ז ע"א דהכא מיירי במשכנתא דסורא ומוכרח כן לשיטתו דפסק כהר"ף דשאר משכנתא אסור והכא משמע דאם לא היה מחכיר לו היה מותר, וע"כ דהכא מיירי במשכנתא דסורא [וע"י חו"ד ס"י קס"ד שתמה על השו"ע שכתב דין זה גם בסתם משכנתא בנכייטא והרי השו"ע ס"ל כהר"ף דבלא"ה אסור]. אבל לרש"י ודעימיה דנכייטא שרי יל"פ הכא בנכייטא וע"י ביהגר"א ס"י קס"ד סק"א. ולשיטת הרמב"ן מבואר דאף במשכנתא דסורא שייך איסור רבית וע"כ דאיכא המתנת מעות ולא הוי ממש שכירות. ואפשר דהכא כיון שחוזר ומחכיר ללוה גלי דעתיה דהוי הלואה וכעין שכתב הריטב"א ברבית ע"מ להחזיר דמיירי במכר ע"מ להחזיר ואפי"ה אסור משום מדאורייתא דהוי כהלואה ע"ש.

והרשב"א [בפסק ההלכה בענין משכנתא] כתב דא"א לומר דמיירי במשכנתא דסורא דא"כ הוי מכר גמור ול"ש איסור רבית [וכ"כ הגר"א שם עפ"י התוס' ד"ה במשלם] אלא ע"כ מיירי בנכייטא וש"מ דבעלמא מותר בנכייטא. ומבואר דפליגי במשכנתא דסורא אי הוי כמכר גמור או לא, וע"י לעיל. אולם הרשב"א בתשובה ח"ד ס"י רל"ב סתר משנתו ופי' סוגיין במשכנתא דסורא ולכך הוי רק א"ר אבל אי הוי נכייטא הוי ר"ק. ומ"מ גם לדבריו שם כיון דהוי מכר אינו רבית גמורה. ובשו"ת ח"ז ס"י שט"ז כתב דסוגיין מיירי בנכייטא ולא מסלקי וכתב דנראה כהמפרשים דהוי ר"ק וצ"ע. וע"י שו"ע ס"י קס"ד ס"א וס"י קע"ב ס"ב שהביא ב' דיעות בזה.

שם בגמ' אימת קניא וכו' ע"י רשב"א דאין כוונת הגמ' דבאמת לא קנה אלא דלרואין נראה שלא קנאה ולכך הוי רבית ומבואר דאף לשיטתו דלא מיירי בדסורא מ"מ חל קנין משכנתא, ומעיקר הדין מותר. וע"ע בלשון הרמב"ן שאין הקרקע קנוי לו כשחוכרה ולכאורה ר"ל דהמלוה לא קנה וצ"ע לדבריו דמפרש דמיירי בדסורא. ואפשר דכוונתו דהלוה שחכר לא קנה וצ"ע.

אמנם כשלא החזיק המלוה בקרקע כתב הרמ"א בסי' קס"ד ס"א בשם הרשב"א דאסור, וע"ש בביהגר"א שציין כמש"ש אימת קנאה ומשמע דמפרש גמ' דידן דלא החזיק בקרקע ומקשינן מדינא ולא כהרשב"א הנ"ל.



## סוגיא דרב חמא מוגר זוזי

בסברת ר"ח עי' תוס' [ועי' רש"י ד"ה זוזי ולפיכך אחריותו עליו], ויל"ע למסקנא אי מודינן לר"ח דלא הוי ר"ק ועי' רמב"ם פ"ה הט"ז ושו"ת הריב"ש סי' ש"ה.

בסברת התוס' דמקבל אחריות אונסין אף דמוציאם הלוח - עי' בריטב"א ב' פירושים ועי' תור"פ ובחי' הר"ן ועי' שו"ת ריב"ש סי' ש"ה ובסי' ש"ח שעירב ב' הסברות.

באופן שקיבל המלוה גם אחריות גניבה עי' מרדכי סי' שט"ז בשם הר"ם, תרוה"ד סי' ש"ב, שו"ע סי' קע"ו ס"א וביהגר"א שם ובי"מ סי' קע"ו וחוו"ד סי' קע"ז.

א. גמ' רב חמא הוה מוגר זוזי בפשיטא ליומא, עי' תוס' דסברת ר"ח משום דקיבל עליו אחריות אונסין, אך מדברי רש"י ד"ה זוזי משמע דהאחריות על הלוחים, וכ"מ בריטב"א דלרש"י טעמא דר"ח הוא משום דאמר בלשון שכירות. ולדבריו יתכן דאם קיבל המלוה אחריות גם למסקנת הגמ' מותר משום דהוי כשכירות ואף שיכול להוציא המעות. וכ"מ ממשי"כ רש"י למסקנא דבזוזי דלא הדרי בעינייהו האחריות על הלוח ומשמע דבלא"ה מותר וצל"ע.

ולמסקנת הגמ' דאסור לעשות כן משמע דפליגי על סברת ר"ח ומשמעות הגמ' דהוי ר"ק וכ"כ הריטב"א וכ"כ בהגהות מרדכי ועי' ריב"ש סי' ש"ה. אמנם הרמב"ם פ"ה הט"ז כתב דאיי"ז ר"ק אלא א"ר ומשמע דמעיקר הדין מודו לר"ח דלא חשיב הלואה. ועי' ריב"ש דהרמב"ם ע"כ דמפרש כתוס' דקיבל אחריות אונסין אבל אם נפרש טעמא דר"ח משום דאמר בלשון שכירות ודאי הוי ר"ק. [וקצ"ע שהרי רב חמא סבר דשרי ונימא דלמסקנא נמי מה"ת שרין].

וגם לתוס' עי' תרוה"ד סי' ש"ב בשם גליון תוס' והו"ד ברמ"א סי' קע"ו ס"א, דאם הנותן קיבל גם אחריות גו"א גם למסקנא מותר דלא הוי הלואה, אמנם בביהגר"א שם ובהגהות חולק ע"ז. ועכ"פ מבואר דאף שיכול להוציא המעות משכח"ל דלא חשיב הלואה, או משום דאמר בלשון שכירות או דנתחייב באחריות וצ"ב.

ב. והנה לסברת התוס' צ"ע איך יכול לקבל אחריות אונסין הרי הלוח מוציא את המעות, ומצינו ב' פירושים בראשונים. א. הר"ן והריטב"א בשם רבי פנחס אחי הרא"ה וכ"ה בנמוק"י פי' דמקבל אחריות עד שיוציא ולכך חשיב שכירות עד הזמן שיוציא אע"ג דבעלמא כיון שניתן להוצאה נעשה הלואה מיד, והשכר הוא על זמן השכירות עד שיוציא. ולפי"ז צ"ל דהא דמקבל פשיטא ליומא זהו רק עד שיוציא וכ"מ בבי"מ סי' קע"ו עי"ש. ובחוו"ד סי' קע"ז סי"ט תמה ע"ז דודאי אין משלם השכר עבור הזמן שלא הוציאם אלא על הזמן שהוציאם, ועי' חי' רמ"ש דבריטב"א מבואר דנטל ע"ד שכל זמן שלא יוציאם הרי הוא נוטלם ע"ד להתלמד בהם וכדו' ולכך הוי שכירות עד זמן שיוציאם. ב. הריטב"א בשם תוס' וכ"ה בתור"פ פי' דמקבל אחריות אם יאבדו נכסי הלוח שלא יצטרך לשלם לו אפי' אם יעשיר אח"כ וכדביאר בשו"ת הריב"ש סי' ש"ה וסי' ש"ח ועי"ש עוד. וצ"ב דמ"מ הוי הלואה שהרי אם יש לו מעות חייב הלוח לשלם על אונסין. ויש שפי' דכיון שאם יאבדו נכסיו אינו חייב לו ע"כ דלא חל חיוב הגוף אלא שעבוד נכסים ולא חשיב לוח והאריכו בזה הארונים [ונפ"מ למלוה לחברה בע"מ]. עוד יל"פ דכיון שאחריות הנכסים על המלוה ע"כ דלא הקנה לו המעות וגם מה שקנה בהם הרי הוא של המלוה אלא הרוחים של המקבל מיהו לפי"ז צ"ב אמאי גובה משאר נכסיו וצ"ל דכשמוציאם כל הנכסים נעשו דמי המעות וצ"ע. והנה לפי ב' דטעמא משום האחריות דאחר שיאבדו לכאורה קודם שיוציאם אפי' אם לא קיבלו אחריות מותר אבל בריב"ש סי' ש"ה מפורש דבעינן שיקבל גם אחריות אונסין קודם שהוציאם וצ"ע אמאי הוצרך לזה.

ולפי משי"כ הראשונים דהוי כשכירות עד שיוציאם, יל"פ כן גם בדעת רש"י דס"ל לר"ח דבלשון שכירות מתפרש דלא קנה עכשיו אלא לכשישתמש בהם. וכעיי"ז מצינו למ"ד דלאו להוצאה ניתנה עי' קידושין מ"ז.

ג. ועי' קצוה"ח סי' ר"ט שכתב דאפשר להקנות מעות לפירות כמו שמקנה דקל לפירות והוכיח כן מדברי ר"ח דמוגר זוזי, ומבואר דמפרש טעמא דר"ח דאף שמוציא המעות חשיב שכירות ולא הלואה משום דלא קנה המעות אלא לפירותיהן כלומר דמשתמש בשל המשכיר ומה שמרויח בהם קונה לעצמו. ולפי"ז א"ש דברי רש"י דבלשון שכירות מתפרש דקנה לפירות, וזה כעין משי"כ בדעת התור"פ. ועי' חי' הרי"ם קידושין מ"ז שביאר כעיי"ז למ"ד מלוה לאו להוצאה ניתנה ונסתייע מסוגיין. מיהו קצ"ע דבשלמא בעיסקא א"ש דהבעלים נותן לו זכות ברווחים אבל כשמשמש לצורכו לכאורה אין בזה פירות, ואפשר דמקנה לו את מה שיקנה במעות וצ"ע.

ועי"ע בחו"ד סי' קע"ז סק"ט דהכא דאמר בלשון שכירות אין המעות של המקבל אלא של הנותן [ועי"ש דמדמה זאת לצאן ברזל דפי שם דהן ברשות הנותן לקדש את האשה] ואף לכשיוציא המעות יהיו ברשות המלוה רק שהריוח יהא למקבל. ודווקא בכה"ג אם הנותן מקבל האחריות מותר. ומבואר שמפרש סוגיין בעיסקא שהיא ברשות הבעלים. וכ"מ בביהגר"א סי' קע"ז ס"ק כ"ד [אולם בסי' קע"ג ל"ה בליקוט ל"מ הכי - מציונים להגרד"ל]. וזה יתכן לפי התור"פ דהאחריות לאחר שהוציאן לענין שאם יאבדו נכסיו אי"צ לשלם וכביאור הנ"ל דמשו"ה חשיב כעיסקא. אך לפי ר' פנחס אחי הרא"ה דהשכר עבור הזמן שלא הוציאם ואח"כ הוי מלוה א"א לפרש כן, והחו"ד לשיטתו בסי' קע"ז ב' דלא ניחא ליה בהכי.

ד. והנה כל זה לר"ח אמנם לדינא מבואר בגמ' דאסור אף בכה"ג, והטעם כתב הריטב"א דחשיב הלואה מיד כיון דדעתו להוציאם, [וכ"כ הב"י ושי"ך סי' קע"ז א'] וזה א"ש לשיטתו דאחר שיוציאם ודאי הוי הלואה דהאחריות על הלוה, אבל לפי התור"פ שגם אח"כ האחריות על המלוה שאם יאבדו נכסי הלוה יפטר, צ"ל דמ"מ הוי כהלואה עכ"פ מדרבנן. ולחו"ד דהוי עיסקא והמעות של המלוה צ"ב מ"ט למסקנא הוי הלואה וצ"ל דאף דלא קנה מ"מ כיון דמקצת האחריות על הלוה אסור ודמי להלואה. ועי' ח"י הרי"מ קידושין שם דגם למסקנא המעות ברשות המלוה אלא לענין רבית אסור דדוקא במשלם על הפירות ממש מותר אבל על רווחים מהגוף אסור ליטול שכר. [אמנם העירו דזה א"ש לתוס' דהמלוה קיבל אחריות אונסין אבל למבואר בלשון רש"י ד"ה זו"י דכיון דלא הדרי בעיניה האחריות על הלוה ומשמע דהוא מעיקר הדין דמאחר דאי"צ להחזירם בעצמם ע"כ דקנה ומשלם תמורתם ולא משום דקיבל אחריות, ולפי"ז ע"כ דהוי הלואה ממש עכ"פ למסקנא, וע"כ דלא הוי כעיסקא וכבר עמד בח"י הרי"ם כע"ז דמרש"י מוכח דכל שחייב אף במתה מחמת מלאכה אינו כשואל אלא כלוה ממש].

### בקיבל המלוה כל האחריות

ה. בתורה"ד סי' ש"ב הביא בשם גליון תוס' דבקיבל המלוה כל האחריות מותר לדינא, ופי' התורה"ד דאף לתוס' דר"ח מיירי בקיבל אחריות אונסין ואפי"ה אסור מ"מ אם קיבל גם אחריות דגו"א מותר. והו"ד ברמ"א סי' קע"ז א' בשם יש מתירים. [וזה דלא כהב"י דהתורה"ד לא רצה להתיר למעשה ועי"ש בד"מ] אמנם הטור סי' קע"ז ס"ו כתב בשם רבינו ישע"י דעיסקא שקיבל המלוה כל האחריות אסור ועי"ש בב"י דהמהרי"ק ש' קי"ט חולק וס"ל דר"י מיירי כשלא קיבל אחריות גו"א אבל בקיבל אחריות גם גו"א מותר מותר ועוד הביא כן מהמרדכי סי' שט"ז בשם מהר"ם דאסר הואיל ולא קיבל אחריות גו"א ומשמע דאם קיבל גם גו"א מותר וכמבואר בתורה"ד, והב"י חולק וביאר דכוונת מהר"ם דאם לא קיבל גו"א הוי ר"ק ובקיבל כל האחריות אף גו"א אינו ר"ק אבל אסור מדרבנן. ועי"ש בד"מ דס"ל כמהרי"ק וכמבואר בתורה"ד אלא דבסו"ד הביא מהריב"ש סי' ש"ח שאסר עכ"פ ברבית דאורייתא עי' בסמוך. ומשו"ה נחלקו בשו"ע סי' קע"ז דהמחבר אסר והרמ"א הביא דיש מתירים ברבית דרבנן אבל ברבית דאורייתא אסור [והיינו משום דחשש לריב"ש], והש"ך שם התיר גם ברבית דאורייתא עפי' התורה"ד וכמדויק בתוס' ורק במערים שלא יוכל לגבות האחריות אלא בעדות הרב או הש"ץ וכדו' לא רצה התורה"ד להתיר.

ובשו"ע סי' קע"ג ס"ח כתב בשם הריב"ש סי' ש"ח דלהלוות על אחריות אם תיאבד הספינה אסור. והרמ"א לא הגיה בזה. ועי' רעק"א סי' קע"ז שתמה למש"כ בדרכי משה דהריב"ש פליג על התורה"ד, וא"כ איך פסק בסי' קע"ז בתורה"ד. ועי' תפא"מ [צוין ברעק"א] שתי' דהתם לא קיבל אחריות המעות עצמם אלא אחריות הספינה כלומר שאם תיאבד הספינה יפסיד חובו אבל המעות עצמם של הלוה והוי הלואה משא"כ כשקיבל אחריות המעות עצמם הוי שכירות ולא הלואה.

ובחו"ד סי' קע"ז ס"ט כתב דבהלואה לא התירו אף אם קיבל הנותן אחריות ורק בשכירות מעות להוצאה מהני כשקיבל כל האחריות ומשום דהלוה לא זכה בהם וכנ"ל דהוי כעיסקא עבור המלוה והלוה מקבל הרווחים ולכן בגוונא דהריב"ש לכו"ע אסור.

ו. ובביהגר"א סי' קע"ז ב' חולק על התורה"ד וכתב דבשכירות מעות אף אם קיבל המשכיר כל האחריות אסור ומש"כ התוס' דקיבל אונסין ה"ה בקיבל אחריות גו"א כיון דהמעות להוצאה ניתנו<sup>6</sup>. ולכך פי' דדברי הגליון תוס' קיימי כשיטת רש"י דאף בשוכר להתלמד אסור ובזה כתב דאם קבל כל האחריות מותר.

והנה הגר"א כתב דלרש"י והגליון תוס' אין חילוק בין שוכר להשתמש בעין לשוכר להוציא המעות, ולפי"ז משמע דאף בשוכר להוציא אם קיבל הנותן כל האחריות מותר דהכל תלוי באחריות. ונראה דהוכיח כן ממש"כ רש"י ד"ה זו"י לא הדרי בעיניהו וכו' ולפיכך

<sup>6</sup> ע"ש בלשון הגר"א דודאי כ' ל"ד אונסין וכמ"ש ריב"ש משום דאילו לא היה מקבל כל האחריות לא היה ר"ח טועה בכך. ומשמע דר"ח לא התיר אלא בקיבל כל האחריות, וכן הבינו כמה מחברים ותמהו בזה, ויש שתי' דבתוספתא מוכח דבקיבל המשכיר רק אונסין אסור. אולם לענ"ד יל"פ לשון הגר"א "דאי לא היה מקבל כל האחריות דאם את כל האחריות לא היה מקבל בזה לא היה טועה בכך, ור"ל דהתוס' באו רק ליישב מאי ס"ד דר"ח דהתיר ולזה סגי לומר דקיבל אחריות אונסין, אבל איה"נ לדידן אף בקיבל כל האחריות אסור. ועי'.

אחריותו עליו ומשמע דאם הנותן קיבל אחריות מותר אף דמוציאן. וכ"מ לשון הגליון תוס' שכתב דאפי' אם מוציאן מותר עיי"ש. וא"כ לשיטתם דינא דהתרוה"ד נכון גם במוציאן ורק משום דקיי"ל כתוס' פליג על התרוה"ד וצ"ע.

### שוכר מעות להתלמד בהם

ז. בגמ' אמרינן דמשכיר זוזי אסור ולא דמי למרא דהתם הדרא בעינה ועוד דאיכא פחתא משא"כ במעות. ונחלקו הראשונים אי בעינן תרווייהו להתיר או להיפך דבעינן תרווייהו לאסור. לרש"י בחד מינייהו אסור או דלא הדרי בעינייהו ואפי' דאיכא פחת או דליכא פחת אף דהדרי בעינייהו.<sup>7</sup> והתוס' פליגי דבעינן תרווייהו לאסור. ונפ"מ בשוכר מעות שלא להוציאם אלא להתלמד וכדומה דלרש"י אסור כיון שאין פחת ע"כ השכר עבור אג"נ אבל לתוס' שרי כיון דהדרי בעיניהו לא הוי הלואה וכן הוכיחו מהתוספתא.

ובדברי הגר"א סי' קע"ו ב' מבואר דאם קיבל המלוה כל האחריות מותר אף לרש"י [ופי' כן דברי הגליון תוס' וכו"ל], ועיי"ש שבה מיושב קושית התוס' מהתוספתא, וצ"ע דבתוספתא מבואר להדיא דמיירי דהשוכר קיבל אחריות גו"א, וכמש"כ שם ס"ק א' וצע"ג.<sup>8</sup>

ולאידך גיסא גם לשיטת תוס' כתב הרמ"א סי' קע"ו ס"א ומקורו בסה"ת שמ"ו ח"ד סי' נ"ה דאם השוכר חייב באחריות אונסין אסור אף שלא שכר ע"מ להוציאם. ומוכח כן להלן בספינה דכיון דחייב באונסין אי לאו דלא עשאה דמים מחיים אסור ליטול אגרא אף שלא נטל להוציא הספינה. ועי' מחנ"א סי' ל"ב.

ועיקר הדבר צ"ב אמאי אסור בהדרי בעיניהו דכיון שלא ניתן להוצאה ולא קנה אמאי אסור דלכאורה אין כאן הלואה, ולא מבעיא לרש"י דאף באחריות על המלוה אסור היכי דליכא פחת, אלא אף לתוס' דמודו באופן שקיבל כל האחריות דאסור וכדמוכח בגמ' בספינה, הרי אין כאן הלואה. וצ"ל דהאחריות משוי כדידיה וגם לרש"י אליבא דהגר"א דהאיסור דווקא כשאחריות הגו"א על השוכר א"ש ועצ"ב. ובמאירי נראה דהדברים כפשוטם דאף בשכירות לא הותר ליטול שכר אלא עבור הפחת ולכך אם אין פחת או דהפחת על השוכר אסור ליטול שכר והיינו דאמרינן לקמן או אגרא או פחתא, עיי"ש ועי' גידו"ת ח"ד סי' מ"ה דרש"י מיירי בסתמא דאף שנתן לו להתלמד מ"מ יודע שאולי יוציאם ולכך נטל שכר שמא יוציאם.

ח. ובעיקר קושית התוס' מהתוספתא, עי' ב"י דלרש"י צ"ל דלא נקטינן כהתוספתא ולא דסמכא היא. ובגידו"ת ח"ד סי' נ"ה תי' כנ"ל דרש"י מיירי דוקא באופן דאין מוכח דלא נטל להוציא, והתוספתא מיירי בשולחני דרגילות ליטול להתנאות במעות ולא להוציא. עוד עי' ביראים סי' קי"ח דמעות נמי נשחקות אצל שולחני ואיכא פחת, ולפי"ז א"ש דברי רש"י.

ט. כתב בהגהות מרדכי הובא בב"י סי' קע"ו ובש"ך שם ס"ק א' דאף בשוכר מעות להתלמד אם הוציאן אסור ליטול שכר. והיינו דכשהוציאן נעשה מלוה, ועי' ב"י שם דשאני משוכר להוציאן דהוי מלוה אף קודם שהוציאן דמלוה להוצאה ניתנה. [ואף שקיבל המשכיר אונסין חשיב הלואה מיד ודלא כסברת ר"ח עי' לעיל בשם הריטב"א]. ובעיקר דברי ההג"מ יל"ע איך הוציאן הרי הוי גזל, ואי דעתו שיוכל להוציאם ורק דמתחילה נתן לו ע"ד להשתמש הרי להריטב"א היינו דינא דר"ח שנתן להתלמד עד שיוציאם. וצ"ל דהכא לא איכפת ליה שיוציאם אלא שלא נתן לו כדי להוציאם ולכך לא הוי הלואה מיד. ועי' שע"ד שהקשה מהשו"ע סי' קע"ז סי"ט דכשהוציא מעצמו אין בזה איסור רבית, ועי' מקומ"ח שם ובחו"ד סי' קע"ז י"ט דשאני התם דהוי רק רבית מאוחרת משא"כ הכא דמעיקרא התנה שיתן לו שכירות ועצ"ע. [ועיי' בשע"ד דכיון שנתן לו בתורת שכירות הרי אף שהוציאם חייב בתשלום השכירות כדן שוכר את החמור ופרקה בחצי הדרך, ובחו"ד פליג עליה דהכא הוי כמתה אף שהוא עצמו הוציאם, עיי"ש ובחדרי דעה].

### לא הדרא בעינה ואיכא פחת [שכירות מרא להוצאה]

<sup>7</sup> כן פי' התוס' ודייקן כן ממש"כ בד"ה זוזי וכו' אי נמי הדרי בעיניהו ליכא פחתא, אמנם בשו"ת מהרש"ך ח"ג סי' ב' פי' השואל דדעת רש"י כתוס', ודייק כן ממש"כ רש"י בד"ה הדרא בעינה והלכך אין שכרו רבית ומשמע אף בלא ידיע פחתיה שהרי רק אח"כ כתב הטעם ידיע פחתיה. ומש"כ רש"י אי נמי הדרי בעיניה ליכא פחתא אין כוונתו דהתנה שמשכיר להשתמש אלא מיירי בהתנה להוציא אלא שהלואה החזיר המעות עצמם ובוזה אסור כיון שאין פחת. אולם המהרש"ך שם דחה דכוונת רש"י דבמרא אין לאסור מחמת דלא הדרא בעינה כיון דמרא הדרא בעינה וגם אין לאסור משום דליכא פחת דהרי יש פחת, משא"כ בזוזי אסור מתרי טעמי וכו"ל.

<sup>8</sup> ואולי כוונת הגר"א דאף אם קיבל המלוה רק אחריות אונסין מותר [וכ"מ בלשונו דקיבל אחריות ולא כתב כל האחריות] ולא אסר רש"י אלא כשקיבל הלואה כל האחריות. וצ"ל לפי"ז דאין פלוגתא בין רש"י לתוס' דגם לתוס' אסור בכה"ג כמבואר ברמ"א בשם סה"ת. אך צ"ע דמדכתב רש"י דבלא הדרי בעינייהו אחריותו עליו משמע דמש"כ א"נ אהדר בעיניה היינו דלא קיבל אחריות וכדכתב בד"ה הדרא בעינה ובפרט למש"כ הגר"א דלרש"י אין חילוק בין ניתן להוצאה או לא, ואפי"ה כתב רש"י דבלא ידיע פחתיה אסור ורק באיכא פחת מותר וא"כ בשוכר מעות להתלמד דליכא פחת אסור והדק"ל מהתוספתא, ואולי מפרש א"נ אהדר בעיניה היינו מעצמו ועי' שו"ת מהרש"ך ח"ג ס"ב, וצ"ע.

י. עוד נפ"מ בין רש"י לתוס' לאידך גיסא בלא הדרא בעינה ואיכא פחתא דלרש"י אסור ולתוס' שרי, ועי' טור סי' קע"ו ס"ב דמותר להשכיר כלי אפי' אם נותן לו רשות למוכרו ולעשות בו כל חפצו רק שיחזיר לו כלי כזה, וזה כשיטת תוס' וכמש"כ הב"י. ובפשוט סברת תוס' דאע"ג דהוי הלואה מותר משום דאין השכר עבור ההלואה אלא עבור ההפסד אם יפחת [ונכמו דצ"ל לרש"י להנ"ל דס"ל דאף בשכירות אסור ליטול רבית וע"כ דבאיכא פחת השכר עבור הפחת] וכ"מ לשון התוס', וכ"כ הרשב"א דלא הוי כאגר נטר לי אלא אגר פחתייהו, וכ"מ בר"ן, וכ"מ בט"ז סי' קע"ו א' ע"ש. ולפי"ז אם יאמר להדיא דהשכר עבור אג"נ אסור. עוד יל"פ דכיון דהפחת על הנותן הוי הוכחה דעדיין ברשותו הוא ולא הוי הלואה. וכ"מ בגליון רעק"א לשו"ע סי' קס"א א', עי' להלן.

והנה נחלקו רבותינו אם מותר גם כשהמקבל קיבל עליו אחריות אונסין, דהפרישה שם ס"ק ב' אוסר דדוקא כשלא קיבל אונסין [דומיא דזוזי דר"ח] מותר משום דלא הוי הלואה משא"כ כשקיבל אחריות אונסין הוי הלואה, ומבואר דמפרש כצד ב' דכיון דהפחת לנותן לא הוי הלואה ולכך אם האונסין על המקבל הוי הלואה. אבל הב"ח שם בקו"א מתיר אף בקיבל אונסין. אמנם גם לדבריו אין הטעם משום דהתשלום עבור הפחת ולא עבור ההלואה אלא משום דעד שיאנס לא הוי הלואה [כיון דמשלם כשעת שבירה, עי' להלן בספינה] ומשלם אגרא על זמן השכירות עד ההלואה. אבל לט"ז דאין השכר עבור ההלואה אלא עבור הפחת, אפי' אם קיבל השוכר אחריות אונסין משעת משיכה יהא מותר, ועי'.

ולצד א' וכדברי הט"ז יל"ע דאם מחזיר כלי אחר הרי אין לו פחת ואמאי משלם שכירות, ואי נימא דכשמחזיר כלי אחר משלם כשווי בשעה שהוציאו ואיכא פחת, א"כ לא הוי הלואה עד שיוציא ואמאי מקבל אונסין. ואפשר דאף דמשלם כשעת משיכה וליכא פחת מ"מ משלם עבור אפשרות שיהא פחת. ועי' גליון רעק"א לשו"ע סי' קס"א ס"א דפ"י דברי התוס' דכיון שיכול להחזיר בעין עם הפחת הוי שכירות אפי' אם השתא מחזיר אחרת, ויל"פ כנ"ל דהתשלום עבור אפשרות הפחת. אבל מלשוננו נראה כהפרישה דלא הוי הלואה. וכ"מ ממש"כ שם דמשו"ה לא משכחת לה בכה"ג הלואת קרקע, ואי כהט"ז הרי הוי הלואה אלא דאין התשלום נחשב רבית וכשמשלם להדיא עבור האג"נ הוי רבית וא"כ משכח"ל הלואת קרקע, עי"ה.

ובעיקר דברי הב"ח דהשוה זאת לספינה דשרי אף שקיבל אונסין, י"ל דהתם שאני דהדרא בעינא משא"כ הכא דיכול להוציאם דמי לשכירות מעות ואם קיבל אונסין הוי הלואה וכמש"כ התוס' בדברי ר"ח. ואי נימא דהכא לא קיבל המשכיר זולא בלא"ה ל"ד לספינה דהזולא על המשכיר כמש"כ רש"י להלן. אך מדברי הטור נראה דה"נ הזולא על המשכיר דחייב להחזיר כלי כזה, אמנם בדברי הב"ח נראה דלענין הפחת משלם כשעת השבירה ולפי"ז מש"כ הטור כלי כזה לאו דוקא כמו שהוא עכשיו אלא מין כלי כזה [וכ"כ בס' חלקת בנימין על השו"ע] וצ"ע.

י"א. גמ' אמר רב ספינתא אגרא ופגרא אמרו ליה וכו' אי אגרא לא פגרא כו', ומבואר דאף דלא נטלה להוצאה הוי הלואה וכשמשלם שכירות הוי רבית. והיינו משום אחריות האונסין.<sup>9</sup> ויל"פ בתרתי, או דעצם האחריות שאם תשבר חייב לשלם משוי לה קצת קנין, עי' ח"י מרן רי"ז הלוי במכתבים לענין נכסי צ"ב. או דאם תשבר חשבין לה למפרע כשלו והוי הלואה, וכ"מ ברש"י דף ע' א' ד"ה אטו. [ולפי"ז אם לא תישבר מותר ליטול שכירות גם אם אחריות זולא על השוכר, וצ"ע]. ועי' להלן דנחלקו הראשונים אם משלם אונסין כשעת משיכה או כשעת שבירה, ולמ"ד דמשלם כשעת שבירה ע"כ דלס"ד עצם האחריות משוי לה הלואה, ועי' פנ"י שהקשה דאי משלם רק כשעת שבירה מאי ס"ד דיחשב הלואה נימא דהוי כמתנה שוכר להיות כשואל ולהני"ל אי"ש קצת. ועי' בטור דנראה דרק למסקנא משלם כשעת שבירה, ודו"ק.

ומסקינן דשרי דומיא דשוכר פרה ושמאה בדמים ומשום דלא עשאה דמים מחיים אלא לאחר מיתה, ופרש"י משום דאין השוכר מקבל אחריות זולא ולהכי לא הוי מלוה. והיינו דכיון דהזולא על המשכיר ע"כ דשלו הוא עד שתשבר, והא דמשלם השוכר אונסין הוא התחייבות בעלמא דמתנה שוכר להיות כשואל.

ונחלקו הראשונים אי משלם אונסין כשעת משיכה או כשעת שבירה, דהרמב"ן להלן ע' ע"א והרא"ש [סו"ס מ"ט ובסי' נ"ב] וכ"ה בטור סי' קע"ו כתבו דמשלם כשעת שבירה, וכן מסתבר דכיון דלא קנאה ולא הוי אלא שוכר אינו חייב לשלם אלא כשעת שבירה כשואל, והא דשמאה בדמים כתב הב"י דהוא כדי לידע כמה תהא שוה לאחר שתפחת מחמת המלאכה דהיינו שאם הפחת הוא ה' הרי דהיתה שוה קודם שבירה כ"ה. [והרשב"א פ"י לדעת הרמב"ן דהא דשמוה בל' דינרים היינו שכך תהא שוה כשתפחת אבל עכשיו שוה מ' ועי' בדרישה ובב"ח שם]. ועי' ביהגר"א סק"י דהרמב"ן מפרש דהא גופא אמרינן דלא עשאה דמים מחיים היינו לענין אונסין. ולפי"ז אין מפורש דהשוכר לא מקבל זולא. אבל הרמב"ן כתב דכ"ז בכלל דברי הגמ' דמחיים אי"צ לשלם כלום אף אם הוזלה וכן הוא להטור דמה"ט אמרינן דגם אחריות האונסין אינה אלא משעת שבירה. אולם הרשב"א כתב דמשלם כשעת משיכה, וכ"כ המ"מ בדעת הרמב"ם פ"ח הי"ג, והרשב"א הוכיח כן מדשמאה בדמים משמע דאם תישבר ישלם כשעת השומא, ועי"ש דהכי משמע דעת רש"י דכתב דלא עשאה דמים מחיים היינו דלא משלם זולא ומשמע דלענין אונסין משלם כשומתו מחיים. מיהו אליבא דבני כופרא כתב הרשב"א דמשלם כשעת שבירה דהחמירו על עצמם, וזהו שהוסיפו דין על הברייתא עי"ש, וכ"כ הר"ן.

ולדעת הרמב"ן דאסור בקיבל אונסין כשעת משיכה ומשום דהוי הלואה מהשתא, בפשוטו אף אם מחזירה בעין אסור ליטול שכר כיון דהוי הלואה מעכשיו, והיינו משום דעצם האחריות משעת משיכה משוי לה הלואה ואסור ליטול שכר. אולם החו"ד ס"ק ד' כתב [בדעת הטור] דדוקא אם נשברה ומשלם בשעת משיכה וגם שכירות הוי רבית, אבל בחדא מינייהו שרי וכ"כ בעצי לבונה. וצ"ב דכיון דהתנו דכשתשבר ישלם כשעת משיכה וכשנשברה נתברר דהוי הלואה גם אם לבסוף משלם כשעת שבירה והרי השכירות הויא רבית.<sup>10</sup>

ועי' ריטב"א דמפרש כהרמב"ן, ומ"מ גם בקיבל אחריות אונסין לשלם כשעת משיכה מהני כשקיבל המשכיר זולא דלא יחשב ר"ק, דאם הזולא על השוכר הוי ר"ק אבל אם אחריות זולא על המשכיר לא הוי אלא א"ר ועי'. [ומבואר מדבריו דאע"ג דהדרא בעינא חשיב הלואה גמורה והוי ר"ק וזהו חידוש, וכ"כ הרמב"ן לענין דודא, ועי' להלן]

ולהרשב"א ודעמייה דשרי ליטול שכירות אף כשקיבל אונסין כשעת משיכה, וצ"ב דאע"ג דאם לא תשבר הרי היא ברשות המשכיר משום דאחריות זולא עליו מ"מ כשנשברה איגלאי מילתא דהוי הלואה מדמשלם כשעת משיכה. [ועי' חדרי דעה דבאמת אם נשברה ומשלם כשעת משיכה אין משלם השכירות אך ברשב"א משמע כמש"כ וכ"מ סתימת הפוסקים וכן מוכרח להחוו"ד דבכה"ג אף לרמב"ן מותר]. וצ"ל דהא דמשלם כשעת משיכה התחייבות בעלמא היא, וכמש"כ ברשב"א דהוי כמתנה שוכר להיות כשואל, מיהו הכא מתחייב כשעת משיכה טפי משואל.

<sup>9</sup> ולשיטת רש"י לעיל לפי' התוס' דגם בשכירות שלא קיבל אחריות אונסין אסור בליכא פחת, משמע דאף אם אין זה הלואה כלל לא הותר ליטול שכירות בכדי אלא עבור הפחת, ולא משום האחריות וכ"מ במאירי שם. אמנם למש"כ הגר"א עפ"י הגליון תוס' דלרש"י נמי לא נאסר אלא אם קיבל השוכר לכה"פ אחריות גו"א, א"כ גם לדבריו י"ל דהאחריות משוי לה כשלו. ועי' לעיל בשם הגידות דרש"י מייירי בלא התנה שלא יוציאם ונוטל השכר שמא יוציאם ולפי"ז גם לרש"י הוי הלואה.

<sup>10</sup> ולכאורה צ"ל דאף דהוי הלואה מ"מ שרי ליטול שכר משום הפחת, ורק כשמשלם כשעת משיכה דהפחת על המשכיר אסור ליטול שכירות. אך העיר דכיון דנעשה הלואה למפרע ממילא הפחת של השוכר וצריך לשלם כשעת משיכה ומה שמשלם כשעת שבירה אם בתוספת השכירות הוי יותר מהחוב הוי רבית. שו"ר בחו"ד ונראה כוונתו דלא הוי הלואה אלא אם משלם לבסוף כשעת משיכה עי"ש מה שמחלק בין נידו"ד למוכר באחריות שלבסוף ויתר על האחריות. ואולי הביאור דההלואה היא משום דנחשב מכירה משעת משיכה והמעות הלואה וזה רק אם לבסוף ישלם כשעת משיכה. וצל"ע.

ע"י לעיל בסוגיא דמרא דמבואר לשיטת רש"י דבמרא מותר משום דלא קיבל אחריות אונסין ומשמע דאי קיבל אחריות אסור אף דאיכא פחת, ועיי"ש במהר"ם שיף שהקשה מהא דספינה דשרי אגרא ופגרא. ואולי כוונת רש"י דהתם אם היה מקבל אחריות ממילא גם הזולא היה על השוכר ולא דמי לספינה דלא מקבל זולא וצ"ע.

**י"ב.** בתוס' להלן דף ע' ע"א ד"ה דודא כתבו דאף שלא קיבל השוכר זולא לא שרי אלא משום שיש פחת קלקול הספינה מחמת המים והוכיחו זאת מהא דבדודא אסור אי לאו דאיכא פחת. ומ"מ משמע דבעינן נמי שיקבל המשכיר זולא וכדאמרינן דלא עשאה דמים מחיים. ובדעת רש"י כתב בהגהות אשר"י דס"ל דאף שאין מקבל הפחת שרי וכ"כ הב"י, [וצ"ע מהיכן למדו ד"ז דרש"י רק ביאר דברי הגמ' דלא שמאה מחיים. שו"ר בגידו"ת סו"ס מ"ט דאין מוכרח ברש"י כהגהות אשר"י]. ועיי"ש בהאשר"י דלשיטת תוס' המשכיר כלי כסף דליכא פחת אסור וכתב הב"י דמשמע דלרש"י מותר, [ובחדרי דעה כתב דאין ראי' מהאשר"י וצ"ע] ועיי"ש מהר"ם שם דמהרא"ש משמע דהמשכיר אי"צ לקבל זולא אלא רק פחת, ונדחק דמה שאמרו לא עשאה דמים מחיים היינו דאין השוכר מקבל הפחת. ונמצא ג' שיטות, לתוס' בעינן שיקבל המשכיר גם פחת וגם זולא ולרש"י סגי בזולא ולרא"ש סגי בפחת. ועיי" בגידו"ת ח"ד סי' מ"ט דפשיטא ליה דאי הזולא על השוכר הוי הלואה ולא סגי במה שמקבל המשכיר פחת, וצ"ע מהרא"ש. ועכ"פ לדברי מהר"ם צ"ב סברת הרא"ש [ובתורא"ש כתב כתוס' ומשמע דלא כמהר"ם וצ"ע].

ולעיל הובא לדון במרא בידיע פחתיה, אי ההיתר משום דלא חשיב הלואה או משום דהשכר עבור הפחת ולא עבור ההלואה. וי"ל בדעת הרא"ש דאף דהוי הלואה מותר משום דהשכר על הפחת וכ"מ בתור"פ לענין דודא ומשו"ה סגי בפחת לחוד, אבל התוס' סברי דכשהפחת על המשכיר מותר משום דחשיב ברשותו ולא הוי הלואה ומשו"ה בעינן נמי שיהא זולא על המשכיר וכהגידו"ת. אמנם ברמב"ן משמע דבעינן תררויהו לומר דלא הוי הלואה השתא, ומ"מ ביאר דהאגרא על פגמא [ועיי"ש דמחמת דלא הוי הלואה רק משעת שבירה נמצא דהפחת על המשכיר] ולכן מותר ליטול שכר ולא משום דלא הוי הלואה, וצ"ב.

ובהא דבעינן שאחריות זולא יהא על המשכיר יל"ע אי העיקר שלא יהא הזולא על השוכר או דבעינן שיהא דוקא אחריות זולא על המשכיר. ונפ"מ בדבר שאין בו זולא עיי' מחנ"א סי' ל"ב לענין מעות [ובחו"ד סי' קע"ז א' משמע דפליג]. ואפשר דתלוי בפלוגתא, דלרש"י העיקר משום זולא בעינן דווקא שיהא זולא על המשכיר דאל"כ הוי הלואה אבל לרמב"ן עיקר ההיתר משום דחיוב אונסין רק משעת שבירה ומשו"ה לא הוי הלואה עד שבירה אלא דאי קיבל השוכר זולא נעשה הלואה מיד ויל"ע.

**י"ג.** ולשיטת רש"י יקשה קושית התוס' מ"ש מדודא דבעינן שיקבל פחת. ובפשוטו י"ל דדודא שאני שהשוכר ג"כ מקבל פחת המשקל ומשו"ה אם אין המשכיר מקבל כלל פחת הוי הלואה אף דאחריות זולא עליו, אבל במקום שאין פחת כלל סגי באחריות זולא על המשכיר ליחשב ברשותו והוי שכירות, ולהכי בכלי כסף דאין פחת מותר ליטול שכירות ולפי"ז בכלי שיש פחת מודה רש"י דבעינן שלא יקבל השוכר הפחת. והיה אפשר לומר דהתוס' נמי מודו בכלי כסף שאין בו פחת וליכא פלוגתא, אולם מדבריהם משמע דבספינה אי ליכא קלקול מחמת המים הוי הלואה ולא סגי במה דאחריות זולא על המשכיר וה"נ בכלי כסף וכמש"כ בהאשר"י. ועיי' ח"י מהרא"ל.

ובמחנ"א סי' ל"ב כתב דבספינה לא הוי הלואה מיד אלא אם יאנס, ולזה סגי במה שלא קיבל זולא. משא"כ דודא דשקיל מיד ואיכא פחת המשקל חשיב הלואה ולכך בעינן שיקבל המשכיר פחת הקלקול. ובנוס"א עיי' פנ"י דשאני ספינה דאחריות השוכר באונסין לשלם רק כשעת שבירה ולכך הוי כמתנה שוכר להיות כשואל משא"כ בדודא דמתחילה מקבל השוכר פחת דמשקל וחשיב דאחריות אונסין עליו מיד, לכך הוי הלואה אי לאו דמקבל המשכיר הפחת. וכ"מ בטור דתרי הלכות נינהו דבספינה לא הוי הלואה מיד כיון דאין השוכר מקבל אונסין אלא משעת שבירה [מיהו הטור ס"ל כתוס' דהמשכיר מקבל גם פחת ומשו"ה אחריות האונסין ג"כ משעת שבירה, ומ"מ באופן דהתנה להדיא דהאונסין כשעת שבירה י"ל דלכו"ע לא הוי הלואה] אבל בדודא הוי הלואה מיד כיון דמקבל פחת המשקל ואעפ"כ מותר משום דהמשכיר מקבל הפחת. אמנם למש"כ הרשב"א אליבא דרש"י דבספינה נמי משלם האונסין כשעת משיכה אי"א ליישב כן.

ובאבני נזר סי' רי"ב סק"ט כתב דבדודא הוי הלואה כלי דכל מה שנפחת ממשקל הכלי חייב השוכר ומשלם כפי המשקל [ואף שיכול לשלם דמים היינו משום מה לי הן מה לי דמיהן אבל מ"מ החוב הוא במשקל, ולפי"ז משלם מחיר פחת הנחושת כשיזוי דשעת התשלום וצ"ל], ולהכי אחריות המשכיר בזולא אינה סתירה להלואה אבל בספינה דמשלם לפי דמים הוי הלואה דמים וכשהזולא על המשכיר הוי הוכחה דברשותו היא.

**י"ד.** לעיל הובא דברי האשר"י דלרש"י היכי דהזולא על המשכיר אף דליכא פחת מותר, וצ"ע דזה סותר לדברי רש"י לעיל במשכיר זווי דאסור אף בהדרי בעייניהו כיון דליכא פחת ומזה למדו התוס' דס"ל דאף בשוכר להתלמד אסור כיון דליכא פחת, והיינו אף שלא קיבל השוכר אחריות אונסין [דבלא הדרי בעייניהו פירש דאחריותם עליו ומשמע דבהדרי בעייניהו אין אחריותם עליו והיינו אף שאחריות אונסין על המשכיר וכמשמעות דבריו דלא הדרי בעיניה היינו דהאחריות], וא"כ כ"ש היכי דאחריות אונסין על השוכר אף דאחריות זולא על המשכיר יהא אסור אי ליכא פחת.

ובמחנ"א הקשה כע"ז על סה"ת דהכא כתב כרש"י ובמשכיר זווי להתנאות בהם כתב דאם אחריות אונסין וגו"א על השוכר אסור [והו"ד ברמ"א סי' קע"ו א']. ושם תי' דזווי שאני דליכא זולא כלל והיינו דאף שהשוכר לא קיבל אחריות זולא מ"מ כיון שלא קיבל המשכיר זולא הוי הלואה משום אחריות השוכר באונסין משא"כ בספינה דקיבל המשכיר זולא. ולפי"ז כתב דבכלי כסף דאיכא זולא מותר אף דליכא פחת.

אך בדעת רש"י א"א ליישב כן, דבשלמא אי אסרינן משום דאחריות אונסין על השוכר איכל"מ דכדי ליחשב ברשות המשכיר בעינן שיהא אחריות זולא עליו משא"כ בזווי אבל לרש"י דבזווי אסור אפי' באחריות אונסין על המשכיר ומשמע דאף בשכירות ממש אסור ליטול שכר אלא על הפחת א"כ ה"נ בספינה. ועוד דהתוס' שם כתבו דלרש"י גם בכלים דומיא דמרא אי ליכא פחת כמו בכלי זהב אסור ומשמע אף שלא קיבל השוכר אחריות זולא כמו בכל שכירות. אמנם עי' בסמוך דהמהר"ם נקט דהתם האחריות זולא על השוכר. וצ"ע. ואפשר דבזה פליג ההגהות אשר"י על התוס' דדוקא בזווי אסור רש"י. ומ"מ גם מזווי קשה כמשנ"ת וצ"ע.

**ט"ו.** עוד עיי"ש במהר"ם שהקשה לתוס' מ"ש ממרא דשרי בידיע פחתא אף שאין המשכיר מקבל זולא [ואפי' כשלא הדרא בעינה]. ותי' שם דבמרא דמפורסם הפחת חמיר טפי, ושוב צידד דבמרא נמי הזולא על המשכיר. ומדברי הטור דמחזיר כלי אחר כזה משמע דאף שיוזל מחזיר כלי כזה ונמצא האחריות זולא על המשכיר. מיהו יש לדון דכיון דמחזיר הכלי הוי הלואה כלי וקבלת הזולא אינה סתירה להלואה דאף אם קנה מיד אין חייב דמים [וכנ"ל באבני"ז דדמי להלואה סאה בסאה] וע"כ אין להתיר משום הזולא אלא משום הפחת, משא"כ בספינה דהוי הלואה דמים דאם תשבר משלם דמים ומעיקר הדין אי"צ המשכיר לקבל זולא ולהכי אם יקבל המשכיר זולא הוי סתירה להלואה ושפיר יש לדון אם הזולא מהני להתיר, וא"כ קשה קושית המהר"ם דממרא מוכח דאי"צ קבלת זולא להוכיח שאינה הלואה. מיהו כ"ז אי בעינן קבלת המשכיר זולא להתיר אבל אי לא בעינן אלא שלא יהא הזולא על השוכר ל"ק ממרא דהתם אין השוכר מקבל זולא. אך פשטות הגמ' דמשום הזולא הוא דחזינן דאין אחריות השוכר משוי לה הלואה.

ולדברי הפרישה דבמרא המשכיר מקבל אונסין ל"ק, דכיון שקיבל אונסין לא חשיב הלואה אף דלא הדרא בעינה דבכה"ג מודינן לר"ח דהוי שכירות. ושור"ר כן בפנ"י.

**ט"ז.** בגמ' דף ע' א' מעות של יתומים מותר להלוותם ברבית ומוקמינן לה בדודא ומסקינן דכיון דקיבל המשכיר חוסכא דנחשא מותר, ובלא קיבל חוסכא דנחשא נחלקו הראשונים אי הוי רבית קצוצה, הרמב"ן כתב דהוי ר"ק ואסור ביתומים והרשב"א חולק דהוי רק אבק רבית. ומבואר דעת הרמב"ן דאחריות משוי לה הלואה גמורה אף שאין יכול להוציאה וכהריטב"א הנ"ל. אמנם עי' אבני"ז סי' רי"ב דבדודא הוי הלואה כלי כיון שנתחייב לפי משקל עיי"ש ולפי"ז איכל"מ לדעת הרמב"ן דבספינה שקיבל אחריות לא הוי ר"ק..

### פרטי הדינים באחריות

**א.** אחריות אונסין וזולא על השוכר אסור אף שלא ניתן להוצאה, כן מבואר בגמ' בספינה. להרמב"ן אף בקיבל לשלם משעת שבירה אסור מדרבנן. [ואם קיבל לשלם משעת משיכה הוי ר"ק, כ"כ הריטב"א וכ"כ הרמב"ן לענין דודא]. לדעת הרשב"א מיירי באחריות משעת משיכה אבל אם משלם משעת שבירה מותר. וכ"כ שם בדעת רש"י [והרמב"ם פ"ח הי"ג עיי"ש במ"מ].

**ב.** אחריות אונסין וגו"א על השוכר וזולא על המשכיר מותר כמבואר בגמ' בספינה. ולהרמב"ן והטור בקיבל לשלם משעת משיכה אסור מדרבנן. [לחוו"ד קע"ו ד' דווקא במשלם גם שכירות וגם אונסין משעת משיכה]. בתוס' דף ע' א' כתבו דמותר דווקא בקיבל המשכיר גם פחת, ובליכא פחת אסור מדרבנן [ולא רק בקיבל השוכר פחת] ודלא כריב"ן. והגהות אשר"י כתב דלרש"י מותר בלכא פחת והובא בב"י [אבל בגידו"ת כתב דאין מוכרח כן ברש"י וכ"כ בחדרי דעה]. ובאיכא פחת והוא באחריות השוכר י"ל דרש"י מודה. גם הרמב"ן הזכיר שהפחת על המשכיר ויל"ע בליכא פחת אם אסור לדעתו.

## מח

ג. באונסין וגו"א על השוכר וליכא זולא יל"ע אם מותר. ונפ"מ למעות דבפשטות אין זולא וכמש"כ המחנ"א סי' ל"ב. ועי' רמ"א סי' קע"ו א' דשוכר מעות להתלמד וכל האחריות על השוכר אסור, והוא מתוספתא. ומבואר דאסור. אמנם החו"ד קע"ז א' כתב דיש זולא במעות והם על השוכר וצ"ע. ועי' חד"ד דהתוספתא כמ"ד בריש הזהב דאיכא זולא במעות. ובקיבל אונסין לחוד או גו"א לחוד ואין זולא מותר כמבואר בתוספתא. ותלוי בהנ"ל אי איכא זולא.

ד. באונסין וזולא על משכיר וגו"א על השוכר עי' חו"ד קע"ז א' דמותר אף בליכא פחת דהוי כשוכר דעלמא.

ה. זולא על השוכר ואונסין או גו"א על המשכיר, למבואר בתוס' בזו"ז דר"ח אסור, אך י"ל דכ"ז ניתן להוצאה אבל באחריות לחוד ולא ניתן להוצאה סגי באונסין על המשכיר להתיר. אך החו"ד סי' קע"ז א' אסור.

ו. באופן שגם אחריות גו"א על המשכיר, לתרוה"ד מותר והרמ"א סי' קע"ז מתיר ברבית דרבנן [לולי האחריות] והש"ך מתיר עפ"י התרוה"ד אף בר"ק. והנה התרוה"ד מתיר אף בניתן להוצאה, והגר"א חולק על התרוה"ד [ועי' סי' קע"ג סי"ח]. אמנם גם לתרוה"ד י"ל דכ"ז במעות דליכא זולא [וכהמחנ"א סי' ל"ב] אבל באיכא זולא וקיבל השוכר י"ל דאסור, אך החו"ד שם ס"ק א' מפרש דבמעות נמי איכא זולא על השוכר ומותר וצ"ע. [ועי"ש שהוכיח מהגמ' דף ע' ב' הא דקיבל אונסא וזולא ומפרש דבקיבל המקבל תרוויהו אסור ובלא"ה מותר. אמנם זה כהריטב"א שם אבל לפרש"י היינו דהנותן קיבל תרוויהו ורק בזה מותר ובלא"ה אסור. וגם לפי ר"ת שם דמייירי בדין דאורייתא י"ל דמדרבנן אסור אף בכה"ג ע"ש בגמ']. ועי' בסמוך לענין הלואה גמורה.

ז. בקיבל המשכיר גם זולא גם לפי הריטב"א והחו"ד בגמ' ע' ב' מותר במקבל צו"ב וכ"ש בשכירות. אמנם בחו"ד שם כתב דבהלואה גמורה אף אם כל האחריות על המשכיר אסור, ובשוכר מעות להוציאן דלתרוה"ד שרי הוא משום דהוי של הנותן לקדש את האשה דומיא דעיסקא. [ועי' ב"מ קע"ז א' שכ"כ מטעם אחר דבהלואה לא שייך אחריות על המלוה].

### קרוב לשכר ורחוק להפסד

דף ע' ע"א מעות של יתומים מותר להלוותן קרוב לשכר ורחוק להפסד והיינו משום דהוי אבק רבית. ופי' הראשונים משום דאין גובה רבית אלא מיניה וביה. והנה בחי' הר"ן פי' דשמא לא יהא ריוח ופשטות כוונתו דלא הוי ר"ק כשאין הריוח ברור, עי' רש"י דף ס"ב ב' וריטב"א דף ס"ז לענין משכנתא. אולם כ"ז לשיטת הראשונים דף ס"ז דפסקו דמשכנתא דלא נכיתא הוי א"ר משום דלא קץ אבל לרמב"ן דפסק כרבינא דהוי ר"ק אף בשדה דלכו"ע אין ריוח ברור [ודלא כהרשב"א ס"ב בשי' רש"י דמייירי רק בבית] א"כ הי"נ ליהוי ר"ק. ועי' רמב"ן שתמה אמאי ל"ה ר"ק דומיא דמשכנתא וכוונתו להנ"ל. ופי' ב' פירושים, א' דהוי הלואה אלא מ"מ לא הוי רבית כיון דנוטל רק מיניה וביה. וכוונתו צ"ל דכיון דנותן רבית רק מהרווחים של מעות ההלואה הוי כשותף לענין הרווחים ואף דלא חשיב פיקדון מ"מ לענין הרווחים הוי שותף עוד י"ל דכיון שאין מוציא מכיסו לא חשיב נשך ועצ"ע. ב. דכיון דהשבח מיניה וביה הוי פיקדון ולא הלואה, דהוי עיסקא ואחריותו כדן שו"ש שמתנה להיות כשואל בשכר המחצה, והיינו דכיון שנוטל חלק מהשבח ע"כ משום דהוא בעלים על המעות והוי פיקדון, [וממש"כ דהוי בשכר המחצה נראה דר"ל דהכל פיקדון ומה שנוטל הלואה חצי הריוח הוי תשלום על מה שנוטל הלואה אחריות ההפסד אע"פ דשל הנותן הוא], ועצם האחריות הפסד היא משום דמתנה שומר שכר להיות כשואל. ואולי גם הר"ן נתכוון לדברי הרמב"ן ועי' בריטב"א דמשמע הכי וצ"ע. ויל"ע מהגמ' בע"ב לענין צו"ב דאסור ומוכחין דהוי ברשות מקבל גם לענין בכורה.

הריטב"א הקשה על פי' רש"י דכיון דבאחריות המקבל היא הלואה גמורה וא"כ הרי זו ר"ק ולכן פי' הגמ' באו"א. עי"ש וצ"ע אמאי לא מתיר מטעמא דאין הריוח ברור. וצ"ל דאזיל לשיטת רבינא דף ס"ז ב' ועי'.



## צאן ברזל

## דף ע' ע"ב

יל"ע אם בצאן ברזל יכול המקבל להוציאן או דאין מוציאן כלל אלא קיבל אחריות ולצד זה ודאי דההלואה משום האחריות דומיא דספינה משא"כ לצד א'. ועי' רש"י לעיל ס"ט ב' ד"ה אין מקבלין דהוי עיסקה. עוד יל"ע אם הנותן תובע הבהמה שנתן או את הדמים ותלוי בהנ"ל, עי' לשון רש"י במתני' ובכורות ט"ז ועי' בגמ' כאן וביבמות דף ס"ו ב' ועי' ריטב"א בגמ'.

עי' מחלוקת רש"י ותוס' מהו השכר אי מיניה וביה או שקצץ, וגם נחלקו אי הוי ר"ק או מדרבנן ועי' היטיב תוס' בכורות ט"ז ב'. ועי' רמב"ן לעיל בע"א ב' צדדים אי בשכר מיניה וביה הוי הלואה אלא דלא הוי ר"ק משום דאין ברור דיהא שבח או דמשו"ה הוי פיקדון. ועי' מהרש"א בתוס' דהחילוק בין שבח מיניה לשכר קצוב הוי נפ"מ גם לבכורה, [וזה כהרמב"ן בצד ב' דהוי פיקדון] ועי' רשב"א דלרש"י הוי מכר והדמים הוי הלואה, ועי' חו"ד סי' קע"ז ט' דהוי של הנותן.

בלשון הגמ' דהכא קיבל אחריות אונסא וזולא, עי' רש"י דקאי על מתני' דבכורות דהנותן קיבל אונסא וזולא והריטב"א פי' להיפך דקאי על מתני' וקאי על המקבל, ועי' חו"ד סי' קע"ז ט' באריכות. בגדר בעלות דצאן ברזל עי' מכתב הגרי"ז בסוה"ס דף ע"ט.

א. מתני' אין מקבלין צאן ברזל מישראל, ויש לדון אי מיירי דהצו"ב ברשות הנותן ואין המקבל יכול להוציאן אלא דאחריותו עליו או דנותן לו להוצאה וחייב בדמיה. ונחלקו בזה הראשונים, רש"י פי' דכל האחריות על המקבל ושם אותן במעות וכל זמן שאין נותן לו המעות חולקין בשכר. ומשמע דהחוב הוי במעות, וכן משמע בגמ' דרק אי לא יהיב ליה מעות נוטל הבהמה. ולפי"ז הבהמה של המקבל אלא דהנותן נוטל חצי הולדות בשכר המתנה, וכ"כ הרשב"א בגמ' דלרש"י הוי מכר גמור והמקבל מתחייב מעות ולפי"ז הוי הלואה מעות דמי מכר. אמנם עי"ש דכל זמן שלא פרע את דמיו הולדות של המלוה ומשמע דאין זה רק בתורת רבית אלא שלא קנה עד שיתן את דמיו ועי"ש בכל דבריו וצ"ת. והנה רש"י מדמה דינא דמתני' לעיסקא דמושיב חנוני למחצית שכר והתם המעות של הנותן דאין יכול להוציאן לעצמו אלא חשיב הלואה משום קבלת אחריות ההפסד, [רק דהתם קיבל אחריות הפסד רק במחצה ואידך חצי שנוטל שכר הוי פיקדון ושלו הוא נוטל והרבית היא משום דטורח בפיקדון מחמת חצי ההלואה והכא דכל ההפסד על המקבל הוי כולו הלואה והשכר עצמו הוי רבית]. ועי' ברש"י לעיל ס"ט ב' דפי' דצו"ב היינו עיסקא ומשמע דאין יכול להוציא לצורך עצמו ולא הוי מכר ממש אלא הוי הלואה מחמת אחריות ההפסד. אכן הרמב"ן כאן כתב דבעיסקא יכול להוציא חלק ההלואה לצורך עצמו, וצ"ע בגדרי עיסקא ועי' חו"ד סי' קע"ז ט'.

ודעת הרמב"ן דצו"ב הוי ברשות נותן ואין המקבל רשאי להוציאן ולא הוי עיסקא [וזהו חידוש דמתני' דאף דלא הוי כעיסקה הוי הלואה משום האחריות] והא דחשיב הלואה הוא משום דמקבל אחריות פסידא והיינו כדינא דספינה דלעיל ע"א. ועי' חו"ד סי' קע"ז ט' דמשוה דינא דספינה לסוגיין לענין קבלת אחריות וכתב שם דצו"ב הוי ברשות נותן לקדש את האשה עי"ש [אמנם שם כתב כן גם בעיסקא]. מיהו צ"ע מסוגית הגמ' דשו"ט אי הוי ברשות נותן לפטור מן הבכורה, ומבואר עוד דמעיקר הדין הוי ברשות מקבל ורק דיכול הנותן ליטלו עבור מעותיו וכדפי' התוס' דהוי שיעור בקנין ויותר מאפותיקי וא"כ מבואר דברשות מקבל הוא, ועי' ריטב"א וצ"ע.

ב. נחלקו הראשונים אי הכא הוי ר"ק או רק מדרבנן. מדברי רש"י דהשוה מתני' לעיסקא מבואר דהכא הוי רבית רק מדרבנן דומיא דעיסקא, ופי' התוס' והראשונים דהטעם משום דהריבית רק מהשבח של הצו"ב, והתוס' פליגי על רש"י וסברי דהכא הוי ר"ק דמיירי שקצץ רבית אף אם לא יהא שבח ומבואר דאי נתחייב רק מהשבח הוי א"ר וכרש"י, [ועי' ב"י וביהגר"א סי' קע"ז דלא פליגי רש"י ותוס' לדינא אלא בפ"י מתני']. והריטב"א כתב דאף אם הרבית רק מהשבח הוי ר"ק.

והטעם דרבית מיניה וביה הוי רק מדרבנן, עי' משנ"ת לעיל בע"א בדין קרוב לשכר ורחוק להפסד, דיל"פ הטעם דלא הוי רבית קצוצה משום דאין הריוח ברור דדלמא לא יהא ריוח, וזה כדינא דמשכנתא בלא נכיתא למ"ד דלא הוי ר"ק עי' רש"י דף ס"ב ב' ורמב"ם דאין הריוח ברור. [מיהו לרש"י דף ס"ז משמע דמשכנתא אין להתיר מטעם דאין הריוח ברור, ושם נתבאר דאם קבלת הרבית היא בשעה שאובל פירות הוי ר"ק ולפי"ז א"א לפרש כן] וכפי' זה משמע בתור"פ כאן. ולהרמב"ן בע"א אין הטעם משום דאין הריוח ברור אלא

דחסר ברבית כשמקבל רק מדמי ההלואה. ולפי"ז הוי רק גריעותא ברבית אבל לענין פטור מבכורה אין נפ"מ דאף בקצץ מיניה וביה הוי של הלואה וחייב בבכורה להו"א דגמ'. אמנם ברמב"ן שם בפ"י ב' מבואר דבריוח מיניה וביה [בנתן לעיסקא] הוי פיקדון ולא הלואה אף דקיבל המקבל אחריות, והיינו דכיון דהנותן נוטל חלק מהשבח ע"כ משום דשלו הוא ולא אמרינן דהוי שכר המתנה כיון דאין גובה אלא מהשבח. ולפי"ז גם לענין בכורה הוי ברשות נותן.

והנה בתוס' הקשו על רש"י דאי הרבית רק מדרבנן מאי קשיא לגמ' מהא דפטור מבכורה [ור"ל דנימא דבאמת של המלוה היא ולכך פטורה מן הבכורה ומ"מ דמי להלואה ולכך אסור] וע"כ פ"י דקושית הגמ' מפטור מבכורה היא רק משום דהכא הוי רבית דאורייתא דמזה נלמד דהוי הלואה גמורה ושל המקבל הוא וע"כ מקשינן דגם לענין בכורה הוי של המקבל. והקשה המהרש"א אמאי לא מוקמינן הסוגיא בבכורות בלא קצץ ליתן שכר אלא מהשבח דבכה"ג הוי רק א"ר. אכן זה תלוי בהנ"ל דאי החסרון ברבית לק"מ דלענין בכורה אין נפ"מ בזה דכיון דהוי הלואה הרי זה של המקבל וחייב בבכורה, ועי' חת"ס שתמה על המהרש"א. וע"כ דהמהרש"א מפרש דבקצץ ליתן רק מהשבח לא הוי הלואה וכפי' ב' דהרמב"ן בע"א.

ועי' היטב בתוס' בכורות ט"ז בקושייתם על רש"י דהוסיפו דאינה רבית מדאורייתא משום דאם לא יהא ריוח לא יטול רבית ולכאורה ר"ל דאין הריוח ברור. אך צ"ב דתיפו"ל דלסברת קושייתם אינה הלואה, וע"כ דכוונתם דכיון שאם לא יהא ריוח לא יקבל ע"כ דמה שנוטל השכר הוא משום דשלו הוא. ומה דהשוו ד"ז למשכנתא היינו דהתם נמי שרי מטעם זה דהפירות שלו. ועי' תורא"ש בסוגיין ודוק.

והנה כ"ז לרש"י דהכא הוי הלואה אבל להרמב"ן דצו"ב הם ברשות הנותן ואין המקבל יכול להוציאם ולא הוי הלואה אלא משום האחריות לכאורה לא הוי ר"ק. אמנם עי' לעיל בספינה ודודא דלריטב"א באחריות גרידא הוי ר"ק וכ"מ ברמב"ן אבל הרשב"א שם פליג. ועי' ריטב"א כאן דאף בקצץ השכר רק מיניה וביה הוי ר"ק.

## מראי מקומות איזהו נשך

דף ע"א ע"ב - טושו"ע סי' ק"ע

סוגיא דערב

א. מבואר בגמ' [לגוי רש"י] דישאל שנעשה ערב לחבירו אצל הגוי עובר משום מלוה ברבית כיון דבדיני העכו"ם המלוה גובה מן הערב והערב מן הלוח הרי הוא נחשב מלוה לחבירו, אא"כ קיבל העכו"ם להיות כישאל. והנה מצינו ג' מיני ערב. א. ערב סתם - שרק אם אין ללוה או דאינו רוצה לשלם תובעין את הערב. ב. ערב קבלן - שיכול לתבוע את הלוח או את הערב. ג. ערב שלוף דוך שנשא ונתן ביד - שאין יכול לתבוע אלא את הערב. ונחלקו הראשונים בדינא דסוגיין דאסרינן כשהישאל ערב לחבירו כדני העכו"ם, עי' רשב"א בשם י"מ [וכ"כ בדעת רש"י כדלהלן] דרק ערב סתם מותר דלא חשיב לוח ומלוה אלא משלם את חוב הלוח ונמצא דהלוח לו את הקרן והרבית שחייב לעכו"ם, אבל ערב קבלן אסור דחשיב כלוח מהעכו"ם ומלוה לחבירו. וכ"מ ברמב"ן בתו"ד דבעינן שקיבל שיתבע את הלוח תחילה. אבל הרשב"א בסוגיין ובתשובה במיוחדות סי' רכ"ג חולק דערב קבלן מותר [ומש"כ בביהגר"א סי' ק"ע ה' דקושיית הרשב"א על רש"י היא רק אמאי אסור מה"ת אין כוונתו דבפועל אסור מדרבנן אלא דאם היה האסור מדרבנן היה יכול לפרש כרש"י אבל מאחר דהגמ' מיירי באסור דאורייתא וע"כ דמיירי בערב שלוף וממילא אין לנו מקור לאסור אף מדרבנן וסברא זו מבואר בב"מ בהשגתו על הש"ך סי' ב' ורק ערב שלוף דוך דאין המלוה יכול לתבוע אלא את הערב חשיב הערב כלוח ומלוה. וכ"כ הר"ן. ולפי"ז נתקשה הרשב"א דנמצא דבדיני ישראל ניחא טפי לעכו"ם המלוה שיכול לתבוע גם את הלוח ואמאי צריך המלוה לקבל להיות כישאל, ותי' שם דמ"מ גם המלוה צריך לקבל שהוא מלוה גם ללוה ולא רק לערב, ועי'.

ובדעת רש"י כתב הרשב"א דאף ערב קבלן אסור וכוונתו מדכתב בד"ה לדון בדיני ישראל יתבע מן הלוח תחילה וכו' ומשמע דלא הותר אלא בערב סתם שאין חייב אלא אם הלוח לא משלם. ועי' הגהות הגר"א. אך הר"ן כתב בדעת רש"י להיפך מדכתב בד"ה והא' אינו תובע אלא את הערב והיינו ערב שלוף דוך ומשמע דרק בכה"ג אסור, ועי' נמוק"י<sup>11</sup>. וצ"ע סתירת דברי רש"י וכ"ה המהרמ"ש ועי' אבני"ז סי' קצ"ז א'.

ובתוס' דף ס"ב א' ד"ה לא בא"ד והיכי ס"ד דפליגי באל תיקח הא אמרינן דערב אינו עובר אלא משום לא תשימון וי"ל וכו' אבל הכא שהערב קיבל רבית מן הלוח ונתנו למלוה לכך חייב משום אל תקח. וביאר רעק"א שם דכוונתם לערב קבלן דאם שלם למלוה חשיב למפרע כלוח והוא המלוה ללוה וכשגבה הרבית מהלוח עובר משום אל תקח. והיינו כרש"י. ועי' שנתקשה אמאי כתבו דגבה הערב מהלוח ואח"כ נתן למלוה הול"ל איפכא דשילם למלוה ואח"כ גבה מהלוח ובאמת כ"כ הריטב"א שם, ועי' או"ש פ"ה משי"כ בזה צ"ע. [ועי' אבני"ז סי' קצ"ז שהוכיח מהתוס' שם כהרמ"א חו"מ סי' קל"א ס"ד דהערב יכול לכוף את הלוח לפרוע למלוה ולכן הלוח משלם לערב לפני שהערב שילם למלוה].

ב. ומחלוקת הראשונים היא בגדר ערב קבלן דלרש"י והרמב"ן כשגובה מן הערב תחילה ה"ז מתפרש שהערב הוא הלוח והוא מלוה ללוה. אבל הרשב"א ס"ל דהוי כערב סתם דמשתעבד רק לפרוע חובו של הלוח אלא דהתנה שיוכל לתבוע ישר ממנו ורק כשאין יכול לתבוע מהלוח כערב שלוף ע"כ משום דהערב הוא הלוח וכן מבואר ברשב"א. אמנם הר"ן ס"ל בזה כהראשונים דהערב נעשה לוח למפרע אלא דמ"מ אינו מלוה של הלוח עד שיפרע את חובו, עי' דבשעת הלואה שניהם חשיבי לוויים של המלוה אבל הלוח לא נתחייב לערב אלא משום שפרע את חובו, ונמצא דאינו נותן לערב רבית דמה שהלוח - כלומר מה שפרע עבורו - זה מה שמשלם לו, [ואף שהערב שילם מה שהוא היה חייב מ"מ כיון שבזה פרע החוב של הלוח שהוא הקרן והרבית גובה ממנו ואדעתא דהכי נתחייב ודו"ק]. ונפ"מ בישראל שערב לעכו"ם הלוח מישראל עי' להלן.

## ישראל הערב לגוי הלוח מישראל

ג. עי' בראשונים שהביאו מהתוספתא דה"נ שרי להיות ערב לגוי שלוח מישראל, ובפשוטו היינו כדינא דערב לישראל שלוח מעכו"ם ותלוי בפלוגתא הנ"ל, ולשיטת הרשב"א אף ע"כ מותר וכ"כ שם. אמנם עי' ר"ן ונמוק"י דבערב לעכו"ם הלוח מישראל בע"כ אסור אף דבערב לישראל הלוח מעכו"ם מותר כשאינו ערב שלוף וזה כמבואר לעיל דס"ל דאף דאינו מלוה ללוה [ומותר להיות ערב לישראל שלוח מהעכו"ם] אבל הערב חשיב לוח של המלוה משעת הלואה ולכן אסור להיות ערב לישראל שלוח מעכו"ם. ועי' ב"י. וכן פשטות השו"ע דבס"א בערב לישראל הלוח מעכו"ם הביא ד"א דאינו אסור אלא בערב שלוף ובס"ב לגבי ישראל שערב לגוי הלוח מישראל סתם לאסור עי' בש"ך סק"ג וברעק"א שם דהיינו כהר"ן. אמנם הט"ז סק"ד פי' דהשו"ע ס"ב מיירי בערב שלוף.

<sup>11</sup> שו"ר דהרשב"א נמי לא ברירא ליה כ"כ דעת רש"י, דכתב בתשובה הנ"ל, גם רש"י "לכאורה" כך הוא מפרש, וצ"ע גמ"ח אוצר התורה - מ"מ על איזהו נשך מאת הרב מ. חדש אינו מוגה כה"צ

ועי' בראשונים בשם הראב"ד דבערב לעכו"ם שלוח מישראל אסור אא"כ התנה שלא ידחה אותו אצל הערב, והיינו שלא יהא ערב שלוי"ד וכן הוכיח הרשב"א מהראב"ד דס"ל דסתם ערב שלהן הוא ערב שלוי"ד, ולכאורה משמע דע"ק שרי. וכן דייק הבי"י מהטור דהביא לשון הראב"ד. [ואמנם לגבי ערב לישראל שלוח מעכו"ם מבואר בראב"ד שם דע"ק נמי אסור איכל"מ דס"ל כהר"ן ודו"ק]. והנה הרמ"א ס"ב ג"כ כתב לשון הראב"ד ולפ"ז ס"ל לרמ"א דלא כהשו"ע לפי הש"ך. אכן עי' רעק"א בשו"ע וחוו"ד שם סק"ב שפי' שגם לרמ"א דוקא בערב סתם מתיר אלא דבעינן לסלק עיכוב העכו"ם שלא ידחהו אצל הערב עי"ש. וכן מוכרח ברשב"א שכתב דהראב"ד סובר דע"ק אסור [אף כשהעכו"ם המלוה] עי"ש.

העיטור (עיסקא דף י"ד הובא בשה"ת ח"ד ס"י עמ' תתקמ"ג) פי' דברי הגמ' דמיירי בערב לגוי הלוח מישראל אבל בערב לישראל הלוח מגוי מותר אף בלא קיבל עליו. והבי"מ הקשה דא"כ מהו דאמרין דאי קיבל עליו וכו' רבית נמי לא לשקול וכמדומה שראיתי דהעיטור לא גרס הכי. ועי' ב"י (ד"ה כתב בעה"ת) דלא ברירא ליה אי מפרש כרש"י דדינא דגוי הוא כע"ק או כערב שלוי"ד, ואי מיירי בשלוי"ד משמע דבישראל שלוח מעכו"ם שרי אף בערב שלוי"ד, וכ"מ בביהגר"א ס"ק ו'. ונמצא דבזה קיל טפי מכשישראל המלוה ולהיפך מהר"ן. אמנם אי מפרש כרש"י י"ל דבערב שלוי"ד אסור אף בישראל שלוח מעכו"ם ולפ"ז ס"ל לדינא כהר"ן אלא דבפי' הגמ' מפרש כרש"י דסתם ערב ביניהם היינו ע"ק.

והתוס' להלן בסוה"ע ד"ה כגון ומותר לישראל להיות ערב בשביל נכרי לישראל המלוה לאו בתר ערבא אזיל אלא בתר לוח ואי לא יפרע הנכרי יפרע הערב וכו'. ולכאורה כוונתם דאינו קבלן אלא ערב סתם כיון דאינו תובע את הערב אלא אם לא יפרע הלוח אבל בע"ק אסור דהוי לוח מהמלוה, ובפשטות היינו כרש"י בסוגיין דע"ק אסור גם בערב לישראל הלוח מהעכו"ם וכנ"ל לדבריהם בדף ס"ב. וכ"כ בגליון הרעק"א על הש"ך סק"ג. אמנם בתרוה"ד סי' ש"א ובביהגר"א סק"ו פי' דבריהם דאף ע"ק מותר<sup>12</sup> וכנראה דס"ל דהתוס' באו להתיר יותר מסוגיין וצ"ע. [וברעק"א שם נראה שבא ליישב זה, ותו"ד נראה דכוונת התוס' דאף דבעכו"ם שמלוה לישראל אסור אא"כ קיבל עליו אבל בישראל המלוה לעכו"ם אי"צ לקבל ומשום דבעכו"ם המלוה דעתו כדיניהם דהוי ע"ק אבל בישראל המלוה דעתו כד"ת דצריך לתבוע הלוח תחילה.

עוד עי' במרדכי סי' של"ג דערב לעכו"ם הלוח מישראל לראב"י אין משלם הרבית משום דהעכו"ם דוחהו אצל הערב וזה כהראב"ד. ובשם הראב"ן מבואר שם דשרי ומשמע דאף דהוי שלוי"ד מותר. [והטעם י"ל דכיון דהמלוה הישראל תובע את הלוח ורק העכו"ם דוחהו הוי כגברא אליס אבל אין דינו כערב שלוי"ד] וזה להיפך מהעיטור דמחמיר טפי בישראל שהלוח לעכו"ם.

ד. לדעת רש"י והרמב"ן דע"ק אסור גם בישראל שלוח מעכו"ם ע"כ דחשיב לוח מהערב [ודלא כהר"ן], ועי' רעק"א שתמה איך נעשה הערב כמלוה משעת הלואה הרי לא קיבל את הכסף מיד העכו"ם, ובשלמא ערב אצל ישראל איכל"מ דהלוח זוכה עבור הערב מיד המלוה, אבל במלוה עכו"ם אין יכול הלוח לזכות ממנו לערב, דהרי מבואר בתוס' בסוגיין דגם המזכה בעינן שיהא בר שליחות דהוי שלוחו לזכות לזוכה ואין שליחות לעכו"ם, וצידד דחומרא בעלמא היא ועי' להלן. ועי' ח"י ר"ח הלוי מלו"ל פ"ה ה"ג דהערב נחשב מלוה מדין עבד כנעני וכ"מ באבנ"ז סי' קפ"ח ט'.

## ערב שלוח דוך - נשא ונתן ביד

ה. בגדר ערב שלוח דוך לכו"ע הוי כלוח ומלוה. ולכאורה גם לראשונים דפליגי על הרשב"א לא דמי ערב קבלן לערב שלוי"ד דערב קבלן לא הוי לוח משעת הלואה אלא אם המלוה גובה ממנו דאז הוי לוח למפרע, אבל ערב ש"ד אף אם לא יגבה ממנו הוי לוח והוא מלוה לוח. [ולפ"ז הלוח אינו לוח של המלוה כלל אלא דיכול לשלם למלוה עבור הערב מדין שעבודא דר"י ויש לחלק עי' להלן]. אמנם נחלקו בזה האחרונים, עי' קצוה"ח סי' קכ"ט ז' דאף קודם שפרע הערב חייב הלוח לערב, אבל הנתיחה"מ שם פליג דאין הלוח חייב לערב אלא אם שילם למלוה וכ"ד התומים שם. [ונפ"מ אם חל כבר שעבודא דר"י ולא מהני מחילה עי"ש]. ולכאורה להרשב"א דע"ק מותר וערב שלוי"ד אסור ע"כ משום דערב שלוי"ד חשיב מלוה אף אם לא ישלם הרבית. ויש לדחות דע"ק הוי תנאי בעלמא משא"כ שלוי"ד כיון שהלוח יכול לדחות אצל הערב אם ישלם הערב נעשה לוח למפרע. והנה בהג"א סי' נ"ג כתב דישלם שערב בערבות שלוי"ד לעכו"ם שלוח מישראל שאסור לו לשלם הרבית ורק אם העכו"ם משלם הרבית מותר. והרעק"א [הובא בליקוטים לדף ס"ה] תמה ע"ז דהא העכו"ם משלם חוב הרבית של הערב והניח בצע"ג. ולנתיחה"מ א"ש. וכמו"כ נפ"מ להיפך בעכו"ם שהלוח לישראל וישלם אחר נעשה ערב שלוי"ד באיסור אם יכול הלוח לשלם לעכו"ם או דאסור משום דחשיב שמשלם לערב, עי' שע"ד בשם הראב"ן דמותר ובאו"ש פ"ה פקפק בזה ויש לתלות בהנ"ל. [נתיבוי"ש].

<sup>12</sup> וכ"כ בהגהות הגר"א כאן דפליגי על הראב"ד ומשמע דלראב"ד גם ע"ק אסור וכנ"ל ויש שכתבו דלתוס' אף ערב שלוי"ד מותר וכדלהלן בשם הראב"ן. וצ"ע.

## גדר חיוב הערב

ו. בעיקר גדר חיובא דערב אי חשיב כלוה או לא, לכאורה תלוי בפלוגתת הראשונים אי חיוב הערב משום הנאתו שנעשה רצונו, או משום דקבלת הלוה חשיבא כאילו הוא קיבל כיון שאמר לחבירו להניח המעות שם חשיב שנתן לו המעות. והאריך בזה המחנ"א סי' י"א. דבתוס' בסוגיין ד"ה מצאו כתבו דכיון שנתן לנכרי ע"פ המלוה הרי הוא כנותן למלוה עצמו מדין ערב וכ"כ התוס' דף נ"ז ב' ד"ה לספק עיי"ש. וכ"כ הריטב"א בסוגיין. וברשב"א קידושין ח' ע"ב כתב יותר דבעינן שיהא המקבל בר זכיה עיי"ש. ועיי' ברשב"ס ב"ב קע"ג ב' דהמלוה שליח של הערב להלוות ללוה ולדבריו נמי הערב חשיב לזה כיון שנתן בשליחותו ללוה. אולם הרשב"א שם כתב די"מ דמקודשת משום ההנאה וכ"כ הריטב"א שם [ועי' מחנ"א שם שהקשה סתירת הריטב"א בזה]. ולדבריהם לא חשיב שהערב קיבל המעות. ועכ"פ לראשונים דחשיב שקיבל המעות מהמלוה לכאורה כל ערב חשיב לזה ממש ואפי' ערב סתם. ועי' ח"י ר"ש קידושין סי' ט' וקה"י שם סי' י"ב. אמנם י"ל דאף שקיבל הערב מ"מ חשיב שקיבל את קבלת הלוה וכיון שגם הלוה חשיב לזה א"א לחייב את הערב חיוב עצמי אלא חיוב אחריות על חוב הלוה וממילא לא חשיב המתנת מעות לגבי הערב כיון דאין עליו תביעת הממון עצמו, ודוק היטב.

ולענין אי חשיב הערב מלוה לכאורה נמי תלוי בהנ"ל דאי חשיב רק שקיבל הנאה א"כ אינו מלוה אבל אי חשיב שקיבל המעות מהמלוה א"כ הוא המלוה ללוה. מיהו להנ"ל דלא נחשב שרק הוא קיבל מהמלוה אלא שגם הוא קיבל את קבלת הלוה א"כ י"ל דהלוה קיבל מהמלוה. ועוד י"ל דתרווייהו חשיב מלוים ולפי"ז בין אם המלוה ישראל בין בערב ישראל הוי רבית וכ"כ הגר"ח פ"ה ממלו"ל. ועי' להלן בסוגיא דהעמידו אצל עכו"ם.

## האם האיסור מדאורייתא או מדרבנן

ז. נחלקו רבותינו אם איסור דערב הוא מה"ת או מדרבנן. הריב"ש בסי' ש"ה הוכיח מהגמ' דמקשה על הילפותא דאתה נעשה לו ערב מוכח דאיסורו מה"ת והוי ר"ק, וכ"מ מדברי התוס' והריטב"א דף ס"ב שכתבו דערב [קבלן] עובר באל תיקח כשגבה מהלוה, וכ"מ מקושית הרשב"א לפי' רש"י אמאי אמרו דאין עובר אלא משום לא תשימון, ומבואר דאיסורו מה"ת. וכ"מ בב"י דהוי ר"ק [מדכתב לגבי פלוגתת רש"י והרשב"א דמספק אין מוציאין ממון ומשמע דאי הוי ודאי מוציאין].

אמנם עי' בטור בשם הר"י מקרקוזא דאם שלם הערב מותר לגבות מהלוה מה שהפסיד דאין האיסור אלא לכתחילה אבל אם נעשה לו ערב מותר לגבות מהלוה, הרי דס"ל דמה"ת שרי, והטור חולק דאסור לגבות הרבית, אמנם כתב הרמ"א בד"מ ובשו"ע ס"א דאף לטור דאם כבר שילם אין מוציאין מהערב דלא עדיף מא"ר, ודלא כהב"י הנ"ל עיי"ש. ומבואר דס"ל דלדעת האוסרים לא הוי מה"ת, וכ"כ בסה"ת (עמ' תתקמ"א)<sup>13</sup>. אמנם בביהגר"א הגיה בסה"ת דלא מיירי בערב עיי"ש.

ובשו"ת משאת בנימין הובא בש"ך שם סק"ב הקשה על הר"י מקרקוזא והרמ"א הנ"ל דמהגמ' דמקושית הגמ' מוכח דאיסורו מה"ת, וכ"ה הט"ז ובביהגר"א סק"ה. והש"ך תי' דלשיטת הרשב"א דמיירי בערב שלו"ד א"ש דבזה הוי ר"ק אבל בע"ק לא הוי ר"ק. ועי' ביהגר"א ס"ק ה'. אך ברמ"א משמע דאף בערב שלו"ד לא הוי ר"ק. ועוד תי' הש"ך עפ"י העיטור דהגמ' מיירי דישאל מלוה לעכו"ם והיינו דהערב חשיב לזה מה"ת אבל מה שהערב חשיב מלוה של הלוה הוי מדרבנן ולפי"ז הרמ"א לא מיירי על הגמ' וצ"ע. והבי"מ שם הקשה דאי הגמ' מיירי בשלו"ד מנ"ל לאסור בע"ק מדרבנן דלמא מותר לכתחילה [וכדמשמע ברשב"א]. ועיקר ההוכחה מהגמ' דהוי דאורייתא דחה שם דכוונת הגמ' דלשון הברייתא משמע דאתה נעשה לו ערב לכתחילה ולא רק מה"ת. והט"ז כתב דערב הוי צ"א ברבית ותלוי אם צד אחד ברבית אסור מה"ת עיי"ש מש"כ בדעת הר"י מקרקוזא.

עוד עי' מקומ"ח שנסתפק בערב שלו"ד אם הוי לזה לקולא כגון אם הערב עכו"ם והמלוה ישראל דאם רק הערב חשיב לזה מותר, ולצד דרק לחומרא חשיב לזה ומלוה ע"כ דאינו ר"ק, ועי'.

## הלואת ישראל ע"י עכו"ם

<sup>13</sup> עיי"ש דאין זה רבית הבאה ממלוה למלוה והו"ד בביהגר"א וצ"ע דאי אינו מלוה הול"ל דאין כאן רבית כלל ואי חשיב מלוה אמאי לא הוי מלוה למלוה, וצ"ע. וכן קשה ברשב"א בתשובה הנ"ל דמתחילה כתב דהערב אין מלוה אלא משעה שפורע את החוב למלוה ולכך אין כאן רבית דהרי הלוה ללוה את כל הקרן והרבית שפרע עבורו ובסו"ד כתב דע"ק לא הוי רבית משום דאינו מלוה למלוה. ויל"פ.  
גמ"ח אוצר התורה – מ"מ על איזהו נשך מאת הרב מ. חדש  
אינו מוגה כה"צ

א. ת"ר וכו' ישראל שלוח מעות מן הנכרי ברבית וכו' מצאו ישראל אחר ואמר לו תנם לי ואני אעלה לך כדרך שאתה מעלה לו אסור ואם העמידו אצל נכרי מותר, וכן נכרי שלוח מעות מישראל וכו' ואם העמידו אצל ישראל אסור ובגמ' מקשינן דבשלמא סיפא לחומרא אבל ברישא אמאי מותר הרי אין שליחות לעכו"ם. ונחלקו רש"י ותוס' בביאור השליחות, דלרש"י הנותן חשיב שליח של המלוה להלוות ללוה השני וכן נראה בריטב"א ע"ש. אבל התוס' פי' דהמקבל שליח לזכות עבור המלוה ושוב לזה ממנו וכו"מ ברשב"א. ועי' בגמ' להלן דלרבינא מהני ברישא דהעמידו אצל הנכרי משום דיש זכיה לעכו"ם ומבואר שהמקבל זוכה עבור המלוה וכתוס' ולרש"י צ"ל דבתחילה דנקטינן דמשום שליחות הוא לא ס"ד דדעתם לזכות עבור המלוה אלא דעצם הנתינה ללוה השני הוי פירעון למלוה, וצ"ע.

ב. ולפרש"י צ"ב דכיון דהמעות של השליח איך נעשה שליח למלוה להלוות הרי אין המעות של המלוה. ועי' בחי' ר"ח הלוי פ"ה שפי' הגמ' דהמלוה חשיב מלוה מדין עבד כנעני דאף שאין המעות שלו מ"מ כיון שניתנו המעות עבורו נחשב שהוא המלוה, ודין ע"כ אף שאין זה שליחות ממש מ"מ גם זה הוא מדינא דשליחות שהנתינה עבורו נחשבת נתינה שלו. אמנם הקצוה"ח סי' קכ"ג ה' וסי' קצ"ה ט' כתב דבדין ע"כ אי"צ לדין שליחות ואף בעכו"ם מהני דין ע"כ, וכ"כ הרעק"א בשו"ע חו"מ סי' ק"צ ס"ד ע"ש, ולפי"ז ע"כ דסוגיין לאו מדין עבד כנעני הוא דא"כ אף בעכו"ם שאין דין שליחות מהני. וקשה כנ"ל דכיון דהמעות של הלוה הראשון איך מהני שליחות ליחשב הלוואת המלוה. וגם הא גופא צ"ב דאמאי לא מפרשינן לה מדין עבד כנעני. וכ"ה החזו"ח חו"מ סי' ג' י"ז על הקצוה"ח והוכיח דבעינן לדין שליחות<sup>14</sup>. [ועי' להלן אות י"ג מהרעק"א לדעת רש"י דהמלוה ע"י אחר בלא דין שליחות השליח נקרא מלוה ומבואר דתלוי במי שעשה מעשה הלוואה ולא במי שהממון שלו, ולפי"ז ה"נ הכא. מיהו הא גופא צ"ב. מהרה"ג רנ"ר שליט"א].

ג. עוד ילי"ע דכיון דהלוה הראשון נתן בציווי המלוה א"כ נחשב שנתן למלוה מדין ערב [וכדכתבו התוס' ד"ה ואני אעלה לך] וכיון דהערב חשיב גם מלוה כדלעיל א"כ המלוה הראשון חשיב גם מלוה של השני מדין ערב, ומעתה אמאי לא תי' הגמ' דברישא דהעמידו אצל הנכרי המלוה ונתן בציווי הוי כנתן לנכרי מדין ערב והנכרי הוא המלוה של הלוה השני ומשו"ה מותר וכן בסיפא דהעמידו אצל ישראל הוי הישראל מלוה מדין ערב.

ובאמת הגר"ח שם פי' כן בדעת הרמב"ם דבסיפא הוי רבית מעיקר הדין ולא חומרא בעלמא משום דהישראל המלוה הוי המלוה משום דהוי ערב, ע"ש בביאור דברי הגמ', אבל ברישא ל"מ טעם זה לקולא משום דגם המלוה [היינו הלוה הראשון] חשיב מלוה ונמצא דהוי נמי הלוואה דישאל. ומ"מ הראשונים לא פי' כן וצ"ע. [ועוד ילי"ע דכיון דחשיב שהנכרי המלוה הראשון קיבל המעות א"כ נפרע החוב וממילא הוי הנכרי המלוה כמו בתנ"ך ע"ג הקרקע והפטר, ועי' בסמוך].

ד. מדברי הגמ' משמע דאין הלוה נפטר מחובו אלא אם המלוה זכה בכסף ולכן בעינן שיזכה ע"י שליחות או זכיה [או שא"ל תנם ע"ג קרקע והפטר]. ויל"ע למש"כ הנתינה"מ סי' שמ"ד דלפירעון חוב אי"צ שיקנה לו אלא כל שהעמיד לו לפירעון זכה בו וא"כ ה"נ אע"פ שאינו שליח הרי ממילא הוי פירעון, וממילא הלוה השני מקבל ההלוואה מהמלוה. וצ"ע.

ה. בתוס' ד"ה בשלמא הקשו אמאי בסיפא לא אסור מדינא כיון שישאל השני זוכה מהגוי עבור הראשון שהוא מלוה של הגוי, והוי זכיה לישראל. ותי' דכיון שזוכה מהגוי בעינן שיהא שלוחו של הגוי ואין שליחות לעכו"ם וכ"כ הרשב"א, ויסוד דבריהם כהר"ן לעיל דף י"א ב' דבעינן שהזוכה יהא שלוחו של בעל הממון כלומר המקנה, וכן ביארו האחרונים (עי' מחנ"א זכיה ומתנה סי' י"ג שו"ת רע"א סי' קכ"ט קצוה"ח סי' קס"ג א' נתיבות סי' ק"ה ב') ועיקר הסברא צ"ע ואכ"מ. אולם הריטב"א כתב דאיה"נ דמהני זכיה עבור חבירו ואי"צ שליחות העכו"ם והכא מיירי דהנכרי נותנו לישראל השני בשליחות הראשון [וכרש"י] ומה"ט יש שליחות לחומרא שמא יזכה הנכרי לראשון ע"י השני ואסור מדינא. ומדברי התוס' מבואר דאף בפירעון חוב בעינן זכיה מהנותן ובמחנ"א שלוחין סי' כ"ג לא כתב כן, ועי' ביי"מ סי"מ קס"ח ס"ז שתמה בזה על התוס'.

ו. שם, הכא במאי עסקינן דא"ל תנם ע"ג קרקע והפטר, עי' תוס' דהלוה יטלם מע"ג קרקע בציווי הנכרי להתחייב לו קרן ורבית ואע"פ שעדיין הוי של הלוה הראשון מ"מ כשפורע לנכרי רבית אין פורע בשביל הישראל כיון שכבר נפטר מהנכרי. וצ"ב דכיון שהמעות של הישראל הרי הלוה חייב להחזיר לישראל ולא לנכרי וא"כ מה איכפ"ל דהישראל נפטר מהנכרי ואף שמשלם לנכרי הוי כמשלם לישראל כמבואר בתוס' לעיל. ולכאורה צ"ל דכיון דהמעות ניתנו בקרקע עבור פירעון לנכרי אף שלא זכה בהם וחשיב שהוא קיבלם [אולי מדין ערב] הרי הם ברשותו ולא ברשות הלוה הראשון אף שהוא הבעלים הממוני והנכרי הוא הבעלים להלוות המעות. וצ"ע. עי' להלן באו"א.

<sup>14</sup> ובאבן האזל פ"ה פ' דמדין ע"כ לא מהני ליחשב שמי שנתנו עבורו חשיב הנותן אלא דמהני להתחייב למי שנתנו עבורו וא"כ אף בהעמידו אצל נכרי הנותן הוא המלוה. וע"ע ברכ"ש קידושין דיל"פ דלא חשיב שנתן את גוף הכסף אלא שנתן לו. הנאה שמחמתו קיבל חבירו המעות. גמ"ח אוצר התורה – מ"מ על איזהו נשך מאת הרב מ. חדש  
אינו מוגה כה"צ

ז. בגמ' דא"ל תנן ע"ג קרקע והפטר. יל"ע אם נפטר משום דהוי כפירעון שקיבל את חובו או משום דכך התנה שיפטר. ועי' בנתיבות סי' ק"כ דבאומר תנן לפלוני נחשב פירעון מדין ערב אבל בזרוק חובי כיון דלא נתן לבני"א לא חשיב שקיבל ורק משום תנאו נפטר. ועי' תוס' דף קי"ב דהכא הוי מדין מחילה וכמ"ד דא"צ קנין ומבואר דאין זה נחשב פירעון. אמנם עי' או"ש פט"ז ממלו"ל דיל"פ דהוי פירעון מדין ערב אלא שהתוס' סברי דאין דין ערב אלא כשמסרם לאדם משא"כ כשא"ל הניחם ע"ג קרקע ולכך בעינן לדין מחילה.

ונפ"מ בזה אי בעינן שיאמר והפטר דלדברי התוס' ודאי דבעינן שיאמר והפטר דא"כ לא הוי מחילה, אמנם הטור ושו"ע סי' קס"ח סי"ג לא הזכירו דא"ל הפטר ועי' בב"י דוהפטר לאו דוקא ולפ"ז ע"כ דהוי פירעון. והט"ז סק"ד תמה דבשו"ע חו"מ סי' ק"כ מבואר דכשאומר המלוה זרוק לי חובי בעינן שיאמר לו והפטר. ועי' חו"ד שתי עפ"י מש"כ הסמ"ע שם דטעמא דבעינן והפטר דא"כ זרוק ושמור קאמר וס"ל לחו"ד דאין זה אלא חיוב שמירה גרידא אבל מ"מ נפטר מהחוב ולכן אין כאן המתנת מעות דהלואה כבר נסתלק מהמעות ע"ש. [ונבנתה"מ סי' ק"כ תמה על הסמ"ע דלפ"ז אם אבדו באונס פטור אף אם לא אמר והפטר ולכן ביאר דברי השו"ע שם עפ"י הנ"ל דבאומר זרוק לים לא נתחייב מדין ערב ולכן לא הוי פירעון. וזה שלא כדבריו כאן דפי' עפ"י הסמ"ע. ובעיקר דבריו בכוונת הסמ"ע עי' באמרי בינה [הובא במילואי משפט] דפי' דכוונת הסמ"ע שלא נסתלק מהחוב דלא נתכוון לפוטרו אלא שישמור עבורו. ולפ"ז ליתא לת"י החו"ד הכא].

ח. בדברי התוס' דהכא לא הוי רבית במה שנותן לנכרי כיון שכבר נפטר הראשון מהנכרי, הקשינו לעיל אות ו' דמ"מ הוי נתינה עבור הישראל כיון שהמעות שלו הוא המלוה ואף מה שנותן לנכרי הוי כנותן לו כמש"כ התוס' לעיל ד"ה מצאו. וכתבנו דמשמע דהנכרי הוא המלוה כיון דהמעות מיוחדים עבור הנכרי. אך לפ"ז צ"ב מ"ט הוצרכו התוס' לומר דכבר נפטר מהנכרי תיפ"ל דאין כאן הלואת ישראל. שו"ר דיל"פ באו"א [עפ"י ספר אדני כסף] דעי' בחו"ד ס"ק ג' דכל דברי התוס' לעיל הוא כשהמלוה התנה אבל אם הגוי התנה לא חשיב נתינה עבור ישראל מדין ערב כיון דלא גילה דעתו דניחא ליה שיתן לגוי ורק אם נפטר מהחוב הוי נתינה לישראל אע"פ שלא התנה. ולפ"ז א"ש דברי התוס' דבאמת הישראל חשיב מלוה אלא דהכא העכו"ם התנה ולכך לא חשיב רבית מאחר שכבר פטרו הנכרי. אך העירו דא"כ איך יכול העכו"ם להתנות וצ"ל. וע"כ צ"ל דשניהם חשיבי מלוים ואולי יל"פ דהעכו"ם חשיב מלוה מדין ערב ודו"ק.

ומבואר מהתוס' דאם היה פטור מהנכרי אע"פ שלא קצץ עמו אלא עם הנכרי הוי רבית ויל"ע אי הוי רבית דאורייתא או דבעינן קציצה עם המלוה. ועי' חו"ד סי' ק"ס ס"ק י' דא"צ קציצה דווקא עם המלוה.

ט. ובעיקר דברי התוס' לעיל דאפילו לא היה המלוה חייב לנכרי כיון דמשכר הלואה נותן לנכרי הרבית הרי הוא כנותן למלוה עצמו מדין ערב. עי' ברא"ש סי' נ"ג שכתב דאסור כיון דישראל השני נותן לנכרי הרבית שהראשון חייב לו. ומשמע דאם לא קצץ הראשון רבית ואין חייב לנכרי רבית אף שנותן לנכרי הרבית מותר ודלא כתוס' <sup>15</sup> והקשה המל"מ (פ"ה הי"ד ממלו"ל ד"ה ואם המלוה) אמאי לא חשיב רבית מדין ערב. ותי' דשאני הכא כיון דלא התנה המלוה אלא הלואה [שאמר למלוה ואני אעלה לו] ולא גילה המלוה דהוי כאילו הוא קיבלם, ורק אם המלוה נפטר מחוב שהיה חייב לנכרי הוי כאילו קיבל. עוד תי' דכיון שהנכרי אינו מלוה אלא אם יתן רבית נמצא דאין משלם הרבית עבור הראשון שהלואה לשני אלא בשביל שהנכרי יסכים לעכב מעותיו. ורק משום דהראשון נפטר מחוב הרבית שלו חשיב כנותן לו רבית. אמנם בתוס' מבואר דאף בכה"ג אסור וכ"כ השו"ע סעי' א'. [אמנם אם הנכרי קצץ מודו התוס' וכמש"כ החו"ד הנ"ל].

י. שם, הקשו הראשונים אמאי בעינן למימר תנן ע"ג קרקע והפטר נימא דא"ל דאמר תנן לפלוני והפטר, [ואף דבגמ' מבואר דכיון דאין שליחות לעכו"ם לא חשיב פירעון צ"ל דכיון שאמר והפטר אף דלא נפרע החוב נסתלק מהחוב, וכיון דנפטר מחובו הו"ל הלואה מהנכרי]. והריטב"א פי' דאיה"נ וה"ה בא"ל תנן לפלוני, אבל הרשב"א דחה פי' זה [וכן דחה הרמב"ן בהמשך הסוגיא] וכ"מ מרש"י דדוקא בהניחם ע"ג קרקע. ועי' תוס' ודבריהם צ"ב.

והרמב"ן תי' דבעינן שיפטר קודם ההלואה והרשב"א ביאר כוונתו דכיון שלא נפטר קודם הוי הלואה מהלואה הראשון שהוא ישראל ורק דמתחייב לשלם החוב לנכרי, ועצם החיוב לנכרי הוא עבור הישראל שהוא המלוה שלו. [ויל"ע אם גם כשהנכרי מתנה חשיב רבית עבור ישראל, ובתוס' מבואר שגם זה אסור עכ"פ מדרבנן]. והנה לכאורה גם בלואה הראשון מהנכרי בלא רבית אסור כיון דהוא מלוה לישראל השני ע"מ שיתן הרבית לנכרי, דמדין ערב חשיב שהוא קיבל רבית כמש"כ התוס' לעיל. וקצ"ע דלשון הרמב"ן 'דנמצא נפטר ברבית של

<sup>15</sup> אך צ"ע דבשו"ע ס"א כתב כתוס' ומקורו בתשובת הרא"ש עי' באה"ג, וא"כ הרא"ש סתר משנתו. ושוב מצאתי שכן הקשה בחי' המהרא"ל והוכיח מזה דהרא"ש בפסקיו נמי לא בא לחלוק על תוס' דלא כהמל"מ, ועי"ש עוד דפי' לדעת הרא"ש [אליבא דהמשל"מ] דאזיל לשיטתו בקידושין דאין חיוב ערב אלא בנותן לבן דעת וכ"ד הרשב"א.

חבירו' משמע דאם הוא לא היה חייב רבית מותר [ודוחק לומר דס"ל כמש"כ המל"מ דמהרא"ש משמע דפליג על תוס' ושמא כוונת הרמב"ן דנפטר מחוב הקרן ע"י רבית של חבירו. ואולי י"ל כנ"ל מהחוו"ד דבהתנה העכו"ם לא הוי רבית כל שלא נפטר הישראל מהחוב על ידי הרבית ובכה"ג מיירי הכא. ועי' בר"ן. ובעיקר דברי הרמב"ן פליג הרשב"א דאף בזה אמרינן דהלואתו ופטורו באין כאחד. ויל"ד אי ס"ל דכיון שנפטר מהחוב ע"י הו"ל הנכרי המלוה אף אי לא נתחייב לנכרי או רק משום שנתחייב הלוח לנכרי הא גופה משוי ליה מלוה. וצ"ע.

ופשטות הרמב"ן דאיסורו מה"ת אולם הריטב"א כתב [בשיטה זו] דהאיסור מדרבנן דכיון שבאותה נתינה שזה נפטר מן הגוי זה מתחייב לגוי הרי זה פטר עצמו ברביתו של חבירו **ונראה** כאילו מלוה לישראל וכו' [וכ"מ בתוס' דהאיסור מדרבנן] ועי' חדרי דעה סי' קס"ט שנקט בדעת הרמב"ן דהוי רבית דרבנן. שו"ר ברמב"ן להלן בסוף הסוגיא בדברי רבינא דיש זכיה לעכו"ם מדרבנן ותמה דהא מ"מ מה"ת אין לו זכיה ותי' די"ל דכל האיסור רק מדרבנן ומה"ת שרי כיון דפירעון החוב לעכו"ם וגם הרבית לעכו"ם ולכן מהני זכיה מדרבנן להתיר האיסור וא"כ לכאורה מפורש דבתנן לפלוני והפטר מותר מה"ת.

והרשב"א תי' דאף אם נפטר הלוח הראשון מחובו מ"מ כיון שלא זכה המלוה בכסף יכול הראשון ליקח הכסף מהלוח השני ור"ל דאין הלוח מתחייב לנכרי המלוה הראשון אלא לישראל כיון שהוא הבעלים ולכן הוי הלואת ישראל, משא"כ בתנן ע"ג קרקע והפטר יצאו המעות מרשות הלוח הראשון והו"ל הפקר ולכן אין הישראל נחשב מלוה ומה שמשלם רבית הוי מתנה בעלמא [ומשמע דבתנן ע"ג קרקע אף אם יתן לישראל שלא עבור העכו"ם מותר]. אבל התוס' כתבו דאף בתנן ע"ג קרקע והפטר לא יצאו המעות מרשות הלוח הראשון ואפי"ה שרי. וע"ע קצוה"ח ונתה"מ סי' קכ"א.

וע"ע ברמב"ן ורשב"א דאף באמר לו תנן ע"ג קרקע והפטר, בסיפא דישראל המלוה אמר לנכרי הלוח תנן ע"ג קרקע והפטר אין אסור מדינא אלא חומרא היא כיון דאין הישראל זוכה במעות וכמדבר הן וכיון דהמעות הפקר הן הרבית מהישראל מתנה בעלמא היא. ולכאורה ר"ל דאין כאן הלואה כלל וצ"ע. אולם התוס' סברי דבתנן ע"ג קרקע לא נעשו המעות הפקר וא"כ הלוח הראשון הוא המלוה אלא דאין מקבל רבית אלא הנכרי והישראל אין מרויח מזה וכנ"ל.

י"א. בגמ' אלא הכא בנשא ונתן ביד, וכתבו התוס' בשם ר"ת דלמסקנא אף בסיפא מיירי בנשא ונתן ביד אבל ע"י שליחות שרי דאין שליחות לעכו"ם אף לחומרא, אבל ברש"י ור"ח משמע דאף למסקנא בסיפא אף בלא נוי"נ ביד אסור משום שליחות לחומרא. ועי' בשו"ע סי' קס"ח ס"ו שפסק כרש"י והרמ"א הביא דיש מקילין והיינו כר"ת דאין שליחות לחומרא. ועי' רמב"ן שהוכיח כרש"י דע"כ תי' קמא דא"ל תנן ע"ג קרקע והפטר קאי רק ארישא אבל סיפא אף דא"ל תנן ע"ג קרקע אינו אסור מדינא אלא מחומרא.

ובחוו"ד סק"ח תמה אמאי בעינן לשליחות דכיון שעפ"י הישראל השני פטר הישראל הראשון את העכו"ם שנתן לשני את דמי החוב נתחייב השני לראשון מדין ערב, ור"ל דמה שפטר המלוה את העכו"ם על פיו של השני חשיב כאילו קיבל את הכסף ונתחייב הוא למלוה והרבית עבור חוב שלו. וכע"ז הובא לעיל מהגר"ח שנתחייב השני למלוה מדין ערב אלא שהגר"ח פי' דהראשון [שהוא המלוה לעכו"ם] חשיב ערב לעכו"ם שהלוח לשני ולכן חשיב גם הוא מלוה של השני כשנתחייב עבורו או פטר את הלוח עבורו. ולדבריו נראה דע"י שנתחייב עבורו למלוה, נתינת העכו"ם לשני חשיבא הלואת הראשון וחשיב מה שקיבל מהעכו"ם כקיבל ממנו כיון שהעכו"ם נתן לשני מחמת הראשון שפטרו מחובו. אבל לחוו"ד עצם זה שפטר את העכו"ם מחמת השני [גם אם לא נתן העכו"ם לישראל] מחייב את השני מדין ערב. ועי"ש בחוו"ד שתי' דלא פטרו לגמרי דיכול העכו"ם לחזור וליטול מהשני את מעותיו. [אמנם להגר"ח אין זה מיישב דעדיין חייב כיון שהמלוה נתחייב לפטורו אם לא יחזיר אף שלבסוף החזיר מ"מ מלוה הוא לשני את מה שנתן העכו"ם ודו"ק]. ועי"ש עוד.

י"ב. הרמב"ם פ"ה ה"ד כתב אף בלא נשא ונתן ביד דהוי ר"ק ותמה הרשב"א דהרי אינו אלא לחומרא. ועי' בלח"מ, ובכס"מ כתב דשמא אין כוונתו דהוי ר"ק מה"ת אלא דמדרבנן יוצאה בדיינים [וקצת משמע הכי ברמב"ן דכתב דנראה מדבריו שהיא יוצאה בדיינים ומשמע דלאו ר"ק דאורייתא היא]. ועי' ברעק"א לדף ס"א [הו"ד בגליון הרמב"ם פרנקל] דיל"פ בתרתי או משום דבעצמותו הוי רבית גמורה אלא דאין שליחות לעכו"ם, או דמדרבנן יש שליחות לעכו"ם אף שלא לענין רבית דכיון דהחמירו חכמים בעלמא דהוי שלוח ממילא הוי רבית גמורה.

והגר"ח ביאר בדעת הרמב"ם דהא דסיפא לחומרא אין הכוונה משום שליחות לחומרא בעלמא ולא מהדין, אלא דהכא מהדין הוי מלוה מדין ערב ובנ"ל, אלא דמ"מ שניהם מלוים ולכן בסיפא מהני דין מלוה דהערב לחומרא משא"כ ברישא כיון דאף הראשון הוי מלוה אסור.



## הלואה ע"י שליח

י"ג. בגמ' מהו דתימא נכרי גופיה אדעתא דידיה קיהיב, ופירש"י דהוא שלוחו ונחמיר מדרבנן וכו'. ע"י ברמב"ן שתמה מ"ט בעינן לדין שליחות הרי כיון דלא יהיב לפירעון אלא שהנכרי יתן לישראל השני הרי מעותיו של ישראל אצל ישראל ברבית, ולכן ביאר דבאמת יהיב לפירעון ונפטר מהחוב לנכרי אלא מדרבנן החמירו דחשיב שנתן אדעתא דאשראלי ולפי"ז אין רא"י מכאן דיש שליחות לחומרא דאין החומרא דחשיב שליח אלא דחשיב שנתן עבור הישראל וממילא אסור אף אם אין חשיב שליח והיינו דהנכרי עשה מעשה קוף בעלמא, וכ"כ הריב"ש סי' ש"ה וכ"כ הרשב"א בדעת רש"י. אולם לשון רש"י משמע דהכא מדין שליחות הוא וכדכתב דנחמיר כדמחמירין בסיפא. וצ"ע.

אכן הרעק"א למד מדברי רש"י דבעינן שליחות ובלא זה מותר וכ"כ הבי"מ סי' ק"ס סט"ז. וע"י להלן. ולכאורה צ"ל לדבריהם דסברת רש"י היא דאף שהמעות של המלוה מ"מ בעינן מעשה הלואה [ניתן דלענין חיוב ממון שפיר הוי לוח ורק לענין רבית בעינן מעשה הלואה]. אולם בתו"ד הרעק"א מבואר דאף בסיפא במלוה ישראל שנטל מהעכו"ם ליתן לישראל השני אם עושה אדעתא דעכו"ם אסור כיון דלקולא אין שליחות לעכו"ם וחשיב הלואה ישראל. וצ"ב איך חשיב הלואה ישראל הרי אין המעות שלו, וצ"ע. וע"י סה"ת ח"ב ה"ו עמ' תתנ"ו בשם י"א דגוי שהפקיד אצל ישראל ופטרו מכל אחריות שמירה אעפ"כ אסור שילום לישראל, ומבואר כרעק"א. אמנם שם ביאר דכיון אין שליחות לגוי ולכן אינו נקרא ממון הגוי וצ"ע כנ"ל דמ"מ הרי הממון של הגוי.

י"ד. בתשובת רש"י הובא במרדכי סי' שליח וברמ"א סי' ק"ס סט"ז דאשראלי ששלח את חבירו ללוות מישראל ברבית מותר אף אם הוא יתן הרבית לשליח להביאו למלוה דאין שלדב"ע ורבית שאינה מלוה למלוה מותר.

והבי"מ סי' ק"ס תמה על רש"י והוכיח מסוגיין דמהני שליחות לדב"ע מדאמרין יש שליחות לעכו"ם לחומרא וכוונתו דהכא נמי הוי שלדב"ע, אמנם ע"י בדרכ"מ שם דכיון דעכו"ם אינו בר חיובא יש שליחות לדב"ע. וע"י מל"מ פ"ה הי"ד שהאריך בזה.

עוד תמה הבי"מ מדברי הטור דרבית שאינה מלוה למלוה אם חוזר וגובה מהלוה אסור דמחזי כשלוחו ומבואר דאע"פ דאין נותן הלוה ליד מלוה אסור וה"נ אף שיתן הלוה לשליח הרבית חשיב מלוה למלוה כיון שהגיע מממון הלוה. ונראה מהבי"מ שפי' דברי רש"י שהמשלח הוא הלוה כיון שהממון הגיע אליו ולא איכפ"ל שנתן ע"י שליח [וזה כמש"כ הרמב"ן והריב"ש דאף כשנתן ע"י עכו"ם דליתיה בשליחות הוי סו"ס ממון המלוה הגיע ללוה ונתחייב למלוה], ורק שרש"י התיר משום דהרבית לא בא מיד לוח למלוה, וע"ז תמה הבי"מ דכל שהגיע הרבית מממון הלוה אסור, ויל"ד אי כוונתו דאסור מה"ת או רק מדרבנן. והש"ך תי' דדוקא הכא שלוח ע"י שליח מותר ליתן הרבית ע"י שליח, וצ"ב דאי המשלח חשיב מלוה אי"כ מה נפ"מ אי לוח ע"י שליח.

אכן המל"מ פ"ה פי' דברי רש"י דכיון שאין שליחות לדב"ע משו"ה השליח חשיב לוח והוא מלוה ללוה וכיון דהרבית מממון המשלח והוא אינו הלוה הוי רבית שלא באה מהלוה היינו השליח, וגם אין המשלח חוזר וגובה ממנו, ול"ק קושית הבי"מ. וכן ביארו הרעק"א והבי"מ הנ"ל ופי' דרש"י אזיל לשיטתו בסוגיין דהלואה ע"י עכו"ם לא חשיב הישראל מלוה אף שמעותיו הם אלא משום דיש שליחות לחומרא ואי"ז ר"ק, אבל לדברי הרמב"ן דא"י שליחות וכ"כ הריב"ש דהלואה ע"י עכו"ם הוי ר"ק, ה"נ בישראל שמלוה ע"י שליח חשיב המשלח לוח והוי רבית מלוה למלוה. ולפי"ז תמה הרעק"א אמאי פסק הרמ"א כתשובת רש"י. [וע"י חו"ד ס"ק ח' שהקשה כן בתו"ד דמ"ש מישראל שמינה עכו"ם אפטרופוס דהוי ר"ק ע"י להלן].

וע"י בי"מ סי' ק"ס שתמה דאי מיירי שהמלוה ידע שהשליח לוח עבור המשלח אי"כ אף אם בלא דין שליחות הוי הלואה עבור המשלח כיון שקיבל מממונו של המלוה [וכנ"ל מהרמב"ן], ואף אי נימא דהמשלח אינו לוח מ"מ איך נעשה השליח לוח הרי המלוה לא נתן לו ההלואה אלא למשלח והשליח לא נתכוון לזכות בהלואה כלל ולא להשתעבד עבור ההלואה. וע"כ מיירי דהשליח לוח על שמו ולא ידע המלוה שנטל עבור המשלח והמלוה אין לו עסק עם המשלח ולכן השליח הוא הלוה ומלוה למשלח ואי יהיב רבית מממונו הוי ר"ק. ומ"מ אי יש שליחות הוי המשלח ג"כ לוח אע"פ שהמלוה נתכוון להלוות לשליח ויכול לגבות ממי שירצה, עכ"ד.

גמ"ח אוצר התורה – מ"מ על איזהו נשך מאת הרב מ. חדש  
אינו מוגה כה"צ

ועיקר הדבר שאף אם אין המלוה יודע שלוח עבד המשלח הוי המשלח לוח מבואר בראשונים בשם ר"ת וצ"ב. עוד צ"ב מש"כ דנעשו שניהם לווים, ואפשר דהשליח נשתעבד והוי באחריותו ומ"מ המשלח נמי חשיב לוח כיון שהגיע לידו ממון המלוה. אמנם אם אין שליחות לא חשיב לוח אף לאחר שהגיע לידו של המשלח כיון שכבר זכה השליח בזה מאחר דנטל ההלואה על שמו. והבי"מ תי' דודאי על הקרן חשיב המשלח לוח כיון דאין זה עבירה ורק הפסיקה דהוי איסור בטלה, והחוו"ד תי' דמיירי הכא שידע מהקרן.

## נפקד שמלוה ברבית

**ט"ו.** בתוספתא והירושלמי הובא בתוס' ובראשונים איתא דישראל המפקיד אצל עכו"ם והעכו"ם מלוה מעותיו לישראל אחר ברבית אם המעות באחריות המפקיד אסור דחשיב הלואה ישראל כיון שהמעות שלו, ולהיפך בעכו"ם שהפקיד אצל ישראל מותר להלוות לישראל אחר דהמפקיד חשיב מלוה. ומבואר דאף שאין שליחות לעכו"ם חשיב המפקיד מלוה ולא השליח ואם הוא ישראל הוי ר"ק, וכן במפקיד עכו"ם חשיב מלוה לקולא אף דאינו בשליחות כיון שהמשלח בעלים על הממון. וצ"ע לרש"י בסוגיין לביאור הרעק"א. וכמו"כ קשה לתשובת רש"י הנ"ל, וכבר עמד בזה בסה"ת שם עמ' תתנ"ו כתב לדעת הי"א הנ"ל שהבבלי חולק על הירושלמי אמנם הסה"ת גופיה פליג עי"ש בעמ' תתרמ"ו דמוכח מהתוספתא דכיון שהמעות של הגוי מותר, וצ"ע. אמנם להלכה דקיי"ל כהתוספתא מבואר דלא כרש"י וצ"ע אמאי הביא הרמ"א את שי' רש"י וכדקשה הרעק"א וכ"ה החוו"ד סי' ק"ס שם.

ובתוספתא שם איתא דכל שבאחריות ישראל אסור ובאחריות עכו"ם מותר. והרמב"ן פי' דבאחריות ישראל היינו מעות של ישראל ביד עכו"ם אמנם לפי הר"ח הובא ברמב"ן מיירי במעות של עכו"ם אצל ישראל בתורת פיקדון או דנעשה לו אפוטרופוס והישראל קיבל אחריות, וכיון שקיבל אחריות הוי איהו מלוה ולא רק לחומרא אלא אף לקולא כגון במעות של ישראל אצל עכו"ם וקיבל העכו"ם אחריות הוי איהו מלוה ומותר.